

VAKUUTUKSENANTAJAN TAKAUTUMISOIKEUS JA TÖRKEÄ TUOTTAMUS

Lauri Aittamo

Oikeustieteellinen tiedekunta

Velvoiteoikeus /

Vakuutus- ja vahingonkorvausoikeus

Pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2020

Ohjaaja: Olli Norros

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma	
Tekijä – Författare – Author Lauri Aittamo			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vakuutuksenantajan takautumisoikeus ja törkeä tuottamus			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Velvoiteoikeus / Vakuutus- ja vahingonkorvausoikeus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages Kansilehti + tiivistelmä + ix + 66 sivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Vakuutuksenantajan takautumisoikeudella pyritään toteuttamaan muun muassa korvausvastuun oikeasuhtaista kanavoitumista yhteiskunnassa. Vakuutusolosuhteissa (543/1994), liikennevakuutuslaissa (460/2016) sekä työtapa- ja ammattitautilaissa (459/2015) on kussakin säädetty vakuutuksenantajan takautumisoikeudesta tilanteesta, jossa aiheutuneesta vakuutustapahtumasta on vastuussa kolmas henkilö. Takautumisoikeus tarkoittaa sitä, että vakuutetun oikeus vaatia vahingon aiheuttajalta korvausta siirtyy vakuutusyhtiölle, pääsääntöisesti sen maksaman korvauksen määrään asti. Luonnollisten henkilöiden takautumisvastuuta vakuutusyhtiöitä kohtaan on mainituissa laeissa rajoitettu siten, että takautumisvastuu syntyy vain tahallisten tai törkeän tuottamuksellisten tekojen perusteella.</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää seuraavat kysymykset: 1) Miten vakuutuksenantajan takautumisoikeus syntyy, millainen se on luonteeltaan ja miten sen ulottuvuutta voidaan määritellä sekä 2) mitä tarkoittaa törkeä tuottamus takautumisoikeuden syntymisen edellytyksenä vakuutusolosuhteellisessa kontekstissa. Tutkimuksen metodi on vahvan lainopillinen ja lähdeaineistona on käytetty lakien esitöitä, pääosin suomalaista oikeuskirjallisuutta sekä korkeimman oikeuden tuomioita ja vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksia.</p> <p>Vakuutusolosuhtelain 75 §:ssä säädettyyn takautumisoikeuteen liittyen käytiin pitkään keskustelua siitä, ovatko luonnollisia henkilöitä koskevat takautumisoikeuden rajoitukset pakottavia vai voiko niistä poiketa vakuutuksenantajan ja vakuutetun välisin sopimuksin. Säännöksen pakottavuus on vahvistettu 1.11.2010 voimaan tulleella lakimuutoksella. Liikennevakuutuslain sekä työtapa- ja ammattitautilain tuoreiden kokonaisuudistusten myötä kaikkien mainittujen lakien takautumissäännökset vastaavat sisällöllisesti pitkälti toisiaan.</p> <p>Vakuutusyhtiön takautumisoikeus tulee luonnehtia vakuutetulta siirtyväksi oikeudeksi, jonka sisältöä ja laajuutta tulee arvioida vakuutetun ja vahingon aiheuttajan väliseen vahingonkorvausoikeudelliseen suhteeseen peilaten. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vakuutetun oma myötävaikutus vahingon syntyyn voi vaikuttaa takautumiskorvauksen määrää alentavasti, ja että vahingonaiheuttaja voi puolustukseksi vedota vakuutusyhtiötä kohtaan samoihin väitteisiin kuin mihin hän olisi voinut vedota vakuutettua kohtaan, jos vakuutusta ei olisi ollut olemassa. Tutkimuksessa käsitellään kysymystä siitä, voidaanko takautumisoikeuden lakisääteisiä luonnollisia henkilöitä koskevia rajoituksia kiertää esimerkiksi erillisellä vahingonkorvaussaatavan siirrolla, jos vakuutettu on ennen vakuutuskorvauksen saamista ehtinyt saada lainvoimaisen suoritustuomion vahingon aiheuttanutta yksityishenkilöä kohtaan, eikä vahingon taustalla olevaa tekoa ole aiheutettu tahallisesti tai törkeän tuottamuksellisesti. Sopimusoikeuden yleisiin oppeihin kuuluvan sopimuksen henkilöllisen ulottuvuuden valossa tällainen takautumisoikeuden jälkikäteen laajentaminen lienee lain vastaista.</p> <p>Törkeän tuottamuksen sisältöä ja "alarajaa" on hyvin haastava määritellä. Tuottamusarviointi on rikos- ja vahingonkorvausoikeudessa hyvin samankaltaista, mutta oikeudenalakohtaisia eroja voidaan havaita. Näin ollen törkeä tuottamus voi saada erilaisen sisällön eri oikeudenalojen ja korvaussysteemien sisällä liikuttaessa. Pääsääntönä voidaan todeta, että teon arvioiminen rikosoikeudellisesti törkeän tuottamuksellisesti ylittää myös vahingonkorvausoikeudellisen törkeän tuottamuksen rajan. Sen sijaan rikosoikeudellisen tuottamuksen törkeyden puuttuminen ei automaattisesti tarkoita, etteikö vakuutusyhtiölle voisi syntyä takautumisoikeutta vahingonkorvausoikeudellisen kokonaisuuden perusteella. Tutkimuksessa käsiteltävien korkeimman oikeuden ratkaisujen valossa on selvää, että esimerkiksi vahingon aiheuttajan riskinoton tietoisuus, välinpitämättömyys suhtautuminen vahinkoseurauksiin ja ihmisten turvallisuuteen sekä aikaisempi kokemus samanlaisista vahingoista voi johtaa törkeän tuottamuksen rajan ylittämiseen. Vakuutuslautakunnan ratkaisukäytännöstä on puolestaan osoitettavissa linja, jonka mukaan törkeän huolimattomuuden rajaa on vakuutusyhtiön takautumisvaateiden osalta pidettävä korkealla, etenkin jos kyseessä on alaikäisen aiheuttama vahinko.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords vakuutusoikeus, vakuutus, regressi, takautumisoikeus, törkeä tuottamus, törkeä huolimattomuus, tuottamusarviointi			
Ohjaaja tai ohjaajat –Handledare – Supervisor or supervisors Olli Norros			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Tutkimuksen aihe.....	1
1.2	Tutkimuskysymykset ja niiden rajaukset.....	2
1.3	Tutkimuksen rakenne.....	3
1.4	Tutkimuksen metodi ja lähdeaineisto	4
2	Vakuutusyhtiön takautumisoikeuden lainsäädäntötausta	5
2.1	Vakuutussopimuslain mukainen takautumisoikeus	5
2.2	Liikennevakuutuslain mukainen takautumisoikeus	8
2.2.1	Liikennevakuutuksen korvauspiiri	8
2.2.2	Vakuutuksenantajan takautumisoikeus.....	9
2.2.3	Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset	12
2.3	Työtapaturma- ja ammattitautilain mukainen takautumisoikeus.....	12
2.3.1	Työtapaturman käsitteestä	13
2.3.2	Vakuutuksenantajan takautumisoikeus.....	14
2.3.3	Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset	16
2.4	Tuotevastuuseen perustuva takautumisoikeus	17
2.5	Takautumisoikeuden käyttöalan rajoittaminen jatkossa?	19
3	Takautumisoikeus vakuutetulta siirtyvänä oikeutena.....	21
3.1	Itsenäinen vai siirtyvä oikeus?	21
3.2	Vakuutetun velvollisuus vaatia tekijälle rangaistusta	23

3.3	Takautumisoikeuden arvioiminen vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän välisessä suhteessa.....	26
3.3.1	Takautumisvaatimuksen sovittelu ja vahingon aiheuttajan vastuuvakuutus .	27
3.3.2	Takautumisoikeuden vanhentuminen	30
3.3.3	Takautumisoikeus vs. vakuutus sopimus	33
3.4	Vakuutuskorvausten perintä saatavan siirron perusteella	36
3.4.1	Saatavan siirron käyttöala vakuutusyhtiön takautumisasioissa	36
3.4.2	Saatavan siirto yksityisoikeudellisena oikeustoimena.....	37
3.4.3	Siirrettyyn saatavaan liittyvä problematiikka	37
3.4.4	Voiko takautumissäännöksistä poiketen sopia?	38
3.4.5	Lopuksi	40
3.5	Vakuutuksenottajan sopimuskumppanin vastuu.....	42
4	Törkeä tuottamus takautumisoikeuden edellytyksenä.....	44
4.1	Vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisen tuottamuskäsitteen suhteesta.....	44
4.2	Vahingonkorvausoikeudellinen tuottamusarviointi	47
4.2.1	Normiperusteinen arviointi.....	47
4.2.2	Riskiperusteinen arviointi.....	48
4.3	Rikosoikeudellinen tuottamusarviointi	49
4.3.1	Teon huolimattomuus	50
4.3.2	Tekijän huolimattomuus	51
4.4	Törkeä tuottamus käsitteenä	52
4.4.1	Vahingonkorvausoikeudellinen ja rikosoikeudellinen punninta	52

4.4.2	Vakuutusosoikeudellinen oikeuskäytäntö	55
4.4.3	Törkeä tuottamus vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskevassa oikeuskäytännössä	56
4.4.3.1	KKO 1996:24	56
4.4.3.2	KKO 1995:125	57
4.4.3.3	Kouvolan HO 292/2013	59
4.4.3.4	Vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksia	59
5	Johtopäätökset	63

Virallislähteet:

HE 187/1973 Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi

HE 119/1989 Hallituksen esitys Eduskunnalle tuotevastuulaiksi

HE 114/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutus sopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

HE 116/1998 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta

HE 44/2002 Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 167/2003 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 63/2009 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vakuutus sopimuslain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

HE 277/2014 Hallituksen esitys Eduskunnalle työtaturma- ja ammattitautilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 123/2015 Hallituksen esitys Eduskunnalle liikennevakuutuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Kirjallisuus ja lehtijulkaisut:

Anttila Erno: Kommentoituja oikeustapauksia korkeimmasta oikeudesta. Oikeustieto 1/2009, s. 2-5.

Granfelt Otto Hjalmar: Lärobok i straffprocessrätt I. Helsingfors 1925.

Hahto Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. Helsinki 2008, WSOYpro.

Hahto Vilja: Uhrin myötävaikutus ja rikoksentekijän vastuu. Helsinki 2004, Edita Publishing Oy.

Hellner Jan: Försäkringsgivarens regressrätt. Tukholma 1953

Hemmo Mika: Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Helsinki 1996, Suomalainen Lakimiesyhdistys.

- Hemmo Mika*: Sopimusoikeus II. Helsinki 2003, 2. uudistettu painos, Talentum.
- Hemmo Mika*: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2005, Talentum Media.
- Hemmo Mika & Hoppu Esko*: Vakuutusosoikeus. Helsinki 2006, WSOYpro.
- Hirvonen Ari*: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011, Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17.
- Hoppu Esko*: Oikeustapauksia – korkeimmasta oikeudesta. Defensor Legis N:o 2/2009, s. 328 – 335.
- Huldén Alexis*: Irtisanomissuoja ja työsuhteen päättymiseen liittyvät oikeustoimet. Defensor Legis N:o 4/2014, s. 535 – 564.
- Häyhä Juha*: Sopimus, laki ja vakuutustoiminta. Helsinki 1996, Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Ignatius Kaarlo*: Vakuutussopimuslaki 12. päivältä toukokuuta 1933 selityksineen. Vammala 1970, 3. tarkistettu painos, Vammalan Kirjapaino Oy.
- Jokela Antti*: Rikosprosessioikeus. Helsinki 2018, 5. uudistettu painos, Alma Talent Oy.
- Kaisto Janne*: Lainoppi ja oikeusteoria – Oikeusteorian perusteista aineellisen varallisuusosoikeuden näkökulmasta. Helsinki 2005, Edita Publishing Oy.
- Kartio Leena*: Sopimus ja kolmas – näkökohtia erään ratkaisun johdosta. Oikeustieto 1/2009, s. 11-14.
- Mielityinen Sampo*: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Helsinki 2006, Edita.
- Mänttari Mika & Nyyssölä Mikko*: Työtaturma- ja ammattitautivakuutus. Helsinki 2016, Talentum Pro.
- Norio-Timonen Jaana*: Vakuutuksenantajan vastuu vakuutustapahtumasta. Helsinki 2003, Talentum.
- Norio-Timonen Jaana*: Voiko vakuutustapahtumalla rikastua? Lakimies 7-8/2008, s. 1166 – 1188.
- Norros Olli*: Velvoiteoikeus. Helsinki 2012, Talentum Media.
- Norros Olli*: Vahingonkorvausvelan vanhentuminen. Helsinki 2015, Talentum.
- Norros Olli*: Vakuutuksenantajan korvauspäätös. Helsinki 2016. Talentum Pro.
- Norros Olli*: Velvoiteoikeus. Helsinki 2018, 2. uudistettu painos, Alma Talent.
- Nuutila Ari-Matti*: Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Jyväskylä 1996, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Oksanen Antero, Kaskiaro Kim & Laine Ville*: Urakkasopimukset: rakennusurakan yleiset sopimusehdot YSE 1998. Kauppakamari 2019, 2. uudistettu painos.
- Raulos Ville*: Hyvä vakuutustapa ja Vakuutuslautakunta. 2017, FINE.

Routamo Eero, Ståhlberg Pauli & Karhu Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2006, 5. uudistettu painos, Talentum Media Oy.

Ståhlberg Pauli & Karhu Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2013, 6. uudistettu painos, Talentum Media.

Tammi-Salminen Eva: Sopimus ja kolmas – velvoite- ja esineoikeutta yhdistävä vai erottava teema? Artikkelit 2007, julkaistu Edilexissä 31.7.2010. (Julkaistu aiemmin teoksessa: Sopimus, vastuu, velvoite – Juhlajulkaisu Ari Saarnilehto 1947-21/11-2007, s. 369 – 392.)

Vuorenpää Mikko: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. Helsinki 2014, 2. uudistettu painos, Talentum Media.

Wikström, Kauko: Sopimus ja neljäs. Artikkelit 2003, julkaistu Edilexissä 10.8.2005. (Julkaistu aiemmin teoksessa: Omistus, sopimus ja vaihdanta – juhlaKirja Leena Kartiolle, s. 251-259.)

Oikeustapaukset:

KKO 1941-I-4

KKO 1954-II-51

KKO 1954-II-59

KKO 1959-II-70

KKO 1979-II-94

KKO 1980-II-8

KKO 1981-II-153

KKO 1984-II-153

KKO 1989:70

KKO 1995:101

KKO 1995:125

KKO 1996:24

KKO 1997:172

KKO 1989:15

KKO 1995:122

KKO 1999:93

KKO 2000:18

KKO 2001:134

KKO 2002:56

KKO 2002:89
KKO 2004:48
KKO 2005:100
KKO 2006:83
KKO 2008:113
KKO 2013:63
KKO 2015:95
KKO 2018:79
Kouvolan HO 292/2013

Lautakuntaratkaisut:

VKL 547/04
VKL 289/13
VKL 557/13
VKL 661/13
VKL 54/14
VKL 64/15
VKL 355/15
VKL 135/16
FINE-001031
FINE-000161

Muut lähteet:

If Vahinkovakuutus Oyj:n yleiset sopimusehdot 17.2.2018 alkaen, URL:

<https://www.if.fi/globalassets/fi/pdf/ehdot/yleiset-sopimusehdot.pdf>

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennian Fenniakasko-vakuutusehdot 1.11.2019 alkaen, URL:

<https://cs.fennia.fi/lomakepalvelu/tiedostot/PRDLE0000000029808?contentType=application/pdf&name=Fenniakaskon%20vakuutusehdot%201.11.2019%20alkaen>

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennian Fenniaturva-vakuutusehdot 1.5.2019 alkaen, URL:

<https://cs.fennia.fi/lomakepalvelu/tiedostot/PRDLE000000027813?contentType=application/pdf&name=Fenniaturvan%20vakuutusehdot%201.5.2019%20alkaen>

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennian Fenniaturvan yleiset vakuutusehdot 1.5.2019 alkaen, URL:

<https://cs.fennia.fi/lomakepalvelu/tiedostot/PRDLE000000027811?contentType=application/pdf&name=Fenniaturvan%20yleiset%20vakuutusehdot%201.5.2019%20alkaen>

LähiTapiolan Kaskovakuutuksen ehdot 1.1.2019 alkaen, URL:

<https://public.brandgate.fi/lahitapiola/lahitapiola/fi/tiedostot/131074/>

LähiTapiolan Kotitalouden vakuutusehdot 1.1.2015 alkaen, URL:

https://www.vakuutuslinkki.fi/Tiedostot/tiedostot/kotitalouden_vakuutukset_vakuutusehdot.pdf

Pohjola Vakuutus Oy:n ajoneuvovakuutusehdot 1.4.2019 alkaen, URL:

<https://www.op.fi/tac?did=Heajo0000000964&cs=7d4685507d31deb0d0bf1eac49086c91be3649f1e4558465d7286882966bbdbd>

Pohjola Vakuutus Oy:n Mittaturva-vakuutusehdot 1.11.2019 alkaen (Kodin ja tavaroiden vakuutukset), URL:

<https://www.op.fi/tac?did=Heoma0000001018&cs=ecbc6782c6221570f0970c519f65ace53aef8defb4395c8a5164f39f9d5b06ef>

Rakennusurakan yleiset sopimusehdot (YSE 1998)

Lyhenteet:

HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
TATL	Työtapaturma- ja ammattitautilaki (459/2015)
LVL	Liikennevakuutuslaki (460/2016)
VahKorvL	Vahingonkorvauslaki (412/1974)
VakSL	Vakuutussopimuslaki (543/1994)
VanhL	Laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VKL	Vakuutuslautakunta

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe

Vakuutusyhtiöiden arkipäivään kuuluu erilaisten rikos- ja tuottamusperusteisten vakuutus-tapahtumien käsittely ja vakuutuskorvausten maksaminen niiden johdosta. Tämän vuoksi on perusteltua, että vakuutusyhtiöllä on räikeimmissä tapauksissa oikeus periä maksamansa korvaus takaisin vahingon aiheuttajalta. Vakuutusyhtiön takautumisoikeutta (regressioi-keutta) koskevalla sääntelyllä toteutetaan vahingonkorvausvastuun kanavointia oikealle ta-holle, millä voidaan katsoa olevan yhteiskunnallistakin merkitystä. *Norio-Timosen* mukaan on koko yhteiskunnan intressin mukaista, ettei vahinkokäyttäytyminen lisäännä vakuutusten olemassaolon vuoksi.¹ Esimerkiksi tahallisesti aiheutettujen vahinkojen korvaamisen jättä-minen viime sijassa vakuutusyhtiön kannettavaksi voisi toimia kannusteena rikolliseen toi-mintaan. Lisäksi takautumisoikeuden toteuttaminen on oikeudenmukaista koko vakuutuk-senottajapoolia kohtaan, joiden vakuutusmaksutuloista vakuutuskorvaukset maksetaan². Ta-kautumisoikeus tarkoittaa sitä, että vakuutetun oikeus vaatia vahingon aiheuttajalta kor-vausta siirtyy vakuutusyhtiölle, pääsääntöisesti sen maksaman korvauksen määrään asti.

Täysin rajoituksitta takautumisoikeutta ei kuitenkaan voida toteuttaa. Vakuutustapahtuman syntyyn liittyy hyvin usein inhimillistä huolimattomuutta. Jos lieväkin huolimattomuus joh-taisi aina täysimääräiseen vakuutuskorvauksen epäämiseen tai takaisinperintään, vakuutuk-selta katoaisi sen riskinhallinnallinen tarkoitus. Takautumisoikeudelle on vakuutusoikeudel-lisessa lainsäädännössä luotu rajauksia, etenkin silloin, kun takautumisvaateen kohteena on luonnollinen henkilö. Viime vuosikymmenen aikana sekä vakuutussopimuslain (543/1994), liikennevakuutuslain (460/2016) että työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015) vakuu-tuksenantajan takautumisoikeutta koskevat säännökset ovat saaneet pitkälti yhteneväisen si-sällön: Takautumisoikeus syntyy luonnollista henkilö kohtaan, jos tämä on aiheuttanut va-kuutustapahtuman *tahallisesti* tai *törkeällä huolimattomuudella*.³ Tämä tutkimus keskittyy vakuutuksenantajan takautumisoikeuden ja törkeän tuottamuksen käsitteisiin.

¹ *Norio-Timonen* 2003, s. 36.

² *Hemmo & Hoppu* 2006, s. 1.

³ Ks. VakSL 75 §, LVL 73 § ja TATL 270 §. Takautumisoikeus voi esimerkiksi vakuutussopimuslain perus-teella syntyä myös *ankaran vastuun* tilanteissa, mutta käsitettä ei tässä työssä tarkastella lähemmin.

1.2 Tutkimuskysymykset ja niiden rajaukset

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää kaksi pääkysymystä: 1) *Miten vakuutuksenantajan takautumisoikeus syntyy, millainen se on luonteeltaan ja miten sen ulottuvuutta voidaan määritellä* sekä 2) *mitä tarkoittaa törkeä tuottamus takautumisoikeuden syntymisen edellytyksenä vakuutusoikeudellisessa kontekstissa*.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkastelu edellyttää takautumisoikeuden tarkempaa käsitteellistä tarkastelua sekä perehtymistä aikaisempaan vakuutusoikeudelliseen tutkimukseen. Vakuutusyhtiön takautumisoikeus ulkopuolista vahingonaiheuttajaa kohtaan on erotettava vakuutussopimusoikeudellisesta *sivuvelvoitesääntelystä*⁴, joka koskee vakuutussopimuksen osapuolten välistä oikeussuhdetta, siihen liittyviä velvoitteita sekä esimerkiksi vakuutettuun samastettavia henkilöitä. Sivuvervoitteiden laiminlyöntitilanteet muodostavat täysin oman takautumisoikeuden lajinsa (VakSL 75.4 §), koska takautumisvaateen kohteena on tällöin vakuutuksenottaja, eikä vakuutussopimuksen ulkopuolinen vahingonaiheuttaja.⁵ Sivuvervoitteiden laiminlyönti on jo käsitteellisesti niin laaja aihe, että siitä voisi kirjoittaa oman mittavan tutkimuksensa. Pääluvussa 4 käsitellään joitakin oikeustapauksia, jotka liittyvät sivuvervoitteiden laiminlyöntiin, mutta niitä pyritään käyttämään analogisena tulkintavälineenä vahingon aiheuttajan tuottamusharkinnassa. Syvemmin sivuvervoitteita ja VakSL 75.4 §:ää tässä työssä ei siis tarkastella.

Toinen tutkimuskysymys keskittyy nimenomaan *törkeän tuottamuksen* tarkasteluun. Törkeä tuottamus on vaikeasti hahmotettava käsite, sillä se voi saada erilaisen sisällön riippuen siitä, millä oikeudenalalla liikutaan.⁶ Vakuutuksenantajan takautumisoikeutta arvioitaessa on syytä kiinnittää huomiota niin vahingonkorvaus- kuin rikosoikeudelliseenkin tuottamuskäsitteeseen, unohtamatta sen mahdollisia vakuutusoikeudellisia erityispiirteitä. Takautumisoikeus voi syntyä myös esimerkiksi tahallisuuden tai ankaran vastuun perusteella, mutta näihin käsitteisiin ei tässä työssä tarkemmin syvennyttä.

⁴ Sivuvervoitteet ovat yksittäisiin vakuutussopimussuhteisiin liittyviä ja vakuutuksenottajaa velvoittavia normeja, joilla pyritään joko vakuutussopimuksen solmimisen aikana tai sen jälkeen vaikuttamaan vakuutuksenottajapuolen käyttäytymiseen (Norio-Timonen 2003, s. 51).

⁵ Ks. takautumiskäsitteiden erottelusta mm. Norros 2015, s. 113-119 ja takautumisoikeudesta sivuvervoitteiden laiminlyöntitilanteissa Norio-Timonen 2003, s. 457-461.

⁶ Ks. esim. Hahto 2008, s. 104.

Kahta yllä esitettyä tutkimuskysymystä ei luonnollisesti voida pitää täysin erillisinä ja toisistaan riippumattomina. Näin ollen ne kulkevat tutkimuksen monessa vaiheessa käsi kädessä.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus lähtee liikkeelle taustoittamalla vakuutusyhtiön takautumisoikeuden säännösperustaa. Luvussa 2 käsitellään vakuutus sopimuslain, liikennevakuutuslain sekä työtapaturma- ja ammattitautilain mukaisen takautumisoikeuden lainsäädäntötaustaa yleisesti. Luvussa käsitellään muun muassa alan tutkijoiden keskuudessa viime vuosikymmeninä keskustelua herättäneitä teemoja, eli takautumisoikeuden sisällöllistä ulottuvuutta ja säännösperustan pakottavuutta. Luvussa käydään läpi vakuutus sopimuslain mukaista takautumisoikeutta koskevat tärkeimmät lakimuutokset ja ennakkoratkaisut. Sekä liikennevakuutuslaki että työtapaturma- ja ammattitautilaki ovat viime vuosien aikana olleet kokonaisuudistuksen kohteena, minkä myötä myös vakuutusyhtiön takautumisoikeutta koskevat säännökset ovat sisällöllisesti osittain muuttuneet. Niiden osalta kiinnitetään huomiota lakien tärkeimpään käsitteistöön sekä peilataan takautumisoikeuden nykyistä sisältöä lakien kokonaisuudistuksia edeltäneeseen tilanteeseen. Luvun 2 lopussa käsitellään lyhyesti tuotevastuutilanteisiin liittyvän takautumisoikeuden aikaisempia rajoituksia. Viimeisenä nostetaan esille kysymys mahdollisuudesta rajoittaa takautumisoikeuden käyttöalaa jatkossa koskien luonnolliseen henkilöön rinnastettavia elinkeinonharjoittajia.

Luvussa 3 siirryn analysoimaan takautumisoikeuden käsitettä, luonnetta ja laajuutta eri näkökulmista ja oikeustapausten kautta. Luvun alussa selvitetään, miksi takautumisoikeus tulee nähdä vakuutuksenottajalta siirtyvänä eikä vakuutusyhtiön itsenäisenä oikeutena. Seuraavissa alaluvuissa 3.2 ja 3.3 tutkitaan sitä, miten vakuutuksenottajan omat toimet voivat vaikuttaa takautumisoikeuden olemassaoloon ja sisältöön, sekä miten vakuutuksenottajan ja vahingon aiheuttajan välinen oikeussuhde määrittää vakuutuksenantajan takautumisoikeutta. Alaluvussa 3.4 nostetaan esille problematiikka liittyen tilanteisiin, joissa takautumisoikeus toteutetaan saatavan jälkikäteisellä siirrolla sen jälkeen, kun vakuutettu on jo saanut lainvoimaisen suoritustuomion vahingon aiheuttajaa kohtaan. Tilanne voi olla ongelmallinen joutuessa takautumisoikeuden lakimääräisistä rajoituksista luonnollisia henkilöitä kohtaan. Luvun viimeinen alaluku käsittelee hyvin lyhyesti vakuutuksenottajan sopimuskumppanin takautumisvastuuta.

Viimeisessä pääluvussa 4 keskitytään törkeän tuottamuksen käsitteeseen vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa. Luvussa käsitellään tuottamuskäsitteen yleisiä yhtenevyyksiä ja eroavaisuuksia vahingonkorvausoikeuden ja rikosoikeuden välillä sekä kuvataan tiiviisti tuottamuksen arviointitapoja molemmilla oikeudenaloilla. Luvun lopussa käydään läpi vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskevaa oikeuskäytäntöä ja pyritään löytämään tunnusmerkinomaisia piirteitä törkeän tuottamuksen käsitteelle samassa asiayhteydessä. Työn viimeisessä luvussa 5 käydään läpi tutkimuksen perusteella tehtävät johtopäätökset.

1.4 Tutkimuksen metodi ja lähdeaineisto

Tutkimukseni metodi on vahvan lainopillinen, eli voimassa olevaa oikeustilaa tulkitseva.⁷ Pyrin voimassa olevan oikeuden valossa oikeuslähdeoppiin keskittyen tutkimaan vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskevien normien sisältöä. Olen työskennellyt itse aikaisemmin noin seitsemän vuotta vakuutusyhtiön regressikäsittelijänä sekä korvaustyöryhmissä. Pitkän työkokemukseni vuoksi tutkimuksessa nousee esille käytännön elämässä esiin tulleita erityiskysymyksiä ja mahdollisia ongelmakohtia, joihin pyrin esittämään mahdollisimman perustellusti oman kantani. Tietyissä tilanteissa esitän näkemyksiä myös *de lege ferenda*, eli nostan esille kysymyksen mahdollisista tulevista lainsäädännön muutostarpeista.

Vakuutuksenantajan takautumisoikeus ei esiinny kovin laajasti tutkimuksen pääaiheena oikeuskirjallisuudessa. Usein kysymystä on tutkittu sivuaiheena laajemman pääkysymyksen yhteydessä. Aineistoa on kuitenkin melko hyvin löydettävissä sekä oikeuskirjallisuudesta että oikeuskäytännöstä. Lähdeaineistona tutkimuksessani käytän lakien esitöitä, pääosin suomalaista relevanttia oikeuskirjallisuutta, korkeimman oikeuden ratkaisuja sekä vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituskäytäntöä. Vakuutuslautakunnan ratkaisusuositukset eivät sido muodollisesti asian osapuolia, joten niiden oikeuslähdearvoa voidaan pitää lähinnä oikeuskirjallisuuteen verrattavana.⁸ Lautakuntakäytännöllä on mielestäni painoarvoa törkeän tuottamuksen käsitteen tarkastelussa vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa, sillä esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä nimenomaan tämän kysymyksen osalta on löydettävissä melko vähän.

⁷ Hirvonen 2011, s. 36-37.

⁸ Norros 2018, s. 43-44.

2 Vakuutusyhtiön takautumisoikeuden lainsäädäntötausta

Jotta törkeän tuottamuksen käsitettä takautumisoikeuden edellytyksenä voidaan avata tarkemmin, on syytä lähteä liikkeelle vakuutusyhtiön takautumisoikeuden yleisestä tarkastelusta. Tässä luvussa esitellään takautumisoikeuden käsite sekä arvioidaan sen nykytilaa ja lainsäädäntötaustaa vakuutusosoikeudellisessa kontekstissa. Tarkastelun kohteena ovat vakuutusopimuslain, liikennevakuutuslain (460/2016) sekä työtaturma- ja ammattitautilain (459/2015) takautumissäännökset, joiden sisältö nykyään on varsin yhteneväinen.

2.1 Vakuutusopimuslain mukainen takautumisoikeus

Kuten johdannossa on todettu, on vakuutusyhtiön takautumisoikeudella viimesijaista korvausvastuun kanavoitumista ja jopa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta toteuttava tarkoitus. Jo vanhassa vakuutusopimuslaissa (132/1933) tunnettiin vakuutusyhtiön takautumisoikeus, mutta se poikkesi sisällöltään merkittävästi nykyisestä lain vahvan tahdonvaltaisuu den vuoksi. Vanhan vakuutusopimuslain ajoista lähtien on käyty keskustelua siitä, missä laajuudessa vakuutuksenantaja ja vakuutuksenottaja voivat sopia ulkopuolisen vahingon aiheuttajan takautumisvastuusta vahingot korvannutta vakuutusyhtiötä kohtaan. Vanhan lain 25 §:ssä oli rajoitettu takautumisoikeuden syntyminen tilanteisiin, joissa vahinko oli aiheutettu tahallisesti, törkeällä tuottamuksella tai ankaran vastuun piiriin kuuluvassa toiminnassa. Säännöksen pakottavuus oli kuitenkin pitkään kysymysmerkki alan tutkimuksessa.

Vanhan lain voimassaoloaikana annettiin ensin ratkaisu KKO 1941-I-4, jonka mukaan vakuutuksenantaja ja vakuutuksenottaja eivät voineet sopia takautumisoikeudesta lain sanamuotoa laajemmin.⁹ Korkein oikeus kuitenkin omaksui erilaisen kannan ratkaisujen KKO 1954-II-51 ja KKO 1959-II-70 myötä. Niiden mukaan takautumisoikeuden laajuudesta voitiin sopia vakuutuksenottajan ja vakuutusyhtiön välillä vapaasti ja siitä huolimatta, mitä lain 25 §:ssä säädettiin takautumisoikeuden syntyedellytyksistä koskien vahingon aiheuttajan tuottamuksen astetta. Tästä lähtien oli voimassa oikeustila, jossa takautumiskysymys jäi vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välisen disponointivallan piiriin.

⁹ Ratkaisun tiivistelmän mukaan takautumiskanne hylättiin, koska ”vahingon aiheuttajan viaksi ei ollut jäänyt törkeätä huolimattomuutta”.

Nykyinen vakuutuslakilaki (jäljempänä VakSL) tuli voimaan vuonna 1994. Lain esitöistä on luettavissa sen yleinen tavoite tuoda kuluttajavakuutuksia koskevat vakuutusosoikeudelliset normit pakottavuuden piiriin.¹⁰ Tämä myös toteutui, sillä nykyisen VakSL:n 3.2 §:n mukaan lain säännöksistä ei voida sopimusehdoin poiketa kuluttaja-vakuutuksenottajan vahingoksi. Säännöksen 1 momentin mukaan laista poikkeaminen myöskään muun vakuutetun tai vakuutuskorvaukseen oikeutetun kuin vakuutuksenottajan vahingoksi ei ole mahdollista. Käytännössä nykyisestä vakuutuslakilaista poikkeaminen vakuutuksenottajan vahingoksi on mahdollista vain yritysvakuutusten osalta, mitä voidaan perustella yritysten lakisääteisen suojantarpeen puuttumisella.¹¹ On kuitenkin huomioitava, että VakSL 3.2 §:ssä kuluttajaan rinnastetaan myös sellainen oikeushenkilö, joka huomioon ottaen hänen elinkeinotoimintansa tai muun toimintansa laatu ja laajuus sekä olosuhteet muutoin on vakuutuksenantajan sopijapuolena rinnastettavissa kuluttajaan.¹²

Vakuutuslakilain pakottavuuden ulottuminen takautumisoikeuteen jäi nykyisen lain voimaantulon myötä edelleen epäselväksi.¹³ VakSL 75.1 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa, joissa vahingon aiheuttaja ja takautumisvaateen kohde on vakuutuslakimuksen ulkopuolinen kolmas henkilö, ei säännöksen pakottavuuteen saatu tukea lain yleistä pakottavuutta koskevasta VakSL 3 §:stä, sillä se koskee henkilöllisesti vain vakuutuksenottajaa, vakuutettua tai muuta korvaukseen oikeutettua. Säännöksen pakottavuudesta käytiin melko laajasti keskustelua oikeuskirjallisuudessa 2000-luvun loppupuolelle asti. *Hemmo* ja *Häyhä* näkivät ongelmallisena säännöksen tahdonvaltaisuuden kannalta muun muassa sen, että kolmannen osapuolen vahingoksi sopimuksen tekeminen on ristiriidassa yleisten sopimusosoikeudellisten oppien kanssa ja että vahingonkorvausten maksamista oli pyritty kanavoimaan vakuutuksien katettavaksi tarkoituksena hajauttaa vahinkojen korvausrasitusta.¹⁴ Alan tieteilijöiden käsityksen mukaan säännöksen pakottavuus oli perusteltua. Aiheesta käytyä keskustelua sivutaan myös kappaleessa 3.4, jossa käsitellän nykyisestä takautumissäännöksestä poikkeamista saatavan siirrosta tehtävällä sopimuksella.

Ratkaisussa KKO 2008:113 vahvistettiin kuitenkin kanta, jonka mukaan takautumisoikeutta oli vakuutusehdoissa mahdollista laajentaa lain sanamuodosta koskemaan julkisyhteisön

¹⁰ HE 114/1993, s. 12.

¹¹ HE 114/1993, s. 12.

¹² Ks. HE 63/2009, s. 9. Säännöksellä haluttiin tuoda pakottavuussääntelyn piiriin mm. useimmat asunto-osakeyhtiöt ja aatteelliset yhdistykset.

¹³ Ks. *Hemmo & Hoppu* 2006, s. 287-288.

¹⁴ *Hemmo* 1996, s. 143-145, *Hemmo & Hoppu* 2006, s. 287-289 ja *Häyhä* 1996, s. 351-352. Aihetta käsitellään myös teoksessa *Norros* 2015, s. 113-114.

korvausvastuuta vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n mukaisesti, jolloin takautumisvastuun katsottiin syntyvän myös törkeää lievemmän huolimattomuuden perusteella. VakSL:sta ei kuitenkaan käynyt suoraan ilmi, miten takautumisoikeutta koskevan säännöksen pakottavuutta ja laajuutta tuli arvioida silloin, kun takautumisvaateen kohteena on esimerkiksi yksityishenkilö. Mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu herätti keskustelua tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi *Anttila* ja *Hoppu* suhtautuivat ratkaisusta laatimissaan oikeustapauskommentaareissa tahdonvaltaisuuskysymykseen varovaisen hyväksyvästi, mutta jättivät lopullisen tulkintaratkaisun tekemisen lainsäätäjän harkintaan.¹⁵

Oikeustilan epäselvyys korjattiin 1.11.2010 voimaan tulleella lakimuutoksella, joskin vakuutuksenantajien käytäntö vastasi nykytilaa jo ennen muutosta.¹⁶ Muutoksen myötä VakSL 75.3 §:ssä säädetään nykyään siitä, että vakuutusehdoissa ei saa poiketa 1 ja 2 momentin säännöksistä kolmannen henkilön vahingoksi, jos tämä on yksityishenkilö taikka työntekijä, virkamies tai näihin vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n mukaan rinnastettava muu henkilö. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että VakSL 75.1 §:ssä mainitusta tahallisuuden tai törkeän tuottamuksen edellytyksestä takautumisoikeuden syntymiselle voidaan poiketa vain silloin, kun takautumisvaateen kohteena on oikeushenkilö. Tästä on kuitenkin syytä olla maininta vakuutusehdoissa.¹⁷

Lisäksi VakSL 75.3 §:n viimeisen virkkeen mukaan vapaaehtoisen moottoriajoneuvovakuutuksen vakuutusehdoissa voidaan takautumisoikeudesta määrätä siten kuin liikennevakuutuslain 73 §:ssä säädetään. Tämän säännöksen tarkoituksena on laajentaa vakuutuksenantajan takautumisoikeus ulottumaan vapaaehtoisissa kaskovakuutuksissa samoihin tilanteisiin kuin liikennevakuutuksissa. Liikennevakuutuslain mukainen takautumisoikeus esitellään seuraavaksi, missä yhteydessä asiaa avataan enemmän. Käytännössä kaikki vapaaehtoisia

¹⁵ Ks. *Anttila* Oikeustieto 1/2009, s. 4-5 ja *Hoppu* Defensor Legis N:o 2/2009, s. 334-335.

¹⁶ HE 63/2009, s. 30.

¹⁷ VakSL 75.3 §:n sanamuodon mukaan takautumisoikeuden rajoituksista ei *vakuutusehdoissa* saa sopia 1 momentista poiketen esimerkiksi luonnollisen henkilön vahingoksi. Mielestäni säännöksestä ei voida suoraan johtaa sellaista tulkintaa, että nimenomaan *vakuutusehdoissa* sopiminen on edellytys sille, että takautumisoikeutta laajennetaan oikeushenkilöitä koskien. Lienee kuitenkin selkeää ja asianmukaista, että jo vakuutus sopimuksessa tämä asia huomioidaan ja takautumisoikeuden ulottuvuus tuodaan selkeästi ehdoissa ilmi, jotta jälkikäteisiä tulkinnanvaraisuuksia voidaan välttää. VakSL:n 75.1 §:n sanamuodon mukaan takautumisoikeuden syntyminen ylipäänsä ei kuitenkaan edellytä erillistä asiaa koskevaa vakuutusehtoa.

ajoneuvovakuutuksia tarjoavat vakuutusyhtiöt ovat vakuutusehdoissaan laajentaneet takautumisoikeuttaan edellä mainitun säännöksen mukaisesti.¹⁸

Mielestäni takautumisoikeuden pakottavuuskysymyksessä on menty lainsäätäjän toimesta oikeaan suuntaan 2010 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä. En näe henkilökohtaisesti estettä sille, minkä vuoksi takautumisvastuuta ei voitaisi ulottaa oikeushenkilöihin myös törkeää lievemmän huolimattomuuden perusteella. VakSL 75.3 §:ään tehty rajoitus yksityishenkilöitä ja muuta säännöksessä mainittua henkilöpiiriä koskien on kuitenkin perusteltu ja uskon sillä tavoiteltavan taloudellisesti heikommassa asemassa olevien suojaa sitä vastaan, että jokaisesta pienemmästäkin inhimillisestä virheestä lopulliseksi maksuvelvolliseksi joutuisi vakuutusyhtiön sijasta yksityishenkilö.

2.2 Liikennevakuutuslain mukainen takautumisoikeus

Liikennevakuutuslaki (jäljempänä LVL) on pakollinen lakisääteinen vakuutus, joka on otettava lain 2 §:ssä määritetyille ajoneuvoille¹⁹. Vakuuttamisvelvollisuus perustuu lain 6 §:ään, jonka mukaan ajoneuvon omistaja ja haltija ovat velvollisia vakuuttamaan ajoneuvon sen omistus- tai hallintaoikeuden siirtymispäivästä lukien. Jos vakuuttamisvelvollisia on enemmän kuin yksi, he ovat yhteisvastuussa vakuutuksen ottamisesta.

2.2.1 Liikennevakuutuksen korvauspiiri

Liikennevahingon syntyessä sen aiheuttaneen ajoneuvon liikennevakuutuksesta korvataan aiheutuneet henkilö- ja esinevahingot (LVL 1 §). Tärkein rajausta liikennevakuutuksen korvauspiiriin on kuitenkin tehty lain 40 §:ään: Liikennevakuutuksesta ei korvata vahinkoa, joka on aiheutunut tälle ajoneuvolle, siihen kiinteästi kytketylle toiselle ajoneuvolle tai näissä olleelle omaisuudelle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että liikennevakuutuksesta voidaan hakea korvausta sekä vahingon aiheuttaneen kuljettajan että muiden loukkaantuneiden saamista kärsimistä henkilövahingoista sekä muille ajoneuvoille kuin vahingon aiheuttaneelle ajoneuvolle aiheutuneista esinevahingoista. Vahingon aiheuttaneelle ajoneuvolle itselleen aiheutuneita esinevahinkoja ei kuitenkaan kyseisen ajoneuvon liikennevakuutuksesta

¹⁸ Ks. esimerkiksi Fenniakaskon vakuutusehdot (1.11.2019), vakuutussopimuslaista johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia, kohta 13.2; LähiTapiolan kaskovakuutusehdot (1.1.2019), yleisten ehtojen kohta 14.1; Pohjola Vakuutus Oy:n ajoneuvovakuutusehdot (1.4.2019), yleisten sopimusehtojen kohta 12.

¹⁹ Säännöksen mukaan *ajoneuvolla* tarkoitetaan moottoriajoneuvoa, joka on tarkoitettu kulkemaan mekaanisella voimalla maata, mutta ei raiteita pitkin, sekä kytkettyä tai irrallista perävaunua. Vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävät lain 8 §:ssä määritellyt ajoneuvot, joiden listaaminen tässä yhteydessä ei ole tarpeen.

korvata LVL 40 §:n mukaisesti, joten liikennevahingon aiheuttaneen ajoneuvon esinevahinkojen varalta on otettava vapaaehtoinen kaskovakuutus. Vapaaehtoista kaskovakuutusta koskevat VakSL:n säännökset.

2.2.2 Vakuutuksenantajan takautumisoikeus

Liikennevakuutuslain mukainen takautumisoikeus perustuu liikennevakuutuslain 73 §:ään, joka vastaa sisällöltään hyvin pitkälti VakSL:n 75 §:ssä säädettyä vapaaehtoisia vakuutuksia koskevaa takautumisoikeutta. LVL 73 §:n mukaan vahinkoa kärsineen oikeus vaatia kolmannelta henkilöltä korvausmäärä, jonka vakuutusyhtiö on hänelle suorittanut, siirtyy vakuutusyhtiölle (1 momentti). Jos kolmas henkilö on yksityishenkilö taikka työntekijä, virkamies tai näihin vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n mukaan rinnastettava muu henkilö taikka ajoneuvon omistaja, haltija, kuljettaja tai matkustaja, oikeus siirtyy kuitenkin vain, jos hän on aiheuttanut vakuutustapahtuman tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta tai jos kuljettaja on aiheuttanut vahingon kuljettaessaan ajoneuvoa 48 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa olosuhteissa (2 momentti).

LVL 73 §:n viimeiseen lauseeseen tehty lainsisäinen viittaus koskee tilanteita, joissa ajoneuvon kuljettaja on aiheuttanut liikennevahingon juopuneena tai muiden huumaaavien aineiden vaikutuksen alaisena. LVL 48 §:n ensisijaisena tarkoituksena on rajata vahingon aiheuttaneen kuljettajan omia henkilövahinkoja vakuutusyhtiön korvausvastuun ulkopuolelle silloin, kun hän on käytännössä syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen ajoneuvoa kuljettaessaan. Lain esitöiden mukaan alkoholin ja muiden huumaaavien aineiden on todettu lisäävän merkittävästi onnettomuusriskiä ja heikentävän kuljettajan toimintakykyä.²⁰

LVL 73 §:n takautumissäännöksessä tehdyn lainsisäisen viittauksen myötä LVL 48.1 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa vakuutuksenantajalla on takautumisoikeus ajoneuvon kuljettajaa kohtaan. Näin ollen takautumisoikeus syntyy myös silloin, kun kuljettaja on vahinkotapahtuman sattuessa kuljettanut ajoneuvo sellaisessa tilassa, että hänen verensä alkoholipitoisuus on ajon aikana tai sen jälkeen vähintään 1,2 promillea tai että hänellä on vähintään 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa, tai hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut muun huumaaavan aineen kuin alkoholin vaikutuksesta taikka tällaisten aineiden yhteisvaikutuksesta.²¹

²⁰ HE 123/2015, s. 88.

²¹ Vrt. rikoslain 23 luvun 4 §:n säännös törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistöstä.

Ratkaisevaa takautumisoikeuden syntymiselle on siis kuljettajan ajokyvyn tuntuva huonontuminen silloin, kun kuljettaja on esimerkiksi nauttinut sekä alkoholia että muita huumausaineita, mutta puhallus- tai verikokeen perusteella ei ole osoitettavissa törkeän rattijuopumuksen alarajan ylittävää veren alkoholipitoisuutta. *Tuntuvan huonontumisen* käsite on vakuutusyhtiön takautumisoikeuden parissa työskennellessäni osoittautunut jokseenkin ongelmalliseksi näyttää toteen rikosoikeudenkäynnissä tai takautumisoikeutta koskevassa velkomusoikeudenkäynnissä.²² Monesti ”sekakäyttötilanteissa” rikoksen tekijä on tuomittu vain normaalista rattijuopumuksesta, kun tarkempaa näyttöä ajokyvyn tuntuva huonontumisesta ei ole esitutkintamateriaalista ollut saatavissa. Tällöin vakuutusyhtiö on voinut turvautua esimerkiksi farmakologian alan asiantuntijalausuntoihin, joilla on pyritty näyttämään kuljettajan veressä olleen alkoholin ja huumausaineiden yhteisvaikutuksen olleen ajokykyä tuntuvasti heikentävä.

LVL 48.1 §:ssä mainituissa tilanteissa takautumisoikeus voi siis kohdistua vain ajoneuvon *kuljettajaan*. On huomattava, että kuljettaja ei käsitteellisesti rajaudu henkilöön, joka istuu kuljettajan paikalla. Myös muiden ajoneuvossa olevien matkustajien vaikuttaminen ajoneuvon kulkuun esimerkiksi hallintalaitteisiin koskemalla voi olla ajoneuvon kuljettamista. Etupenkillä oleva matkustaja voi esimerkiksi kesken ajon vääntää auton ratista tai vetää käsijarrusta vahinkoseurauksin, jolloin hän on hallintalaitteisiin koskemalla *kuljettanut* autoa.²³ Tämä voi johtaa sekä rikosoikeudellisiin seuraamuksiin että takautumisvastuuseen vahingot korvannutta vakuutusyhtiötä kohtaan.

Nykyinen liikennevakuutuslain kokonaisuudistus tuli voimaan 1.1.2017 (LVL 96 §). Kumotussa liikennevakuutuslaissa (279/1959) vakuutusyhtiön takautumisoikeudesta säädettiin 20 §:ssä.²⁴ Käytännössä lakiuudistuksessa takautumissäännökseen lisättiin VakSL 75 §:ää vas-

²² Ks. oikeuskäytännöstä esim KKO 1984-II-153, jossa tuntuva huonontuminen katsottiin olleen kyseessä vastaajan verikokeista arvioidun veren teoreettisen alkoholipitoisuuden perusteella. Tapauksessa KKO 1997:172 oli kyse ”huonontumisen” arvioinnista vapaaehtoista vakuutusta koskevassa takautumisvaateessa, joskaan 0,85 promillen humalatilan ei katsottu vaikuttaneen vahinkotapahtuman syntyyn ja takautumisvaade hylättiin. Jälkimmäisessä tapauksessa on huomioitava, että siihen sovellettiin vanhaa vakuutusoppimuslakia (132/1933), jonka mukaan vakuutusehdoissa voitiin sopia takautumisoikeuden edellytykset nykyistä lievemiksi.

²³ Aihetta on käsitelty useammissa korkeimman oikeuden tapauksissa. Nimenomaan hallintalaitteisiin kosminen matkustajan toimesta on katsottu ajoneuvon kuljettamiseksi mm. tapauksissa KKO 1954-II-59, KKO 1979-II-94 ja KKO 1989:15. Vertauksena voidaan nostaa esille tapaus KKO 1995:122, jossa juopuneen matkustajan ei katsottu kuljettaneen ajoneuvoa, kun hän oli repinyt kuljettajaa puseron hihasta kesken ajon.

²⁴ Vanhan liikennevakuutuslain 20 §:n mukaan, jos moottoriajoneuvon omistaja, kuljettaja tai matkustaja on aiheuttanut vahingon tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta tai jos vahinko on aiheutunut huolimattomuudesta ajettaessa luvottomasti käyttöön otetulla ajoneuvolla tai jos joku on aiheuttanut vahingon kuljettaessaan ajoneuvoa sellaisessa tilassa, että hänen verensä alkoholipitoisuus oli ajon aikana tai sen jälkeen vähintään

taava sanamuoto, jolla yksityishenkilön taikka työntekijän, virkamiehen tai näihin vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n mukaan rinnastettava henkilön aiheuttamissa vahingoissa takautumisvastuu edellyttää tahallisuutta tai törkeää tuottamusta. Myös ajoneuvon *haltija* tuotiin saman rajauksen piiriin.²⁵

Nykyinen LVL 73.1 §:n sanamuoto on mielestäni selkiyttänyt vakuutusyhtiön takautumisoikeuden käyttöalaa. Vanhan lain sanamuodosta ei ollut suoraan luettavissa sitä, että muissa kuin säännöksessä nimenomaan rajatuissa tilanteissa takautumisoikeus saattoi syntyä myös törkeää lievemmän huolimattomuuden perusteella. Nykyisessä säännöksessä pääsääntönä on se, että vahinkoa kärsineen oikeus vahingonkorvaukseen kolmannelta henkilöltä siirtyy vakuutusyhtiölle. Säännöksen 2 momentissa on puolestaan tehty yksiselitteiset rajaukset takautumisoikeuden käyttöalaa. Lain esitöissä mainitaan, että myös kumotun liikennevakuutuslain 20 §:n mukaan vakuutusyhtiö oli oikeutettu vaatimaan takautumisoikeutensa nojalla korvausta törkeää lievemmänkin huolimattomuuden perusteella rajauksen ulkopuolella olevilta (oikeus)henkilöiltä, mutta ”vakuutusyhtiöt eivät käytännössä olleet näissä tilanteissa esittäneet takautumisvaatimuksia”.²⁶ Tämä väite ei täysin pidä paikkaansa. Esimerkiksi ns. ”yliauraustilanteissa”²⁷ on esitetty takautumisvaatimuksia tienpitäjille törkeää lievemmän huolimattomuuden perusteella. Myös jäljempänä käsiteltävässä ennakkoratkaisussa KKO 2013:63 oli kyse tällaisesta regressivaatimuksesta.²⁸

1,2 promillea tai että hänellä oli vähintään 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa, taikka hän on aiheuttanut vahingon kuljettaessaan ajoneuvoa muuten alkoholin tai muun huumausaineen kuin alkoholin vaikutuksen alaisena taikka alkoholin ja muun huumausaineen yhteisvaikutuksen alaisena niin, että hänen kykynsä virheettömiin suorituksiin oli tuntuvasti huonontunut, ja jos liikennevakuutusyhtiö tällaisessa tapauksessa suorittaa vahingonkorvaukseksi määrän, joka saajalla on oikeus vaatia korvausvelvolliselta, siirtyy tämä oikeus yhtiölle. Edellä tarkoitettu korvausvelvollisuus määräytyy vahingonkorvauslain 2 ja 4 luvussa säädettyjen perusteiden mukaan (1 mom). Sopimus, jolla yhtiö pidättää itselleen korvausvelvollista vastaan laajemman tätä laajemman oikeuden, on mitätön (2 mom).

²⁵ Uudistetun liikennevakuutuslain esitöissä näyttää olevan virheellinen maininta kumotun lain takautumissäännöksen henkilöpiiristä. Lain esitöiden yksityiskohtaisissa perusteluissa mainitaan, että ”vakuutusyhtiöllä oli vanhan lain mukaan takautumisoikeus ajoneuvon kuljettajaa, omistajaa, haltijaa tai matkustajaa kohtaan silloin kun tämä on aiheuttanut liikennevahingon tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella” (HE 123/2015, s. 104). Vanhan liikennevakuutuslain (279/1959) sanamuodon mukaan kyseistä oikeutta ei kuitenkaan ajoneuvon *haltijaa* kohtaan ollut (ks. edellinen alaviite).

²⁶ HE 123/2015, s. 104.

²⁷ Yliaurauksella tarkoitetaan tilannetta, jossa runsaslumiseen talviaikaan maantien ajorata on aurattu tien päällysteen ulkopuolelle. Yöaikaan vahinkoriski on tällöin huomattava, kun esimerkiksi raskaan rekan tai kuorma-auton kuljettaja luottaa ajoradan reunan mukailevan hangessa olevia aurasmerkkejä. Jos aurasmerkkien ulkopuolelta kulkee tosiasiaa tien päällysteen ulkopuolella, voi auto ajautua ajoradalta ulos ja esimerkiksi kaatua ojaan. Tällöin tyypillisesti kuljettaja kärsii henkilövahinkoja, jotka liikennevakuutusyhtiö korvaa ja joita voi takautumisoikeuden nojalla vaatia tienpidosta vastaavalta taholta (esim. ELY-keskukset).

²⁸ Ks. mainittuun KKO:n ratkaisuun liittyen kappale 3.3.2.

Viimeisenä on syytä mainita, että uudistetun liikennevakuutuslain 73 §:n takautumissäännöksessä poistettiin vakuutusyhtiön takautumisoikeus siinä tilanteessa, kun vahinko oli aiheutunut *huolimattomuudesta kuljettaessa luvattomasti käyttöön otettua ajoneuvoa*. Vanhan liikennevakuutuslain 20 §:n mukaan vakuutusyhtiölle syntyi näissä tilanteissa suora takautumisoikeus. Uuden lain esitöistä ei ole luettavissa tarkempia perusteluita sille, minkä vuoksi muutos on lakiin tehty. Vanhan lain voimassaoloaikana esimerkiksi liikennevahingon aiheuttaminen huolimattomuudella varastettua autoa kuljettaessa oikeutti vakuutusyhtiön perimään maksetut korvaukset takaisin, mutta nykyään tätä mahdollisuutta ei enää ole.²⁹

2.2.3 Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

LVL 99 §:n siirtymäsäännösten mukaan uutta liikennevakuutuslakia sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleeseen vakuutussopimukseen lain voimaantuloa lähinnä seuraavan vakuutuskauden alusta lukien (1 momentti). Ennen lain voimaantuloa sattuneeseen vahinkotapahtumaan sovelletaan pääsääntöisesti vanhaa liikennevakuutuslakia (279/1959). Lakiuudistuksen ollessa tuore siirtymäsäännöksillä on takautumisoikeudellisessa kontekstissakin merkitystä, sillä etenkin vakavimmista liikennevahingoista voidaan maksaa korvauksia vuosikausia, jolloin takautumisvaadetta laadittaessa on huomioitava vahingon satuesssa voimassa ollut lainsäädäntö.

2.3 Työtapaturma- ja ammattitautilain mukainen takautumisoikeus

Vakuutusyhtiöiden arkipäivässä takautumisvaateita esitetään huomattavia määriä myös työtapaturmavakuutuksista maksetuista korvauksista. Työtapaturmavakuutus on pakollinen lakisääteinen vakuutus, jonka työnantaja on velvollinen työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015, jäljempänä TATL) 3.1 §:n mukaisesti ottamaan henkilöstölleen.³⁰ Nykyinen työtapaturma- ja ammattitautilaki tuli kokonaisuudistuksen myötä voimaan 1.1.2016 ja se korvasi aikaisemmin eri säädöksinä olleen tapaturmavakuutuslain (608/1948) ja ammattitauti-

²⁹ Lakimuutos on tältä osin mielestäni erikoinen, sillä LVL 49 §:n mukaan liikennevakuutuksen perusteella maksetaan korvausta vain erityisestä syystä, jos liikennevahinko on aiheutunut vahinkoa kärsineen ollessa luvattomasti käyttöön otetussa ajoneuvossa ja vakuutusyhtiö voi osoittaa hänen tienneen ajoneuvon käyttöönoton luvattomuudesta. Esimerkiksi LVL 48.1 §:ssä säädetyt tilanteet vaikuttavat suoraan sekä vahingon kärsijän oikeuteen saada korvausta että hänen takautumisvastuuseensa vakuutusyhtiötä kohtaan. Muutos lienee kuitenkin perusteltu, kun otetaan huomioon törkeän rattijuopumuksen ja autovarkauden yleisen moitittavuuden erot.

³⁰ Säännöksen 2 momentissa säädetään poikkeus vakuuttamisvelvollisuudesta silloin, kun työnantajan kalenterivuoden aikana työntekijälle maksamat palkat ovat yhteensä enintään 1200 euroa. Valtiolla ei ole 3 momentin mukaisesti vakuuttamisvelvollisuutta, vaan korvaukset valtion työssä aiheutuneen työtapaturman tai ammattitaudin johdosta maksetaan valtion varoista laissa säädetyin tavoin.

lain (1343/1988). TATL 3.1 §:n mukaan työnantaja on velvollinen vakuuttamaan työntekijänsä *työtapaturman* ja *ammattitaudin* varalta. Ammattitaudin käsitettä ei tässä yhteydessä tarkastella enempää, sillä niistä ei tavanomaisesti esitetä takautumisvaateita.³¹ Käytännössä myös työtapaturmien ja ammattitautien korvauskäsittely on pitkälti eriytetty vakuutusyhtiöissä kokemukseni mukaan.

2.3.1 Työtapaturman käsitteestä

Työtapaturma ei ole käsitteenä täysin yksinkertainen, joten sitä on tässä yhteydessä syytä sivuta. Käytännössä työtapaturmana voidaan pitää tapahtumaa, joka täyttää ensinnäkin *tapaturman* ”tunnusmerkistön” ja on lisäksi sattunut *työssä tai työhön liittyvissä olosuhteissa*.

Tapaturman käsitettä ei oltu kumotussa tapaturmavakuutuslaissa määritelty.³² TATL 17 §:n mukaan tapaturmalla tarkoitetaan ulkoisesta tekijästä johtuvaa äkillistä ja odottamatonta tapahtumaa, joka aiheuttaa työntekijälle vamman tai sairauden. Tapaturman käsite on vakiintunut oikeus- ja korvauskäytännössä, ja TATL:n esitöissä viitataan oikeustapaukseen KKO 2006:83 tapaturman tunnusmerkistön osalta.³³ KKO:n ratkaisussa on todettu tapaturman tarkoittavan ”äkillisen, ennalta arvaamattoman ja ulkoisen tekijän aiheuttamaa vammautumista”. Esimerkkeinä tapaturmasta voidaan käyttää muun muassa kompastumista katukiveykseen, käden jäämistä jumiin levysirkkeliin, ajoneuvon alle jäämistä suojatiellä tai naulan päälle astumista. Työtapaturmina voivat tulla korvattaviksi myös tietyt TATL 18 §:ssä³⁴ mainitut tilanteet, tapaturman aiheuttama vamman tai sairauden olennainen paheneminen (TATL 19 §), työliikekipeytyminen (TATL 33 §) tai henkinen järkytysreaktio työtapaturman seurauksena (TATL 35 §). Pahoinpitelyn tai muun toisen henkilön tahallisen teon aiheuttama vahinko korvataan tietyin edellytyksin, jos se on sattunut työssä tai työhön liittyvissä olosuhteissa (TATL 34 §).

Jotta tietty tapahtuma voitaisiin katsoa tapaturmaksi, täytyy äkillisyyden, odottamattomuuden, ulkoisen tekijän ja syntyneen vamman lisäksi olla olemassa syy-yhteys ulkoisen tekijän ja syntyneen vamman välillä TATL 16 §:n mukaisesti.³⁵ Käytännössä on kyse siitä, onko

³¹ On toki mahdollista, että työntekijä altistuu esimerkiksi vaarallisille kemikaaleille ja hänelle aiheutuu ammattitautina korvattavia vammoja tai oireita. Jos tästä vahinkotapahtumasta on vastuussa ulkopuolinen taho, voisi takautumisoikeus tulla kysymykseen, mutta tässä yhteydessä asiaa ei tutkita enempää.

³² HE 277/2014, s. 16.

³³ *Ibid.*

³⁴ Säännöksessä on listattu esimerkiksi hiertymien, kaasun, säteilyn, syövyttävän aineen, poikkeuksellisten lämpöolosuhteiden tai paineen vaihtelun aiheuttamat vammat tai sairaudet.

³⁵ HE 277/2014, s. 16.

syntynyt vamma puhtaasti ulkoisen tekijän aiheuttaman tapaturman seurausta, vai onko esimerkiksi polven kierukkavamman taustalla nivelrikkosairaus.³⁶ Puhtaasti sairausperäisiä vammoja ei lähtökohtaisesti TATL:n perusteella korvata, ja tyypillisesti vakuutusyhtiön taholta ratkaisun korvattavuudesta tekee vakuutusyhtiön lääkäri esitetyn lääketieteellisen ja muun dokumentaation perusteella. On itsestään selvää, että tyhjentävää luetteloa erilaisista työtapaturmista on mahdotonta tehdä, eikä aiheeseen ole syytä tässä yhteydessä syventyä tarkemmin.

TATL 20 – 25 §:ssä on säädetty niistä olosuhteista, jolloin tapaturman voidaan katsoa sattuneen *työssä tai työhön liittyvissä olosuhteissa*. Säännösten tarkempi sisällöllinen tarkastelu ei ole tässä yhteydessä tarpeen, mutta valtaosan korvattavista työtapaturmavahingoista voidaan olettaa sattuvan työtehtävissä tai työpaikan ja kodin välisillä työmatkoilla.

2.3.2 Vakuutuksenantajan takautumisoikeus

Työtapaturma- ja ammattitautilain mukainen vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskeva säännös on sisällöllisesti hyvin pitkälti linjassa vakuutuslainsäädännön ja liikennevakuutuslain takautumisoikeutta koskevien lainkohtien kanssa. TATL 270.1 §:n mukaan työtapaturmasta (tai ammattitaudista) korvausta maksaneella vakuutuslaitoksella on oikeus saada maksamansa korvausta takaisin vahingonkorvauslain tai muun lain nojalla korvausvelvolliselta taholta. Takautumiskorvaus voi olla enintään sen suuruinen, mitä korvausvelvollisen olisi korvattava vahingoittuneelle.

Työtapaturma- ja ammattitautilaille erityinen rajausta vakuutusyhtiön takautumisoikeuteen on tehty TATL 270 §:n 2 momenttiin. Sen mukaan takautumisoikeutta ei ole sitä vahingoittuneen työnantajaa kohtaan, jonka ottamasta työtapaturmavakuutuksesta vahinko on korvattu, ellei työnantaja ole aiheuttanut vahinkoa tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella.³⁷ Lain esitöiden mukaan lisäys on tehty vakuutusyhtiöiden menettelykäytännön yhtenäistämiseksi.³⁸ Esitöissä mainitaan, kokemuksen mukaan paikkansa pitävästi, että vakuutuksenantajan takautumisoikeuden tavanomaisimmat käyttötilanteet liittyvät työmatkoilla sattuneisiin liikenne- ja liukastumisvahinkoihin.³⁹ Voidaan esimerkinomaisesti ajatella tilannetta, jossa

³⁶ Mänttari & Nyyssölä 2016, s. 37.

³⁷ Sama koskee myös valtiota vahingoittuneen työnantajana (säännöksen viimeinen virke).

³⁸ HE 277/2014, s. 175.

³⁹ Tässä yhteydessä on syytä mainita liikennevakuutuksen ja työtapaturmavakuutuksen keskinäisestä etusijajärjestyksestä. TATL 5 §:n mukaan vahingoittuneen oikeus korvaukseen tai etuuteen muun lain perusteella ei vähennä hänelle TATL:n mukaan kuuluvaa korvausta, jollei tässä laissa toisin säädetä. LVL 36 §:n mukaan,

työntekijä saapuu jäisenä talviaamuna töihin työnantajansa omistamalle tehdaskiinteistölle ja kaatuu hiekoittamattomalla tehtaani piha-alueella polvensa loukaten. Kyseessä on korvattava työtapaturma, joka korvataan vahingoittuneen työnantajan lakisääteisestä työtapaturmavakuutuksesta. Ei olisi vakuutuksen tarkoituksen mukaista, että samaan aikaan olisi käsillä tilanne, jossa sama työnantaja voisi olla vakuutusyhtiön takautumisoikeuden nojalla korvausvastuussa vakuutusyhtiötä kohtaan kiinteistön huolimattoman talvikunnossapidon vuoksi.

Vastaavanlaiset tilanteet ja niiden suuri jokavuotinen lukumäärä huomioiden TATL 270.2 §:ään tehty rajausta vahingoittuneen työnantajan takautumisvastuuseen on täysin perusteltu. Ei olisi tarkoituksenmukaista, että työtapaturmavakuutusmaksuja vakuutusyhtiölle maksava työnantajayritys joutuisi lievänkin huolimattomuuden perusteella korvausvastuuseen vakuutusyhtiötä kohtaan vahingoista, jotka on korvattu samaisen työnantajayrityksen vakuutuksesta. Sen sijaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella aiheutetut vahingot ovat edelleen takautumisoikeuden piirissä myös vakuutuksen ottanutta työnantajaa kohtaan. Tällä on varmistettu se, että esimerkiksi räikeimmistä työturvallisuusrikoksista tai vastaavista vakavista laiminlyönneistä viimesijaisen korvausvastuun kantaa menettelyyn syyllistynyt työnantajayritys.

Luonnollisten henkilöiden takautumisvastuusta on TATL 270.3 §:ssä säädetty samalla tavoin kuin vakuutussopimuslaissa ja liikennevakuutuslaissa. Säännöksen mukaan takautumisoikeutta ei ole luonnollista henkilöä kohtaan, ellei henkilö ole aiheuttanut vahinkoa tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella. Käytännössä luonnollisia henkilöitä vastaan ajetut takautumisvaatteet perustuvat useimmiten tahallisiin rikoksiin, kuten pahoinpitelyihin, tai vakavimmillaan jopa henkirikoksiin. Työkokemukseni perusteella varsin ”riskialtista” ammatikuntaa edustavat vartijat ja anniskeluravintoloiden järjestyksenvalvojat, jotka varsin usein työssään voivat joutua väkivallan uhriksi.

jos ajoneuvon omistajalla, haltijalla tai kuljettajalla on oikeus saada omistamansa tai kuljettamansa ajoneuvon liikenteeseen käyttämisestä aiheutuneesta henkilövahingosta korvausta TATL:n nojalla, korvataan mainittu ajoneuvon liikennevakuutuksesta vain se osa vahingosta, jota ei korvata edellä mainittujen lakien mukaan.

Käytännössä työmatkalla tapahtuneesta liikennevahingosta johtuneet vahingot korvataan ensisijaisesti työtapaturmavakuutuksesta. Jos vahingoittunut on liikennevahingon aiheuttaneen ajoneuvon omistaja tai kuljettaja, hän voi saada liikennevakuutuksen perusteella siltä osin korvausta kuin sitä ei TATL:n perusteella makseta (esimerkiksi kivun, säryn ja muun tilapäisen haitan korvaus). Sen sijaan, jos vahingoittunut on kuljettanut liikennevahinkoon ”syytöntä” ajoneuvoa, voi työtapaturmavakuutuksen perusteella korvauksia maksanut vakuutusyhtiö periä maksamiaan korvauksia takaisin vahingon aiheuttaneen ajoneuvon liikennevakuutuksesta.

1.1.2016 voimaan tulleen työtaturma- ja ammattitautilakiin tehty 270.3 §:n lisäys oli huomattava muutos työtaturmavakuutuksia koskevaan vakuutusyhtiön takautumisoikeuteen. Kumotussa tapaturmavakuutuslaissa vakuutuksenantajan takautumisoikeudesta säädettiin 61.2 §:ssä, jonka mukaan työtaturmavakuutuksen perusteella korvauksia maksaneella vakuutusyhtiöllä oli oikeus saada maksamansa korvaus takaisin ”vamman tuottajalta tai muulta korvausvelvolliselta”. Laissa ei tällöin säädetty minkäänlaista henkilöllistä tai menettelyn moitittavuuteen perustuvaa rajausta vakuutusyhtiön takautumisoikeudelle. Vanhemmasta oikeuskäytännöstä voidaan mainita tapaus KKO 1980-II-8, jossa työturvallisuuslain määräysten rikkomisesta ja kuolemantuottamuksesta tuomittu henkilö veloitettiin maksamaan vakuutusyhtiölle sen takautumisoikeuden perusteella korvauksia.⁴⁰

TATL:n esitöissä tämänkin muutoksen osalta on mainittu, että ”kysymys olisi jo nykyisessä käytännössä tunnetusta rajoituksesta, joka nyt lakiin otettuna johtaisi yhtenäiseen soveltamiskäytäntöön”⁴¹. Lakimuutos on mielestäni onnistunut, sillä sen myötä takautumissäännöstä tehtiin yhteneväinen vakuutusopimuslain ja liikennevakuutuslain kanssa. Olen itse vielä viime hetkillä ennen TATL:n voimaantuloa nähnyt tehtävän menestyksekkäitä takautumisvaatimuksia luonnollisia henkilöitä kohtaan, jotka ovat perustuneet esimerkiksi törkeää tuottamusta lievempään menettelyyn. Tämä osoittaa, että lakimuutos on vakuutusyhtiöiden käytännön yhtenäistämiseksi ollut tarpeen.

2.3.3 Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

TATL 281 §:n mukaan laki on tullut voimaan 1.1.2016. Siirtymäsäännökset ovat lain 286 §:ssä, jonka 1 momentin mukaisesti ennen lain voimaantuloa sattuneisiin vahinkotapahtumiin sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä, eli tapaturmavakuutuslakia (608/1948) tai ammattitautilakia (1343/1988). TATL 286.2 §:ssä säädetyt poikkeukset 1 momentin yleisestä siirtymäsäännöksestä eivät koske vakuutuksenantajan takautumisoikeutta, joten vahingon sattumispäivä määrittää, kumpaa lakia takautumisvaatimukseen sovelletaan.

⁴⁰ Vanhan tapauksen selostuksesta on vaikea arvioida, ylittäisikö korvauksiin tuomitun henkilön menettely törkeän tuottamuksen rajapinnan nykytilanteessa. Kyseessä oli tapaturma, jossa peltisepäni liikkeen omistaja oli laiminlyönyt valvoa rakennustyömaan seinäelementtien tiivistystyössä olevan ”merimieskelkan” kunnon, minkä vuoksi kelkka oli irronnut kannattimistaan ja kaatunut vahingonkäräjän päälle, joka sai surmansa. Lisäksi on huomioitava, että ratkaisun antamisen aikaan myös esimerkiksi vakuutusopimuslakia koskien takautumissäännöstö oli vielä voimakkaan tahdonvaltainen ja lainsäädännöllinen tila erosi merkittävästi nykypäivän tilanteesta.

⁴¹ HE 277/2014, s. 175.

Samoin kuin liikennevakuutuslain muutosten osalta on aiemmin todettu, on myös TATL:n siirtymäsäännöksillä vielä tärkeä merkitys. Työtapaturmavahingot voivat vakavimmillaan olla erittäin laajoja sekä pitkäaikaisia ja niihin liittyvä takautumis- ja perintäprosessi voi kestää vuosikausia. Puhtaasti lain kirjainta seuraten vakuutusyhtiön olisi edelleen mahdollista esittää 31.12.2015 tai sitä ennen sattuneista työtapaturmavahingoista vanhan tapaturmavakuutuslain 61.2 §:ään perustuvia takautumisvaatimuksia, jolloin luonnollisten henkilöiden takautumisvastuuta ei rajoita törkeän tuottamuksen tai tahallisuuden vaatimus.⁴² Voimassa olevan lainsäädännön valossa lienee kuitenkin kohtuullista ja hyvän vakuutustavan⁴³ mukaista, että vanhempiakin takautumisvaatimuksia kohdeltaisiin vakuutusyhtiöissä yhtenäisen ja nykylainsäädännön sisältöä vastaavan käytännön mukaisesti.⁴⁴

2.4 Tuotevastuuseen perustuva takautumisoikeus

Tässä yhteydessä on syytä lyhyesti mainita myös tuotevastuuseen perustuvista vakuutusyhtiön takautumisvaatimuksista ja siihen liittyvän lainsäädännön muutoksista. Tuotevastuu on tuottamuksesta riippumatonta (ankaraa) vastuuta. Tuotevastuulain (694/1990) 1 §:n mukaan laki koskee irtaimesta tuotteesta tai sähköstä henkilölle taikka yksityiseen käyttöön tai kuluutukseen tarkoitettulle ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käyttämälle omaisuudelle aiheutuneen vahingon korvaamista. Korvausta ei lain 2 §:n 1 kohdan mukaan makseta vahingon aiheuttaneelle tuotteelle itselleen syntyneistä vahingoista. Korvausvelvollisia tahoja voivat olla lain 5 §:n mukaan mm. laitteen valmistaja, maahantuoja ja taho, joka on markkinoinut tuotetta omanaan, jos tuote on varustettu hänen nimellään, tavaramerkillään tai muulla erottuvalla tunnuksellaan.

⁴² Tämä huomio on tehty toki sillä oletuksella, että takautumissaatavat eivät ole esimerkiksi päässeet vanhentumaan.

⁴³ Hyvä vakuutustapa on vakuutusalan itsesääntelyä, joka koostuu mm. tapaohjeista. *Norroksen* mukaan hyvän vakuutustavan lähtökohtaisesti heikosta oikeuslähdearvosta huolimatta sillä on osin virallislähteeseen rinnastuva asema (*Norros* 2016, s. 15). Hyvän vakuutustavan noudattamisvelvollisuus voidaan johtaa mm. vakuutusyhtiölain (521/2008) 25:1.1:sta sekä vakuutusyhdistyslain (1250/1987) 12:4.1:sta. Hyvään vakuutustapaan sisältyy muun muassa vakuutusyhtiön toiminnan oikeudenmukaisuuden ja kohtuullisuuden vaatimus, joka ulottuu myös vakuutusyhtiön ja asiakkaan välisen suhteen ulkopuolelle (*Raulos* 2017, s. 3).

⁴⁴ Tässä yhteydessä on syytä tehdä vertaus vakuutussopimuslain soveltamiseen vastaavantyyppisessä tilanteessa. Vakuutuslautakunnan ratkaisussa VKL 54/14 oli kyse takautumisvaatimuksesta, jonka taustalla oleva vahinko oli aiheutettu 20.8.2010, eli vain noin kaksi kuukautta ennen kuin vakuutussopimuslain takautumisoikeuden luonnollisia henkilöitä koskevien rajausten pakottavuus vahvistettiin lakimuutoksella (1.11.2010, ks. kappale 2.1). Vakuutuslautakunta painotti, että vaikka vakuutussopimuslain 75.1 §:ää ei voitu pitää ennen lakimuutosta pakottavana, ei vakuutuksenantajien käytäntöön kuulunut ennen lakimuutostakaan takautumisvaatimusten esittäminen luonnollisia henkilöitä kohtaan törkeää lievemmän huolimattomuuden perusteella. Vakuutuslautakunta piti takautumisvaateen esittämistä hyvän vakuutustavan vastaisena tässä tilanteessa. Samaa ratkaisua käsitellään tuottamusarvioinnin osalta kappaleessa 4.4.3.4.

Tuotevastuulaki tuli voimaan 1.9.1991. Alun perin tuotevastuulaissa oli rajattu vakuutusyhtiön takautumisoikeuden ulkopuolelle tilanteet, joissa vakuutusyhtiö oli maksanut korvausta liikennevakuutuksen tai työnantajan lakisääteisen tapaturmavakuutuksen perusteella. Lain esitöissä takautumisoikeuden rajausta lakisääteisen tapaturmavakuutuksen osalta perusteltiin suppeasti. Esitöiden mukaan lakisääteisen tapaturmavakuutuksen perusteella maksettavat korvaukset antoivat vahingon kärsineelle pääsääntöisesti tuotevastuuta laajemman suojan, minkä vuoksi rajausta katsottiin hyväksyttäväksi.⁴⁵ Takautumisoikeuden rajauksen perusteluissa jäi mielestäni ottamatta huomioon tärkeä näkökulma siitä, kenen kannettavaksi viimeisinäinen vastuu vaarallisesta tuotteesta jää.

Uudistetussa työtapaturma- ja ammattitautilaissa tähän epäkohtaan otettiin kantaa. Lain esitöissä todettiin, että mitään perusteltua syytä takautumisoikeuden rajaukselle tuotevastuutilanteissa ei ollut.⁴⁶ Lisäksi huomiota kiinnitettiin juuri edellä esiin nostettuun vahingonkorvausoikeudelliseen lähtökohtaan, jonka mukaan vahingon taloudelliset seuraamukset tulisi kohdistaa sen tahon kannettaviksi, joka on alun perinkin vahingosta vastuussa.⁴⁷ TATL:n myötä tuotevastuuta ei ole enää vakuutusyhtiön takautumisoikeuden piiristä rajattu ulkopuolelle. Lakimuutos tuli voimaan 1.1.2016.

Tuotevastuulain esitöissä takautumisoikeuden rajausta liikennevakuutuksen osalta perusteltiin puolestaan sillä, että kussakin yksittäisessä vahinkotapauksessa olisi selvitettävä, onko vahinko johtunut ajoneuvon puutteellisesta turvallisuudesta, eikä tämänlaisia tutkimuksia tuohon aikaan yleensä tehty.⁴⁸ Lisäksi katsottiin, että liikennevakuutusyhtiöiden tuotevastuun perusteella esittämien takautumisvaatimusten tulo olisi niin vähäinen, ettei sillä olisi vaikutusta liikennevakuutusmaksujen suuruuteen. Takautumisoikeuden ulottuminen tuotevastuuseen olisi esitöiden mukaan tarkoittanut sitä, että ajoneuvojen valmistajan ja maahanvuoajat ottavat tuotevastuuvakuutuksia, joista aiheutuvat kustannuslisäykset jäisivät kuitenkin viime sijassa ajoneuvojen ostajien, eli liikennevakuutusmaksujen maksajien, kannettaviksi.⁴⁹

⁴⁵ HE 119/1989, s. 22.

⁴⁶ HE 277/2014, s. 175 ja 185.

⁴⁷ HE 277/2014, s. 186.

⁴⁸ HE 119/1989, s. 21.

⁴⁹ HE 119/1989, s.21-22.

Liikennevakuutuslain kokonaisuudistuksen valmistelussa tätä näkemystä ei enää kannatettu. LVL:n esitöiden mukaan vahinkoa kärsineet hakevat useimmiten korvausta liikennevakuutuksen perusteella, vaikka samaa korvausta voisi hakea myös tuotevastuu(vakuutuksen) perusteella. Alun perin tuotevastuulakiin säädetty takautumiskielto vapautti näin ollen ulkomaiset ajoneuvojen valmistajat tuotevastuusta silloin, kun korvaukset oli vahingon kärsineelle maksettu liikennevakuutuslain mukaisesti. Tämä tarkoitti myös vahinkojen taloudellisten seuraamusten jäämistä ajoneuvojen omistaja- ja haltijapoolin kannettaviksi, minkä ei katsottu olevan asianmukaista.⁵⁰ Myös liikennevakuutuksia koskeva takautumisoikeuden rajoitus tuotevastuutilanteissa poistettiin näin ollen liikennevakuutuslain kokonaisuudistuksen myötä. Lakimuutos tuli voimaan 1.1.2017.

Nykymuodossaan tuotevastuulain 13 a §:ssä on suljettu vakuutuksenantajan takautumisoikeuden ulkopuolelle vain lääkevahinkovakuutuksen perusteella maksetut korvaukset, joihin ei tässä yhteydessä syvennytä tarkemmin. Muutoin takautumisoikeus syntyy nykyään siitä riippumatta, onko korvaukset maksettu vakuutus sopimuslain, liikennevakuutuslain vai työtapaturma- ja ammattitautilain perusteella.

2.5 Takautumisoikeuden käyttöalan rajoittaminen jatkossa?

Kuten edellä on TATL:n esitöihin viitaten todettu, esimerkiksi työtapaturmavakuutusten takautumisvaateiden yleisintä käyttöalaa ovat muun muassa työmatkoilla tapahtuneet liukastumisvahingot, jolloin takautumisvaade perustuu kiinteistön omistajan vastuuseen huolimatomasta talvikunnossapidosta. Varsin usein takautumisvaateen kohteena on asunto-osakeyhtiö, jonka piha-alueella liukastuminen on tapahtunut. Vakuutus oikeudellisen lainsäädännön kehityttyä myös kuluttajaan rinnastettavia elinkeinonharjoittajia⁵¹ suojaavaan suuntaan, herää mieleeni kysymys siitä, tulisiko myös vakuutus oikeudellisten lakien takautumissäännöksiin tehdä muutoksia siten, ettei takautumisoikeuden käyttöalaa voisi tehokkaasti laajentaa kuluttajaan rinnastettavan elinkeinonharjoittajan vahingoksi.

Merkittävästä ongelmasta ei ole kysymys, sillä useimmiten asunto-osakeyhtiö pystyy siirtämään sille saapuneen takautumisvaatimuksen vastuuvakuutusyhtiönsä arvioitavaksi. Jos vahinko korvataan taloyhtiön vastuuvakuutuksesta, jää taloyhtiön itsensä maksettavaksi lähtö-

⁵⁰ HE 123/2015, s. 20.

⁵¹ Ks. kappale 2.1.

kohtaisesti vain vahingon omavastuuosuus. On kuitenkin mahdollista, että vakavassa liukastumistapaturmassa työtapaturmavakuutusyhtiön korvaamat hoito- ja ansionmenetyskulut kasvavat niin suuriksi, että vastuuvakuutuksen vakuutusmäärä ei niitä enää riitä kattamaan. Tällöin vastuuvakuutuksen vakuutusmäärän ylittävät korvaukset jäävät asunto-osakeyhtiön, eli käytännössä sen taustalla olevien osakkaiden vastattaviksi. On myös mahdollista ja varsin yleistäkin, että takautumisvaatimuksen kohteena on sama asunto-osakeyhtiö, jossa vahingoittunut itse asuu ja jonka osakkeita hän omistaa. Ei liene myöskään asianmukaista, että vahingoittunut voisi itse joutua osittain vastaamaan vakuutusyhtiön takautumisvaatimuksesta, esimerkiksi kohonneiden yhtiövastikemaksujen kautta. Vahingoittuneella ei myöskään ole intressiä auttaa vakuutusyhtiötä takautumisvastuun selvittelyssä ja vahinkokuvauksen tarkennuksessa, jos hänelle selviää, että takautumisvaatimus ollaan lähettämässä hänen ”kotitaloyhtiönsä”.

VakSL 3.2 §:ssä toteutettu kuluttajaan rinnastettavien elinkeinonharjoittajien suojaaminen koskee toki ko. elinkeinonharjoittajan suojaamista vakuutusyhtiön sopimuskumppanina, eikä säännöksellä ole liitántää vakuutuslainsäädännön mukaiseen takautumisvastuuseen, joka kohdistuu kolmanteen, vakuutuslainsäädännön ulkopuoliseen tahoon. Voitaisiin kuitenkin analogisesti ajatella, että takautumissäännöksiin tehdyt törkeän tuottamuksen ja tahallisuuden vaatimukset luonnollista henkilöä koskien ulotettaisiin jatkossa rajoittamaan myös luonnolliseen henkilöön rinnastettavan elinkeinonharjoittajan takautumisvastuuta. Käytännössä tämä aiheuttaisi tulkinnanvaraa siitä, keihin takautumisvaateita voitaisiin kohdistaa, mutta voisi vakavimmissa tapauksissa suojata asianmukaista henkilöpiiriä (esimerkiksi taloyhtiön osakkeet omistavia osakkaita) merkittävältä kanavoituvalta korvausvastuulta.

3 Takautumisoikeus vakuutetulta siirtyvänä oikeutena

Tässä luvussa käsitellään takautumisoikeuden siirtyvää luonnetta ja sen oikeusvaikutuksia. Tarkoituksena on selvittää, mitä siirtyvä oikeus tarkoittaa ja miksi takautumisoikeus ei toimisi vakuutusyhtiön itsenäisenä oikeutena. Tutkimuksen keskiössä on se, miten vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän välinen oikeussuhde vaikuttaa vakuutusyhtiön takautumisoikeuden sisältöön ja laajuuteen. Lisäksi esille nostetaan kysymys siitä, voiko takautumisoikeudelle laissa asetettuja luonnollisia henkilöitä koskevia rajoituksia kiertää jälkikäteen toteutettavalla vahingonkorvaussaatavan siirrolla vakuutuksenottajalta vakuutusyhtiölle. Lopuksi käsitellään lyhyesti kysymystä siitä, miten vakuutuksenottajan sopimuskumppanin vastuu on siirrettävissä takautumisoikeuden piiriin.

3.1 Itsenäinen vai siirtyvä oikeus?

Takautumis- eli regressioikeudet ovat yleisesti määriteltävissä oikeuksina, jotka syntyvät tilanteessa, jossa joku on joutunut tekemään toisen tahon puolesta suorituksen tai korvaa esimerkiksi vahingon tämän puolesta. Tällöin suorituksen saajalle syntyy saamisoikeus velvoitteesta tai vahingosta viime sijassa vastuussa olevaa tahoa kohtaan. Takautumisoikeuksia esiintyy monessa eri yhteydessä lainsäädännössämme, eikä niille ole olemassa yhtenäistä normipohjaa.⁵² Vakuutusyhtiön takautumisoikeus on oma takautumisoikeuksien erityislajinsa, josta on säädetty laissa kappaleessa 2 mainituin tavoin.

Kun kolmas taho aiheuttaa vakuutetulle vakuutusturvan piiriin lukeutuvan vahingon, on vakuutetulla aina mahdollisuus päättää, hakeeko hän korvausta suoraan vahingon aiheuttajalta vai vakuutuksestaan.⁵³ Luonnollisesti korvausta haetaan useammin vakuutuksenantajalta kuin vahingon aiheuttajalta itseltään, sillä rahamääräisen suorituksen saaminen tätä kautta on usein varmempaa ja helpompaa, etenkin rikosperusteisissa asioissa. Saatuaan korvauksen vakuutuksen perusteella ei vakuutetulla ole rikastumiskiellon vuoksi enää oikeutta vaatia samaa korvausta vahingonaiheuttajalta (pl. omavastuuosuus ja muut vakuutetun katettavaksi jääneet vahingot esimerkiksi alivakuutustilanteesta johtuen).⁵⁴ Sitä vastoin, jos vakuutettu on jo saanut korvauksen vahingonkorvauslain perusteella vahingonaiheuttajalta, menettää

⁵² Norros 2015, s. 105-106. Ks. takautumisoikeuksista laajemmin myös Norros 2012, s. 250-272 ja Norros 2018, s. 361-388.

⁵³ HE 114/1993, s. 69.

⁵⁴ Ks. KKO 2000:18 perustelut: ”Yleinen periaate on, ettei sillä, joka on saanut korvauksen vahingostaan vahinkovakuutuksesta, ole enää oikeutta saada korvausta samasta vahingosta siitä vastuussa olevalta.”

vakuutuskorvaus asiassa merkityksensä, sillä vakuutettu ei voi vaatia samaa korvausta kahden kertaan kahdelta eri taholta.⁵⁵

Vakuutussopimuksen ulkopuolinen vahingonaiheuttaja ei kuitenkaan vapaudu korvausvelvollisuudestaan suoraan sen perusteella, että vahingon kärsijä on saanut vakuutuksesta korvauksen. Kappaleessa 2 esiteltujen takautumissäännösten (VakSL 75.1 §, LVL 73.1 § ja TATL 270 §) perusteella vakuutetun oikeus vaatia korvausta kolmannelta henkilöltä siirtyy vakuutuksenantajalle. Tämä on luettavissa suoraan VakSL 75.1 §:n ja LVL 73.1 §:n sanamuodoista. Sen sijaan TATL 270.1 §:n sanamuodon perusteella ei puhuta suoranaisesti takautumisoikeuden siirtymisestä. Säännöksen viimeisessä virkkeessä kuitenkin mainitaan, että takautumiskorvaus voi olla enintään sen suuruinen, mitä korvausvastuussa oleva olisi velvollinen korvaamaan vahingoittuneelle. Kaikkien edellä mainittujen säännösten sanamuotojen perusteella on selvää, että vakuutusyhtiön takautumisoikeuden sisältöä ja laajuutta tulee tarkastella vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän väliseen oikeussuhteeseen peilaten.

Vakuutuksenantajalle syntyvä regressioikeus on nimenomaan *siirtyvä oikeus*, eikä vakuutuksenantajan itsenäinen oikeus korvaukseen vahingon aiheuttaneelta henkilöltä. Muun muassa *Hellner* on vertaillut siirtyvän ja itsenäisen oikeuden eroja ja todennut, että ajatus vakuutuksenantajan itsenäisestä takautumisoikeudesta ei olisi hyväksyttävissä, koska se voisi saattaa vahingon aiheuttajan huonompaan asemaan kuin mikä on vahingonkorvausoikeudellisesti perusteltua. Tällöin esimerkiksi vakuutetun oma myötävaikutus vahingon syntyyn ei vaikuttaisi vakuutuksenantajan mahdollisuuteen vaatia korvausta vahingon aiheuttajalta täysimääräisesti.⁵⁶ *Ignatiuksen* tutkimuksessa tunnistetaan vakuutusyhtiön itsenäisen vaadeoikeuden mahdollisuus, mutta todetaan oikeuskäytännön osoittaneen oikeuden luonteen siirtyväksi.⁵⁷

Oikeuden siirtyminen tarkoittaa sitä, että mitään erityistä oikeustoimea ei tarvitse vakuutuksenantajan ja vakuutetun välillä tehdä: Kun takautumissäännöksissä tarkoitettu tilanne on käsillä, siirtyy oikeus automaattisesti vakuutuksenantajalle sen korvaamaan vahingon määrään asti.⁵⁸ On kuitenkin huomattava, että vakuutuksenantajan takautumisoikeuden sisällön

⁵⁵ *Hemmo & Hoppu* 2006, s. 280.

⁵⁶ *Hellner* 1953, s. 7–11.

⁵⁷ *Ignatius* 1970, s. 65–68.

⁵⁸ *Norros* esittää mahdollisia tulkintaeroja takautumisoikeuden luonteelle riippuen siitä, onko takautumisoikeus syntynyt vakuutus- tai muun sopimuksen ehtojen mukaisesti vai suoraan lain perusteella (*Norros* 2015, s. 114–116). Mielestäni tällä ei ole merkitystä, sillä kyseessä on joka tapauksessa vahingon kärsineeltä henkilöltä

tarkastelussa on sen siirtyvän luonteen vuoksi otettava huomioon vakuutetun ja vahingon aiheuttajan välinen oikeussuhde. Regressioikeuden sisältö määräytyy sen perusteella, minkälaisen vahingonkorvausvaatimuksen vakuutettu olisi itse voinut esittää vahingon aiheuttajalle.⁵⁹ Ulkopuoliseen vahingonaiheuttajaan kohdistuvaa takautumisvaadetta tulee täten arvioida puhtaasti vahingonkorvausoikeuden kannalta.⁶⁰ Takautumisoikeuden luonne, nimienomaan vakuutetulta siirtyvänä eikä itsenäisenä oikeutena, käy ilmi tässä pääluvussa jäljempänä käsiteltävien asioiden ja esimerkkien kautta.

3.2 Vakuutetun velvollisuus vaatia tekijälle rangaistusta

Kolmannen osapuolen aiheuttaman vahingon korvannut vakuutusyhtiö ei ole esimerkiksi alkavan rikosprosessin varsinainen osapuoli. Vakuutuksenantaja toimii rikosprosessissa kuuluttavan asemassa, minkä vuoksi rikosprosessin eteneminen esitutkinnasta syyteharkintaan ja edelleen käräjäoikeuteen ei ole vakuutuksenantajan omissa käsissä. Vapaaehtoisia vakuutuksia koskevissa vakuutusehdoissa on yleisesti käytössä ehtokohta, jonka mukaan vakuutetun on vakuutuksenantajan regressioikeuden toteuttamisen varmistamiseksi vaadittava rikoksen tekijälle rangaistusta, jos vahinko on aiheutettu rangaistavalla teolla.⁶¹ Mainitut ehdot on kaikissa esimerkkinä käytetyissä vakuutusehdoissa sisällytetty vahingon torjumis- ja rajoittamisvelvollisuuden (”pelastamisvelvollisuuden”) alle. Ehtojen mukaan vakuutetun rangaistusvaatimuksen esittämisen laiminlyöminen voi johtaa vakuutetulle tulevan korvauksen alentamiseen tai sen epäämiseen, mutta tämä lienee käytännössä hyvin harvinaista. Mainittu vakuutuksien yleisehto perustuu vakuutuslainsäädännön 32 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan vakuutetun tulee ryhtyä tarpeellisiin toimiin vakuutuksenantajan oikeuden säilyttämiseksi vahingon aiheuttajaa kohtaan, jos vahinko on ulkopuolisen aiheuttama.

Edellä mainituilla vakuutusehdoilla on merkitystä lähinnä silloin, kun vakuutuksen perusteella korvattavan vahingon taustalla on *asianomistajarikos*. Rikokset voidaan jakaa virallisen syytteen alaisiin rikoksiin sekä asianomistajarikoksiin. Jälkimmäisistä syyttäjä saa nostaa

vakuutuksenantajalle siirtynyt oikeus. Takautumisoikeus syntyy siinä vaiheessa, kun vakuutusyhtiö on maksanut vahingon kärsijälle korvausta, jota vahingon kärsijä olisi voinut vaatia vahingon aiheuttajalta.

⁵⁹ HE 114/1993, s. 70.

⁶⁰ Vrt. esim. VSL 75.4 §:n mukaiset takautumisvaateet, joissa arviointi perustuu vakuutuslainsäädännön sivuvelvoitteiden laiminlyöntiin ja vakuutuskorvauksen alentamiseen tai epäämiseen. VSL 75.4 §:n mukaisia takautumisvaateita ei tässä yhteydessä käsitellä enempää, sillä ne on suljettu tutkimuskysymysten ulkopuolelle.

⁶¹ Ks. mm. Fenniatuotteen yleiset vakuutusehdot (1.5.2019), ehtokohta F6.2; Pohjolan Mittaturva-vakuutusehdot (1.11.2019), yleisten vakuutusehtojen kohta 6.2; Ifin yleiset vakuutusehdot (17.2.2018), ehtokohta 5.2.1.; LähiTapiolan Kotitalouden vakuutusehdot (1.1.2015), yleisten vakuutusehtojen ehtokohta 6.2.

syytteen ainoastaan, jos asianomistaja on ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi.⁶² Tämä tarkoittaa käytännössä rangaistuksen vaatimista rikoksen tekijälle.

Työssä kokemani perusteella ei ole harvinaista, että vakuutuksenottaja laiminlyö vakuutusehtojen mukaisen velvollisuutensa vaatia rikoksen tekijälle rangaistusta. Usein tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi ajoneuvoon tai muuhun omaisuuteen kohdistuneen vahingontekorikoksen jälkeen. Rikoslain 35 luvun 6 §:n mukaan vahingonteko ja lievä vahingonteko ovat asianomistajarikoksia. Vahingon aiheuduttua vakuutuksenottajan intressissä lienee lähinnä korvauksen saaminen omien taloudellisten vahinkojen kattamiseksi. Vakuutusyhtiön suoritettua vakuutuksen perusteella korvauksen ei vakuutuksenottajalle yleensä jää vahingon aiheuttajalta muuta vahingonkorvaussaatavaa kuin vakuutuksen omavastuuosuus. Vakuutuksenottaja saattaa esitutkinnan aikana sopia vahingon aiheuttajan kanssa omavastuun korvaamisesta ja sen seurauksena peruuttaa rangaistusvaatimuksensa tekijää kohtaan. Tällöin vakuutuksenottaja on sinänsä rikkonut edellä mainittua pelastamisvelvollisuutta koskevaa vakuutusehtoa, mutta korvaus on vakuutusyhtiöstä jo maksettu täysimääräisenä.⁶³

On siis päädytty tilanteeseen, jossa vakuutuksenottajalla ei ole enää mitään omia vaatimuksia vahingon aiheuttajaa kohtaan, eikä vakuutusyhtiöllä ole mahdollisuutta esittää takautumisvaadetta vahingon aiheuttajalle rikosprosessin yhteydessä, koska vakuutuksenottaja on peruuttanut rangaistusvaatimuksensa (tai ei ole sellaista alun perinkään esittänyt). Näin ollen syntyy riski siitä, että vakuutusyhtiö kokee asiassa oikeudenmenetyksen, etenkin silloin, jos vakuutuksenottajan ja vahingon aiheuttajan välillä on saavutettu sovinto omavastuun suorittamisesta heti esitutkinnan alkuvaiheessa eikä kiistatonta näyttöä vahingon aiheuttajan syyllisyydestä ole saatavilla. Poliisin esitutkinta päätetään käytännössä heti, kun asianomistaja

⁶² Jokela 2018, s. 263.

⁶³ Tällaisessa tilanteessa voisi olla mahdollista periä korvaus vakuutuksenottajalta takaisin osittain tai kokonaan VakSL 75.4 §:n perusteella, pelastamisvelvollisuuden laiminlyönnin vuoksi. Käytännössä en ole nähnyt tätä tapahtuvan mainitussa kontekstissa koskaan. Ja vaikka korvausta perittäisiinkin takaisin, ei rangaistusvaatimuksen peruuttaminen itsessään liene niin vahva loukkaus vakuutuksenottajan puolelta, että koko korvauksen takaisinperintä olisi perusteltua. Hemmo esittää tutkimuksessaan, että vakuutuskorvauksen hakemista ennen tapahtunut oikeudesta luopuminen johtaisi siihen, että vakuutettu menettää oikeutensa vakuutuskorvaukseen kokonaan (Hemmo & Hoppu 2006, s. 282). Hemmo tarkoittaa kuitenkin esimerkiksi vakuutuksenottajan taholta tapahtunutta sitovaa luopumista oikeudesta korvaukseen kokonaisuudessaan. Hemmon näkemys lienee perusteltavissa, sillä täysi luopuminen oikeudesta vahingonkorvaukseen on eri asia kuin rangaistusvaatimuksesta luopuminen, mitä tässä asiayhteydessä tarkastellaan. Rangaistusvaatimuksesta luopuminen ei nimittäin lähtökohtaisesti tarkoita vakuutetun täyttää luopumista oikeudestaan korvaukseen ja se jättää täten vakuutusyhtiölle mahdollisuuden korvauksen vaatimiselle erillisessä siviiliprosessissa siltä osin, kun vakuutuskorvausta on maksettu.

on ilmoittanut, ettei enää vaadi tekijälle teosta rangaistusta, sillä intressiä asian syyteharkintaan viemiselle ei enää ole.⁶⁴

Nouseekin esille kysymys siitä, voisiko vakuutusyhtiöllä olla itsenäinen oikeus vaatia rikoksen tekijälle rangaistusta tai voisiko oikeus rangaistuksen vaatimiseen olla vahingonkorvaus-oikeudellista takautumisoikeutta vastaavalla tavalla siirrettävissä vakuutuksenottajalta vakuutuksenantajalle. On siis palattava *asianomistajan* aineellisoikeudelliseen määritelmään. Asianomistajalle ei ole laissa annettu yleistä määritelmää, vaan se on syntynyt oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden pohjalta.⁶⁵ *Granfeltin* vuonna 1925 esittämän määritelmän mukaan asianomistajana pidetään 1) rikoksen kautta ensi kädessä loukatun oikeushyvän haltijaa 2) sitä, jolle välittömästi on rikoksen kautta syntynyt yksityis- tai julkisoikeudellinen vaade, sekä 3) sitä, jonka oikeuspiiriä tapahtunut politiarikkomus välittömästi vaarantaa.⁶⁶ *Vuorenpään* mukaan *Granfeltin* määritelmästä kaksi ensin mainittua kohtaa ovat nykypäivänä relevantteja, sillä politiarikoksia ei enää nykymuotoiseen rikoslakiin sisälly.⁶⁷ *Granfeltin* esittämää määritelmää asianomistajakäsitteestä on oikeuskirjallisuudessa pidetty eniten kannatusta herättävänä.⁶⁸

Mielestäni ajatus vakuutusyhtiön itsenäisestä oikeudesta vaatia rangaistusta on jo lähtökohdaisesti poissuljettu edellä esitetyn asianomistajamääritelmän vuoksi. *Granfeltin* määritelmän sanamuodoista (”ensi kädessä loukatun oikeushyvän haltija” ja ”välittömästi rikoksen kautta syntynyt vaade”) on tulkittavissa, että rikoksen asianomistajaksi ei voida lukea vakuutusyhtiötä, jolle on välillisesti syntynyt vakuutussopimuksen myötä taloudellinen menetyks vakuutuksenottajaa kohdanneen rikoksen myötä. Myös ajatus rangaistuksen vaatimista koskevan asianomistajan oikeuden siirtämisestä vakuutusyhtiölle on vieras. Rikoksen ”asianomistajuus” on niin henkilökohtainen käsite, että siihen liittyviä oikeuksia ei mielestäni voida pitää siirtokelpoisina. Ajatus siitä, että rikosprosessin asianomistajana olisi ainoastaan vahingot korvannut vakuutusyhtiö, ei ole kestävä.⁶⁹

⁶⁴ Voidaan toki katsoa, että vahingon epäillyn aiheuttajan korvattua omavastuusuuden vakuutuksenottajalle on hän ainakin jollain tasolla myöntänyt teon, mutta tästä huolimatta viranomaisen toimittama rikoksen selvitystyö voi jäädä olennaisilta osin kesken.

⁶⁵ *Jokela* 2018, s. 73-74.

⁶⁶ *Granfelt* 1925, s. 101.

⁶⁷ *Vuorenpää* 2014, s. 17.

⁶⁸ Mm. *Jokela* 2018, s. 74 ja *Vuorenpää* 2014, s. 16.

⁶⁹ Vakuutusyhtiö voi toki olla asianomistajana rikosasiassa silloin, kun rikollinen teko on kohdistunut suoraan vakuutusyhtiöön tai sen omaisuuteen (esimerkiksi vakuutuspetos tai vakuutusyhtiön omistaman kiinteistön va-

On kuitenkin huomioitava, että vakuutuksenottajan rangaistusvaatimuksen esittämisen lainlyönti ei estä vakuutusyhtiötä esittämästä epäiltyä vahingon aiheuttajaa kohtaan vaatimuksia erillisessä siviiliprosessissa. Ongelma voi kuitenkin olla käsillä edellä mainituin tavoin niissä tilanteissa, joissa rikoksen esitutkintaa ei ole viety loppuun asti vakuutuksenottajan peruutettua rangaistusvaatimuksensa. Normaalin siviilioikeudellisen todistustaakan myötä vakuutusyhtiön on näytettävä toteen kärsimänsä taloudellinen vahinko ja sen syy-yhteys taustalla olevaan (rikolliseen) tekoon.

3.3 Takautumisoikeuden arvioiminen vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän välisessä suhteessa

Kuten edellä on todettu, takautumisoikeus on rajattu koskemaan luonnollisia ja eräitä muita henkilöitä vain silloin, kun vahinko on aiheutettu tahallisesti, törkeällä huolimattomuudella tai ankaran vastuun piiriin kuuluvassa toiminnassa. Mielestäni tämä takautumisoikeuden raja on perusteltua. Jos yksityishenkilön lievä tai normaalintasoinen huolimattomuuskin johtaisi takautumisvastuuseen vakuutuksenantajaa kohtaan, olisi koko vakuutuksen tarkoitus vaakalaudalla. Lisäksi uskoisin tämän johtavan käytännössä siihen, että vakuutusyhtiöt pyrkisivät säilyttämään korvausvastuunsa muille yhtiöille, esimerkiksi vaatimalla lievänkin huolimattoman teon perusteella takautumiskorvauksia vahingon aiheuttajan vastuuvakuutusyhtiöstä sellaisissa asioissa, joissa korvaus on maksettu alun perin esimerkiksi kotivakuutuksen perusteella.

Vastaavasti vahingonaiheuttajan asemaa on arvioitava edellä mainitussa vahingonkorvausoikeudellisessa henkilösuhteessa hänen ja vakuutetun välillä. Vahingon aiheuttaja voi esittää vakuutuksenantajaa kohtaan samat väitteet kuin hän olisi voinut vakuutettua kohtaan esittää, jos tämä vaatisi korvausta suoraan vahingon aiheuttajalta saamatta vakuutuskorvausta. Lain esitöiden mukaan vahingon aiheuttaja voi esimerkiksi käyttää omaa saatavaansa vakuutetulta takautumisvaateen kuittaamiseen tai vedota tehokkaasti vakuutuksenantajaa kohtaan siihen, että vakuutettu on myötävaikuttanut vahingon syntyyn.⁷⁰ Vahingon kärsijän myötä-

hingoittaminen). Tällöin ei luonnollisesti ole kuitenkaan kyse vakuutusyhtiön takautumisoikeudesta, vaan it-senäisestä oikeudesta vaatia rangaistusta rikoksen tekijälle sekä esittää hänelle korvausvaatimuksia rikoksen asianomistajana.

⁷⁰ HE 114/1993, s. 70.

vaikutus voi vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n mukaan johtaa kohtuudenmukaisen vahingonkorvauksen sovitteluun. Se voi vaikuttaa joko korvausta alentavasti tai poissulkea korvausperusteen kokonaan.^{71 72}

On siis mahdollista, että vakuutettu saa itse täyden korvauksen vakuutusyhtiöltä, mutta vakuutuksenantajan takautumisvaade rajoittuu vahingonkorvausoikeudellisen tarkastelun myötä pienempään osaan vahingosta esimerkiksi vakuutetun myötävaikutuksen vuoksi.⁷³

3.3.1 Takautumisvaatimuksen sovittelu ja vahingon aiheuttajan vastuuvakuutus

Sille, että takautumisoikeutta tarkastellaan vahingonkorvausoikeudellisista lähtökohdista, saadaan tukea myös vakuutus sopimuslain esitöistä, joiden mukaan vahingon aiheuttaja voi vedota vahingonkorvauslain säännöksiin korvausvastuun kanavoinnista ja korvauksen sovittelusta.⁷⁴ Sama on vahvistettu voimassa olevan liikennevakuutuslain esitöissä, joiden mukaan kumotun liikennevakuutuslain takautumissäännöksessä ollut viittaus vahingonkorvauslakiin oli turha, sillä takautumiskorvauksen sovelletaan ilman nimenomaista viittaustakin vahingonkorvauslakia.⁷⁵ Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, että vahingon aiheuttajan sovitteluvaatimuksen perustuessa osapuolten varallisuusolojen epätasapainoon vahingonkorvauslain (412/1974) 2:1.2:n mukaisesti, on varallisuusoloja tarkasteltava pykälän sanamuodon mukaan *vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen osapuolen välillä*. Vakuutusyhtiötä ei tässä yhteydessä pidetä vahingon kärsijänä, vaan eräänlaisena väliintulijana vakuutuskorvauksen maksamisen myötä.⁷⁶ Vakuutuksenantajalta takautumisvaateen vastaanottanut vahingon aiheuttaja ei voi sovitteluperusteena tehokkaasti vedota siihen, että vakuutusyhtiön varallisuusasema on häneen verrattuna huomattavan paljon vahvempi. Tämä kanta

⁷¹ Hahto 2004, s. 179.

⁷² Ks. vahingon kärsineen myötävaikutuksen arvioinnista esim. ratkaisu KKO 2015:95, jossa vahingoittunut oli pudonnut maanrakennuskaivantoon pimeällä sen vuoksi, että kaivantojen suojaamisesta ei oltu huolehdittu asianmukaisesti. Tapauksessa vahingon kärsineen ei katsottu omalla myötävaikutuksellaan vaikuttaneen vahingon syntyyn siten, että korvausta voitaisiin sovittaa. Samassa ratkaisussa on arvioitu maanrakennusurakoitsijan toimitusjohtajan ja työnjohtajan rikosoikeudellisen tuottamuksen huolimattomuuden astetta. Vastaaja tuomittiin törkeästä vammantuottamuksesta. Vastaavanlainen tilanne voisi johtaa myös korvaukseen vakuutusyhtiötä kohtaan törkeän huolimattomuuden perusteella, jos kyseessä olisi takautumistilanne.

⁷³ Vahingon kärsineen myötävaikutus voi vaikuttaa myös vakuutuskorvauksen määrää alentavasti. Kyse on vakuutus sopimus oikeudellista arvioinnista esimerkiksi sen suhteen, onko vakuutuksenottaja laiminlyönyt suojeleuhjeiden noudattamisen. Vakuutuksenottajan sivuvelvoitteita ei tässä yhteydessä tarkastella syvemmin (ks. sivuvelvoitteista Norio-Timonen 2003).

⁷⁴ HE 114/1993, s. 70.

⁷⁵ HE 123/2015, s. 105.

⁷⁶ Ks. luku 3.2 vakuutusyhtiön roolista ja asianomistajakäsitteestä rikosprosessissa.

on vahvistettu ennakkoratkaisussa KKO 1989:70.⁷⁷ Ratkaisu on mielestäni edelleen relevantti, sillä se on edelleen linjassa edellä mainitun VahKorvL 2:1.2:n sanamuodon kanssa.

Myös tekijän ikä voi vaikuttaa takautumiskorvauksen määrään. Vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:n mukaan alle 18-vuotias vahingon aiheuttaja on velvollinen korvaamaan vahingon kärsijälle määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi.

Vahingonkorvauslain esitöissä on todettu, ettei alaikäisen käyttäytymistä voida arvostella samalla tavalla kuin aikuisen vahingonaiheuttajan toimintaa. Alaikäisen aiheuttamissa vahingoissa painotetaan kokonaisharkintaa ja kohtuusnäkökulman huomioon ottamista, ja korvausvastuuta voidaan tekijän iän ja kehitystason perusteella sovitella tai korvausvastuu poistaa kokonaan.⁷⁸ Pääsääntönä pidetään esitöiden mukaan sitä, että 15 vuotta täyttäneiden vahingon aiheuttajien vastuuta ei lievennettäisi muilla kuin taloudellisilla ja osapuolten varallisuusoloihin perustuvilla syillä. Myös esimerkiksi vahingon kärsijällä oleva vastuuvakuutus voi vaikuttaa arvioon siten, että korvauksen tuomitseminen vakuutuskorvauksen määrää vastaavana on kohtuullista.⁷⁹ On kuitenkin edellä esitetyn perusteella selvää, että vakuutusyhtiöllä ei voi takautumisoikeutensa nojalla olla vahingon kärsijää parempaa oikeutta korvaukseen vahingon aiheuttajalta.

Yksityishenkilöiden vastuuvakuutusten osalta on kuitenkin huomioitava se, että ne eivät lähtökohtaisesti kata (ainakaan täysimääräisesti) toisesta vakuutusyhtiöstä esitettyjä takautumisvaatimuksia. Vastuuvakuutuksia tarjoavien vakuutusyhtiöiden ehtojen⁸⁰ voidaan sanoa poikkeuksetta vastaavan vakuutuslainsäädännön 30 §:n 1 ja 2 momentin sisältöä. Säännöksen

⁷⁷ KKO:n ratkaisussa on todettu: ”Vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan vahingonkorvauksen sovittelussa voidaan ottaa huomioon vain vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet, ei esimerkiksi vahingonkorvaukseen siirron saaneen varallisuutta.” --- ”Vakuutusyhtiön periessä takautumisoikeutensa nojalla vahingon aiheuttajalta korvausta vahingon kärsineelle vakuutuslainsäädännön perusteella maksamistaan suorituksista ei vakuutusyhtiön varallisuusoloja tule ottaa sovitteluperusteena huomioon.” Vrt. esimerkiksi vakuutuslautakunnan ratkaisu VKL 64/15, jossa tekijä oli törkeällä huolimattomuudella aiheuttanut liikennevahingon. Vakuutuslautakunta suositteli sovitteluharkintansa myötä, että vahingon aiheuttajalta peritään takautumisoikeuden perusteella vain puolet maksetuista korvauksista. Ratkaisun perusteluista ei täysin ole luettavissa, minkä tahojen varallisuusolosuhteiden eroavaisuutta tarkasteltiin, mutta näyttäisi, että harkinta on tehty vahingon aiheuttajan varallisuusoloja vakuutusyhtiön vastaaviin peilaten, mikä ei ratkaisun KKO 1989:70 valossa ole sallittua.

⁷⁸ HE 187/1973, s. 14.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Ks. esim. Pohjolan Mittaturvan yleiset sopimusehdot (1.11.2019), kohta 7.1, Fenniaturvan yleiset vakuutuslainsäädännön ehdot (1.5.2019), kohta F7.1 ja LähiTapiolan kotitalouden vakuutusehdot, yleisten sopimusehtojen kohdat 7 ja 7.1.

1 momentin mukaan vakuutusyhtiö on vahinkovakuutuksissa vastuusta vapaa vakuutettua kohtaan, joka on tahallisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman. 2 momentissa on puolestaan säädetty siitä, että vakuutetulle tulevaa korvausta voidaan alentaa tai evätä se kokonaan, jos hän on aiheuttanut vakuutustapahtuman törkeällä huolimattomuudella. Tämä vastaa tarkoituksiperältään esimerkiksi vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:ää siltä osin, että teon laatu vaikuttaa myös alaikäisen aiheuttaman vahingon sovitteluharkintaan.

Koska yksityishenkilön takautumisvastuu vakuutusyhtiötä kohtaan on rajattu koskemaan vain tahallisia tai törkeän tuottamuksellisia tekoja, ei vastuuvakuutus siis yleensä ole vahingon aiheuttajan tukena takautumisvaateen kattamiseksi. Alaikäisten vahingonaiheuttajien osalta on vakuutusyhtiöiden sopimusehtoihin kuitenkin tehty tätä tilannetta koskevia poikkeuksia. Esimerkiksi Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennian ja Pohjola Vakuutus Oy:n tarjoamiin kotitalouden vastuuvakuutusehtoihin on tehty poikkeukset, joiden mukaan alle 12-vuotiaan aiheuttamat vahingot korvataan siitä huolimatta, että ne on aiheutettu tahallisella teolla.⁸¹ Toisaalta LähiTapiolan Kotitalouden vastuuvakuutusehdoissa⁸² on määrätty seuraavasti: ”Vakuutuksesta korvataan vahinko, jonka aiheuttaa vakuutettu lapsi, jota vahingon sattuessa ei ikänsä puolesta ole pidettävä korvausvelvollisena. Vahinko korvataan siinä laajuudessa kuin sen olisi aiheuttanut lapsi, joka on saavuttanut korvausvelvollisuuden syntymistä edellyttävän alimman iän.”

Myös Pohjolan ja Fennian vakuutusehdoista on rivien välistä luettavissa ajatus siitä, että vahingonkorvausvastuulle on olemassa jokin alaikäraja. Mielestäni kyseiset ehdot ovat kuitenkin LähiTapiolan ehtoja selkeämmät, sillä niissä on yksiselitteisesti todettu, että alle 12-vuotiaiden aiheuttamat vahingot korvataan vastuuvakuutuksesta tuottamuksen asteesta riippumatta. LähiTapiolan ehdot jättävät ainakin itselleni pitkälti arvailun varaan, miten vastuuvakuutus suhtautuu alaikäisen korvaamaan vahinkoon. Vahingonkorvausoikeudessamme ei kuitenkaan tunneta eksaktia alaikärajaa korvausvelvollisuuden syntymiselle.

Tuottamusharkintaa alaikäisten aiheuttamien vahinkojen osalta käsitellään jäljempänä, kirjassa 4.4.3.4 esitettyjen vakuutuslautakunnan ratkaisujen myötä. Tässä yhteydessä oli kuitenkin syytä tuoda ilmi se, että vakuutusyhtiön takautumisvaatimuksen sovitteluharkin-

⁸¹ Ks. Fenniaturvan vastuuvakuutusehdot (1.5.2019), ehtokohta F400.4.1.2 ja Pohjolan Mittaturvan vastuuvakuutusehdot (1.11.2019), ehtokohta 3.2.

⁸² Ks. LähiTapiolan Kotitalouden vastuuvakuutusehdot (1.1.2015), ehtokohta 8.4.1.1.

nassa otetaan huomioon mm. tekijän ikä, ja esimerkiksi osapuolten varallisuusolojen epäsuhtaisuutta on käsiteltävä vahingon kärsijän ja vahingon aiheuttajan välisessä suhteessa, mikä edelleen korostaa takautumisoikeuden siirtyvää luonnetta.

3.3.2 Takautumisoikeuden vanhentuminen

Koska vakuutuksenantajalle ei synny itsenäistä oikeutta korvaukseen vahingon aiheuttajalta, on mielestäni perusteltua, että takautumissaatavan vanhentumistakin tarkastellaan vakuutetun ja vahingon aiheuttajan väliseen suhteeseen peilaten. Tämä näkemys vastaa myös VanhL (728/2003) 7 §:n 1 momentin 3 kohdan sanamuotoa, jonka muun kuin sopimukseen perustuvan vahingonkorvaussaatavan yleinen kolmen vuoden vanhentumisaika alkaa kulua siitä, kun *vahingonkärsijä* on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta. Katson, että takautumisoikeuden siirtyvän luonteen vuoksi myös saatavan vanhentumisen alkuajankohtaa on arvioitava sen perusteella, milloin *vakuutettu* on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja vahingon aiheuttajasta. Vastaavasti on mielestäni perusteltua katsoa, että jos vakuutettu on VanhL:n mukaisesti katkaissut korvaussaatavansa vanhentumisen vahingon aiheuttajaa kohtaan ja hakee vasta tämän jälkeen vakuutuskorvausta, luetaan vakuutetun tekemä katkaisutoimi myös vakuutuksenantajan hyväksi takautumisoikeutta arvioitaessa.

Vanhentuminen tuskin aiheuttaa laajassa määrin oikeudenmenetyksiä vakuutuksenantajille, sillä VakSopL 73.1 §:n pääsäännön mukaan vakuutuskorvausta on vapaaehtoisista vakuutuksista haettava vuoden kuluessa siitä, kun korvauksen hakija on saanut tietää vakuutuksen voimassaolosta, vakuutustapahtumasta ja vakuutustapahtumasta aiheutuneesta vahinkoseuraamuksesta. Vakuutuskorvauksen hakemisen määräajan ollessa yleistä takautumissaatavan vanhentumisaikaa huomattavasti lyhyempi voidaan olettaa, että valtaosassa tapauksia vakuutuksenantajalle jää riittävä aika takautumisoikeutensa toteuttamiseen. On kuitenkin mahdollista, että vakuutusyhtiössä ei aina tunnisteta potentiaalista regressivahinkoa heti korvauskäsittelyn alkaessa. Takautumissaatava voi siis hyvinkin ehtiä vanhentua, jos vakuutettu esimerkiksi hakee korvausta VakSopL 73.1 §:n määräajan loppupuolella, eikä korvauskäsittelyn alkaessa takautumismahdollisuutta tunnisteta, vaan se käy ilmi esimerkiksi parin vuoden päästä jonkinlaisen korvausjärjestelmän tarkastusajon yhteydessä.

Takautumissaatavan vanhentumiseen liittyen onkin annettu tärkeä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2013:63. Tapauksessa henkilö A oli joutunut liikenneonnettomuuteen,

jonka johdosta vakuutusyhtiö oli suorittanut korvauksia ajoneuvovakuutuksen, kotivakuutuksen ja liikennevakuutuksen perusteella. Vapaaehtoisten vakuutusten (ajoneuvo- ja kotivakuutuksen) perusteella maksettujen korvauksien osalta vakuutusyhtiö oli esittänyt takautumisvaatimuksensa vahingosta vastuussa olleelle tienpitäjälle ajallaan, mutta lakisääteisen liikennevakuutuksen perusteella suoritetuista henkilövahinkokorvauksista nostettiin takautumiskanne vasta noin 5 vuotta vahingon sattumisen jälkeen. Vakuutusyhtiön näkemyksen mukaan esine- ja omaisuusvahingoista esitetyt maksuvaatimukset olivat katkaissheet myös henkilövahinkoihin perustuvien takautumissaatavien vanhentumisen.

Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan vapaaehtoisista vakuutuksista esitetyissä maksuvaatimuksissa oli kuitenkin kyse ”eri vakuutusten perusteella korvatuista eri vahingoista, korvauslajeista ja korvausaiheista, eikä niitä koskeva vaatimus ollut katkaissut liikennevakuutuskorvauksiin perustuneen vakuutusyhtiön takautumisoikeuden vanhentumista⁸³”. Näin ollen korkein oikeus hylkäsi vakuutusyhtiön takautumiskanteen liikennevakuutuksen perusteella maksettujen korvauksien osalta vanhentuneena. Ratkaisun perusteluissa vahvistettiin myös, että oikeus korvaukseen oli nimenomaisesti *siirtynyt* vahingon kärsineeltä vakuutusyhtiölle, eikä velkojan muutos takautumisoikeuden myötä ollut muuttanut velallisen asemaa. Vakuutuskorvauksen maksaminen ja sitä kautta takautumisoikeuden syntyminen ei ollut luonut sopimussuhdetta vakuutusyhtiön ja takautumisvelallisen välille, eikä velkojатаholla tapahtunut vaihdos tehnyt velkaa myöskään vanhentumislain (728/2003) 8 §:ssä tarkoitetulla tavalla ehdolliseksi, eli 10 vuoden vanhentumisaikaa ei voitu tapaukseen soveltaa.⁸⁴ *Norros* painottaa tutkimuksessaan, että kyseisessä tapauksessa takautumisoikeus oli syntynyt nimenomaan *vakuutusehdon* myötä, mutta ratkaisun perustelut oli kirjoitettu siten, että ne soveltuvat yhtä hyvin myös tilanteeseen, jossa takautumisoikeus syntyy suoraan lain nojalla.⁸⁵

Ratkaisu KKO 2013:63 on ensinnäkin tärkeä saatavan vanhentumisen katkaisemista koskevan yksilöintivaatimuksen osalta, josta voisi kirjoittaa oman tutkimuksensa. Lisäksi se kuvastaa hyvin tilanteita, joissa vakuutusyhtiön regressivaatimus voi perustua useisiin eri vakuutuslajeihin. Tällöin vakuutuksenantajan on oikeuksiensa säilyttämiseksi oltava tarkkana kaikkien samasta vahinkotapahtumasta maksamiensa korvausten takautumisoikeuden vanhentumisen katkaisemisen kanssa.

⁸³ KKO 2013:63 perustelut, 15. kappale.

⁸⁴ KKO 2013:63 perustelut, kappaleet 7 – 8.

⁸⁵ Ks. *Norros* 2015, s. 114-116. Itse en näe kuitenkaan mainittavia eroja takautumisoikeuden luonteesta liittyen siihen, onko takautumisoikeus syntynyt vakuutusehdon vai puhtaasti lain säännöksen perusteella.

Lisäksi tuoreesta oikeuskäytännöstä on syytä mainita korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2018:79, jonka käsittelyyn olen itse osallistunut vakuutusyhtiössä. Tapauksessa oli kyse vahingosta, jossa vakuutusyhtiö oli matkatavaravakuutuksen perusteella maksanut vakuutuksenottajalle korvausta Finnairin lennolla kadonneista matkatavaroistaan. Matkustaja oli tehnyt puhelimitse kirjallisen muistutuksen Finnairille kadonneista matkatavaroistaan, minkä jälkeen Finnair kirjasi ilmoituksen tietojärjestelmäänsä ja kehotti asiakasta hakemaan korvauksen vakuutusyhtiöstään.

Vakuutusyhtiö esitti takautumisvaateen Finnairille kadonneista matkatavaroista. Finnair kiisti korvausvastuunsa sillä perusteella, että ilmakuljetuksia koskevan Montrealin yleissopimuksen 31 artiklan mukaisesti lentomatkustajan on tehtävä lentoyhtiölle *kirjallinen* muistutus seitsemän päivän määräajassa oikeutensa säilyttämiseksi. Matkustaja oli tehnyt muistutuksen määräajassa, mutta edellä kuvatuin tavoin puhelimitse. Tämän vuoksi myöskään vakuutusyhtiöllä ei ollut takautumisoikeutta Finnairin väitteen mukaan.

Kyse oli rahalliselta intressiltään vakuutusyhtiön mittakaavassa mitättömästä asiasta, mutta sillä oli merkittävä ennakkoratkaisuarvo. Kokemukseni mukaan useat eurooppalaiset lentoyhtiöt toimivat systemaattisesti siten, että matkustajaa kehoitetaan matkatavaroiden vahingoituttua tai kadottua hakemaan korvausta vakuutusyhtiöstä. Matkustajia ei myöskään mielestäni informoitu riittävällä tavalla Montrealin yleissopimuksen määräyksistä koskien korvauksen hakemisen määräaika, kirjallista muotoa ja niiden laiminlyönnistä johtuvaa oikeudenmenetystä. Voidaan kysyä, oliko tämän lentoyhtiöiden toimintatavan tosiasiallisena tarkoituksena vältellä lopullista korvausvastuuta matkatavaravahingoista, joiden määrä lienee yleisellä tasolla mittava, kanavoimalla sen matkavakuutusyhtiöiden katettavaksi.

Korkein oikeus teki ennakkoratkaisupyynnön Euroopan unionin tuomioistuimelle, sillä unioni on sitoutunut noudattamaan mainittua Montrealin yleissopimusta. Unionin tuomioistuin katsoi lentoyhtiölle tehtävän vahinkoilmoituksen kirjallisen muodon täyttymisen kannalta riittäväksi, että matkustaja tekee ilmoituksen määräajassa puhelimitse ja ilmoituksen tiedot kirjataan lentoyhtiön järjestelmässä sellaiseen kirjalliseen muotoon, josta matkustaja voi sen tarkastaa tai tarvittaessa muuttaa sitä mainitussa seitsemän päivän määräajassa. Unionin tuomioistuin myös vahvisti, että matkustajan muistutukselle ei ole asetettu muita

sisällöllisiä vaatimuksia kuin se, että aiheutunut vahinko saatetaan rahdinkuljettajan tietoon.⁸⁶

Unionin tuomioistuimen kannanottojen myötä korkein oikeus ratkaisi asian vakuutusyhtiön hyväksi ja velvoitti Finnairin korvaamaan vakuutusyhtiölle sen takautumisoikeuden perusteella vaatimat vahingonkorvaukset. Ratkaisu on tämän tutkimuksen asiayhteydessä merkittävä ja kuvastaa nimenomaan takautumisoikeuden siirtyvää luonnetta. Jos matkustaja ei olisi tehnyt ilmoitusta lentoyhtiölle määräajassa, olisi myös vakuutusyhtiö menettänyt oikeutensa korvaukseen. Vakuutusyhtiölle ei täten lasketa itsenäistä seitsemän päivän määräaikaa muistutuksen tekemiselle sen jälkeen, kun vahinko on tullut vakuutusyhtiön tietoon. On toki huomioitava, että modernissa digitaalisessa maailmassa vakuutuskorvauksen saaminen on parhaimmillaan niin nopeaa, että korvaus voidaan maksaa välittömästi matkatavaroiden katoamisen tultua matkustajan tietoon. Tällaisessa tilanteessa en katsoisi olevan mitään estettä sille, että vakuutusyhtiö tekee Montrealin yleissopimuksessa tarkoitetun muistutuksen itse lentoyhtiölle seitsemän päivän kuluessa matkatavaroiden katoamisesta takautumisoikeuden synnyttyä.

3.3.3 Takautumisoikeus vs. vakuutussopimus

Vakuutusyhtiön takautumisoikeutta tarkastellaan vakuutetun ja vahingon aiheuttajan välisen oikeussuhteen mukaisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että vakuutusyhtiö voi takautumisoikeutensa perusteella vaatia vahingon aiheuttajalta vain ne todelliset vahingot, jotka ovat teosta vakuutetulle aiheutuneet ja jotka vakuutusyhtiö on korvannut. Usein vakuutussopimukseen voi sisältyä puhtaasti sopimusperusteisia korvauseriä, jotka maksetaan todellisen vahingon ”päälle”. Mainittuja korvauseriä vakuutusyhtiö ei voi takautumisoikeutensa nojalla periä.

VSL 75.2 §:ssä säädetään takautumisoikeuden rajoituksesta vapaaehtoisia henkilövakuutuksia koskien. Sen mukaan henkilövakuutuksessa vakuutuksenantaja ei saa takautumisoikeuden nojalla vaatia kolmannelta henkilöltä muuta kuin sairauden tai tapaturman aiheuttamat kustannukset ja varallisuuden menetykset. Lain esitöiden mukaan ”sairauden tai tapaturman aiheuttamilla kustannuksilla” tarkoitetaan korvauseriä, jotka ovat rinnastettavissa vahinkovakuutuksesta maksettaviin korvauksiin (esim. hoitokulut, matkakulut, lääkekulut). ”Varal-

⁸⁶ Ks. KKO 2018:79 perustelut, kohdat 10 – 13.

lisuuden menetyksillä” puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi työkyvyttömyysajalta maksettavaa päiväkorvausta, jonka osalta takautumisoikeus voi koskea vain sitä osaa, joka vastaa vakuutetun todellista ansionmenetystä.⁸⁷

Vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kannalta nimenomaan vapaaehtoisten henkilövakuutusten perusteella maksetut ansionmenetyskorvaukset ovat ongelmallisia. Henkilövakuutukset ovat usein *summavakuutuksia*, joissa esimerkiksi vakuutetun yhdelle työkyvyttömyyspäivälle on sovittu tarkka euromääräinen vakiokorvaussumma.⁸⁸ Kyseessä on vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan väliseen yksityisoikeudelliseen sopimukseen perustuva vakuutusmäärä tai muu korvaussumma, jolla ei välttämättä ole mitään tekemistä sen todellisen vahingon määrän kanssa, joka vakuutetulle kolmannen osapuolen aiheuttamasta vahingosta aiheutuu. Takautumisvelallisen vastuuta ei voida ulottaa vahingonkorvauslain puitteissa muihin kuin vakuutetulle tosiasiasa aiheutuneisiin vahinkoihin, minkä vuoksi mainittu VSL 75.2 §:n henkilövakuutuksia koskeva rajoitus on lakiin kirjattu.

Summavakuutusten kanssa päädytäänkin siis helposti tilanteeseen, jossa vakuutetulla on vakuutussopimuksen perusteella oikeus sovittuun ansionmenetys- tai päiväraha korvaukseen, mutta vakuutusyhtiö ei voi vaatia regressivelalliselta kuin todellista ansionmenetystä vastaavan määrän. Se, kuinka helppoa tai vaikeaa vakuutetun todellisen ansionmenetyksen määrän selvittäminen on, lienee hyvin tapauskohtaista. Säännös kuitenkin kiteyttää hyvin perustavanlaatuisen normin: Vakuutuksenantajan takautumisoikeuden laajuutta arvioidaan nimenomaan sen mukaan, *mitä vakuutettu voisi vaatia vahingon aiheuttajalta*, eikä sen mukaan, mitä vakuutettu voi vakuutuksen perusteella vaatia vakuutusyhtiöltä.

Summavakuutukset ovat muutenkin yleisesti vakuutusosoikeudessa tunnetun rikastumiskielon osalta mielenkiintoisia. Asian syvällisempään analyysiin ei tässä ole mahdollisuutta, mutta *Norio-Timonen* on osuvasti todennut, että summavakuutuksiin liittyen ”vakuutustapahtumasta hyötyminen on sallittua⁸⁹”. Mainittakoon ratkaisu KKO 1981 II 153, jonka mukaan vakuutettu oli oikeutettu nostamaan viidestä eri vakuutusyhtiöstä tapaturmavakuutusten perusteella päiväraha korvauksia, vaikka hän oli salannut muiden vakuutusten olemassaolon kultakin yhtiöltä. Voidaan toki kyseenalaistaa, olisiko vastaavassa tilanteessa korkeim-

⁸⁷ HE 114/1993, s. 70. Aihetta on sivuttu myös *Ignatiuksen* tutkimuksessa vuoden 1933 vakuutussopimuslain valossa, ks. *Ignatius* 1970, s. 69.

⁸⁸ *Norio-Timonen* Lakimies 7-8/2008, s. 1181.

⁸⁹ *Norio-Timonen* Lakimies 7-8/2008, s. 1187.

man oikeuden kanta nykypäivänä yhtä salliva. *Norio-Timosen* mukaan on kuitenkin mahdollista ottaa useita summavakuutuksia ja saada syntyneet todelliset kulut katetuksi useampaan kertaan.⁹⁰

Mainitun kaltainen tilanne olisikin vakuutusyhtiöiden kannalta melko sekava, jos vahingon taustalla olisi vielä kolmannen osapuolen aiheuttama ja takautumisoikeuden synnyttävä teko: Viisi eri vakuutusyhtiötä on maksanut vakuutetulle korvauksia, mutta takautumisvelalliselta voidaan periä yhteensä vain vakuutetun todellista ansionmenetystä vastaava määrä. Jaettaisiinko ansionmenetystä koskeva takautumiskorvaus viiden yhtiön välillä heidän maksamiensa päiväraha korvausten suhteessa? Tilanne lienee varsin hypoteettinen, mutta mahdollinen ja sen vuoksi juridisesti mielenkiintoinen.

Lisäksi voidaan käyttää esimerkkinä ajoneuvojen laajoihin kaskovakuutuksiin usein sisältyvää lunastusturvaa tai muuta vastaavaa vakuutustuotetta. Vahingon satuttua lunastustilanteeseen voidaan päätyä silloin, kun vaurioituneen ajoneuvon korjauskustannukset ylittävät sen käyvän arvon ja arvioidun jäännösarvon erotuksen. Tällöin vakuutusyhtiö lunastaa ajoneuvon vakuutuksenottajalta sen käypään arvoon arvostetulla hinnalla ja pyrkii myymään auton ”romun” eteenpäin. Vakuutusyhtiöt yleisesti tarjoavat laajempiin kaskovakuutuksiinsa lisäturvaa, jolla lunastuskorvaus maksetaan vaurioituneen ajoneuvon uusarvon perusteella tietyin ehdoin, tai esimerkiksi siten, että käypään arvoon perustuvan lunastushinnan lisäksi vakuutuksenottajalle maksetaan 30 % lisäkorvaus ajoneuvon käyvän arvon perusteella laskettuna.⁹¹

Jos kyseessä on vakuutusyhtiön regressitilanne, ei vakuutusyhtiö voi vaatia vahingon aiheuttajalta kuin ajoneuvon käyvän arvon ja jäännösarvon erotuksen, joka vastaa vakuutuksenottajalle tosiasiallisesti aiheutunutta vahinkoa. Sama pätee kaikkiin muihinkin tilanteisiin, joissa vakuutussopimuksen perusteella maksetaan korvauseriä, jotka ylittävät vakuutuksenottajalle/vakuutetulle syntyneen todellisen vahingon määrän. Vahingon aiheuttaja ei voi olla vastuussa vakuutusyhtiötä kohtaan korvauksista, jotka perustuvat puhtaasti vakuutuksenottajan ja vakuutusyhtiön väliseen vakuutussopimukseen, eivätkä todellisen vahingon määrään.

⁹⁰ *Norio-Timonen*, Lakimies 7-8/2008, s. 1185.

⁹¹ Ks. esim. Pohjola Vakuutus Oy:n ajoneuvovakuutusehdot 1.4.2019, ehtokohta 4.12.3.4.

3.4 Vakuutuskorvausten perintä saatavan siirron perusteella

3.4.1 Saatavan siirron käyttöala vakuutusyhtiön takautumisasioissa

Suuri osa varsinkin vapaaehtoisista vakuutuksista ja liikennevakuutuksista esitettävistä takautumisvaatimuksista on rikosperäisiä silloin, kun vahingon aiheuttajana on ollut luonnollinen henkilö. Tällöin normaali toimintatapa on se, että vakuutettu hakee vakuutuksesta korvausta, jonka vakuutusyhtiö suorittaa vielä esimerkiksi esitutkinnan tai syyteharkinnan ollessa käynnissä. Koska vakuutetun oikeus korvaukseen vahingon aiheuttajalta on siirtynyt vakuutusyhtiölle, vakuutusyhtiö esittää takautumisoikeuteen perustuvat vahingonkorvausvaatimuksensa rikosoikeudenkäynnin yhteydessä, tai erillisellä velkomuskanteella, jos käräjäoikeus on jo ehtinyt antaa rikostuomionsa asiassa ennen takautumisvaatimuksen esittämistä.

Toisinaan on kuitenkin käsillä tilanteita, joissa vakuutettu on jo vaatinut korvausta esimerkiksi rikos- tai velkomusoikeudenkäynnissä vahingon aiheuttajalta ennen kuin vakuutusyhtiö on maksanut hänelle korvausta vakuutuksen perusteella. Tämä voi johtua muun muassa siitä, että vakuutettu ei ole tiennyt vakuutusturvansa sisällöstä ja hakee korvausta vahingoista vasta myöhemmin.⁹² Joskus esimerkiksi rikos- tai muun tuomion sisältö voi vaikuttaa vakuutusyhtiön lopulliseen päätökseen vahingon korvattavuudesta, jolloin korvauspäätöksen antaminen odottaa tuomioistuimen ratkaisua. Tällöin vakuutettu usein vaatii kärsimiään vahinkoja vahingon aiheuttajalta oikeudenkäynnissä siltä varalta, että vakuutusyhtiö ei tulekaan niitä korvaamaan.

Lopputulos voi olla se, että vahingon aiheuttaja tuomitaan korvausvastuuseen suoraan vakuutettua kohtaan, mutta vakuutusyhtiö antaakin tuomioistuimen ratkaisun jälkeen vakuutetulle myönteisen korvauspäätöksen ja maksaa tälle korvauksia. Jos vakuutetun tuomioistuinprosessissa vahingon aiheuttajalta vaatimat korvaukset eivät ole päällekkäisiä vakuutusyhtiön maksamien korvausten kanssa, ei käsillä ole ongelmaa. Tällöin vakuutettu voi itse periä tuomitut korvaukset vahingon aiheuttajalta, ja vakuutusyhtiö voi esittää takautumisvaatimuksen erillisellä velkomuskanteella vahingon aiheuttajalle maksamistaan korvauksista. On kuitenkin hyvin todennäköistä, että kaikki tai ainakin osa tuomioistuimen tuomitsemista korvauksista on edellä kuvatussa tilanteessa perusteeltaan ja määrältään vastaavia

⁹² Tässä yhteydessä on syytä mainita, että vakuutuskorvausten hakemiselle on laissa säädetty erinäisiä määräaikoja. Ks. esimerkiksi VakSL 73 §, LVL 61 § ja TATL 119 § ja 128 §).

niiden korvausten kanssa, jotka vakuutusyhtiö on maksanut vakuutetulle. Kuten kappaleessa 3.1 on esitetty, vakuutetulla ei ole rikastumiskiellon vuoksi oikeutta saada samaa korvausta kahdelta eri taholta, eikä toisaalta vahingon aiheuttajaa voida tuomita kahteen kertaan mak samaan samaa korvausta kahdelle eri taholle. Järkeväksi vaihtoehdoksi jää tällöin se, että vakuutettu siirtää erillisellä oikeustoimella tuomioon perustuvan saatavansa vakuutusyhtiölle siltä osin kuin se vastaa vakuutusyhtiön suorittamia korvauksia.

3.4.2 Saatavan siirto yksityisoikeudellisena oikeustoimena

Kaiston mukaan oikeudellisessa kielenkäytössä varallisuus oikeuksien siirto oikeustoimin on täysin vakiintunut käsite.⁹³ Käytännössä saatavan siirto vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa tarkoittaa sitä, että alkuperäinen velkoja (eli vakuutettu) siirtää oikeutensa vahingon aiheuttajalta olevaan saatavaansa vakuutusyhtiölle, joko täysimääräisesti tai siltä osin kuin saatava vastaa vakuutusyhtiön korvaamia vahinkoja.

Saatavan siirrosta on säädetty esimerkiksi velkakirjalain (622/1947) 27 §:ssä, jonka mukaan tavallisen velkakirjan luovutus eli siirto ei tuota uudelle velkojalle velalliseen nähden parempaa oikeutta kuin luovuttajalla oli, paitsi milloin on toisin säädetty. Velkakirjalaki ei soveltamisalansa (1 §) puolesta sovellu vahingonkorvaussuhteisiin⁹⁴, mutta analogisesti ajattelun ajatus on sama: myös lainvoimaisella tuomiolla vahvistetun vahingonkorvaussaatavan velkojaa voidaan oikeustoimin vaihtaa.

3.4.3 Siirrettyyn saatavaan liittyvä problematiikka

Kuten edellä on todettu, on rikastumiskiellon vastaista, että vakuutettu voisi saada korvauksen hänelle aiheutuneista vahingoista sekä vakuutusyhtiöltä että vahingon aiheuttajalta. Jos vakuutettu on jo saanut vahvistettua korvaussaatavansa tuomioistuimessa rikos- tai siviilituomiolla ja saa vastaavilta osin korvauksia vakuutusyhtiöltä, on vahingonkorvaussaatavalle jo olemassa ulosotto peruste⁹⁵. *Res judicata* -periaatteen, eli tuomion oikeusvoimaperiaatteen valossa on selvää, että samoja vahingonkorvaussaatavia koskevaa asiaa ei edes voida käsitellä erillisessä siviiliprosessissa siten, että vakuutetun sijasta vaatimuksia esittävänä tahona olisikin vakuutusyhtiö.

⁹³ *Kaisto* 2005, s. 335.

⁹⁴ Ks. velkakirjalain soveltamisalasta mm. *Norros* 2018, s. 76-83 (kappale II 2.2.2).

⁹⁵ Ks. ulosotto perusteista ulosottokaaren (705/2007) 2 luku.

On kuitenkin huomattava, että vakuutetun itsenäinen oikeus korvauksien vaatimiseen vahingon aiheuttajalta ei ole samalla tavalla rajoitettu kuin vakuutusyhtiön takautumisoikeus luonnollisia henkilöitä kohtaan. Vakuutetun vaatiessa korvauksia vahingon aiheuttajalta ei korvausvastuun syntymistä ole sidottu vahingon aiheuttajan tahallisuuteen tai törkeään tuottamukseen, vaan ”normaalintasoinen” tuottamus riittää synnyttämään korvausvastuun.

Ajatellaan esimerkkinä tilannetta, jossa vahingon aiheuttanut henkilö on tuomittu vakuutettuun kohdistuneesta vammantuottamuksesta ja vakuutusyhtiö on vapaaehtoisien tai lakisääteisten tapaturmavakuutuksen perusteella maksanut vakuutetulle korvauksia. Vakuutusyhtiön korvauskäsittely viivästyy syystä tai toisesta niin kauan, että rikosprosessi on jo lainvoimaisesti ratkaistu ja vahingon aiheuttaja on tuomiolla velvoitettu maksamaan vakuutetulle korvauksia. Vakuutusyhtiö sittemmin korvaa samat kuluerät vakuutetulle ja *oman harkintansa* perusteella pyytää vakuutettua siirtämään tuomioon perustuvan saatavansa vakuutusyhtiölle.

Esimerkitapauksessa ollaan päädytty tilanteeseen, jossa vakuutusyhtiölle on tuomioon perustuvan saatavan siirron myötä syntynyt ulosottokelpoinen saatava vahingon aiheuttajalta, mutta takautumisoikeuden syntymisen edellytyksiä, eli vahingon aiheuttajan tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta) ei ole tutkittu missään tuomioistuimessa. Työkokemukseni perusteella voin varmasti todeta, että ulosottovirastossa asiaa ei ainakaan kyseenalaisteta, kun vakuutusyhtiö laittaa ulosottoasian vireille virallisen tuomiojäljennöksen ja alkuperäisen saatavan siirtokirjan kera. Voidaan myös olettaa, että valtaosalla velkavastuuseen vakuutusyhtiötä kohtaan joutuvista yksityishenkilöistä ei ole edes ylimalkaista käsitystä vakuutusyhtiön takautumisoikeuden edellytyksistä, varsinkaan kun vakuutusyhtiö ei ole vahingonkorvausta koskevassa oikeudenkäynnissä ollut millään tavalla mukana. On varsin todennäköistä, että tällaisessa tapauksessa vakuutusyhtiö saa jatkaa siirretyn saatavan perintää sen lopulliseen vanhentumiseen asti, eikä mikään taho (välttämättä vakuutusyhtiö itsekään) käsitä, että takautumisoikeudelle ei olisi alun perinkään ollut perusteita.

3.4.4 Voiko takautumissäännöksistä poiketen sopia?

Tullaankin mielenkiintoisen kysymyksen äärelle: voidaanko saatavan jälkikäteisellä siirrolla vakuutetulta vakuutusyhtiölle ”kiertää” vakuutuslainsäädännön lakeihin sisältyvät vakuutusyhtiön takautumisoikeuden rajoitukset luonnollisia henkilöitä koskien? Vastaus ei ole yksiselitteinen, kun palataan vakuutuslakien, liikennevakuutuslain sekä työtapaturma- ja

ammattitautilain takautumissäännösten sanamuotoon. Vakuutusopimuslain 75.3 §:n mukaan vapaaehtoisen vakuutuksen *vakuutusehdoissa* ei saa poiketa luonnollisen henkilön vahingoksi takautumisoikeutta koskevasta tuottamuksen asteen rajoituksesta. En katsoisi saatavan siirron vakuutetulta vakuutuksenantajalle olevan säännöksessä tarkoitettu vakuutusehto, vaan erillinen oikeustoimi, jolla siirretään olemassa oleva vahingonkorvaussaatava.

Liikennevakuutuslain 73.2 §:ssä sekä työtapaturma- ja ammattitautilain 270.3 §:ssä on hie-
man toisistaan poikkeavin sanamuodoin säädetty, että vakuutetun oikeus vahingonkorvauksen vaatimiseen vahingon aiheuttajalta siirtyy vakuutusyhtiölle vain niissä tilanteissa, joissa luonnollinen henkilö on aiheuttanut vahingon tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella. Tulkinnanvaraiseksi jää näissäkkin säännöksissä se, onko tuomioistuimen vahvistaman saatavan siirtäminen vakuutetulta vakuutusyhtiölle myöhemmin mahdollista.

Mielestäni voidaan pitää selvänä, että lainsäätäjän tarkoituksena on ollut yksityishenkilön takautumiskorvausvastuun rajoittaminen kaikissa mahdollisissa tilanteissa vain räikeimpiin ja merkittävimpiin laiminlyönteihin. Esimerkiksi vakuutusopimuslain muutosta koskevissa esityksissä on suoraan mainittu, että vakuutusyhtiön takautumisoikeuden rajoituksen luonnollisia henkilöitä koskien ovat nimenomaan *pakottavia*.⁹⁶ Lainsäätäjän tarkoituksena ei voida perustellusti pitää sitä, että vakuutusyhtiö voisi kiertää näitä rajoituksia myöhemmin tehtävillä saatavan siirroilla vakuutetulta vakuutusyhtiölle. Nykytilanne kuitenkin on se, että esimerkiksi vakuutusopimuslain 75.3 §:n sanamuodon perusteella asiatala jää varsin epäselväksi. Ei voida varmuudella sanoa, miten tuomioistuin ratkaisisi esimerkiksi vahingon aiheuttajan nostamaan kanteen, jolla vaadittaisiin vahvistamaan, että vakuutetun ja vakuutusyhtiön välillä ei ole voitu tehdä pätevää sopimusta saatavan siirrosta takautumisoikeuden rajoituksien vuoksi.

Ongelmaan voidaan koittaa hakea analogista tukea myös muilta erityisoikeudenaloilta, jotka perustuvat pitkälti heikomman osapuolen suojaamiseen ja säännösten pakottavuuteen. *Huldén* on esimerkiksi tutkinut työsopimuksen päättämistä koskevien sopimusten suhdetta pakottavaan työsopimuslainsäädäntöön. Hänen mukaansa suoraan lain nojalla tulleet indispositiiviset oikeudet aiheuttavat niin sanotun etukäteispakottavuuden tilan, jossa heikompi osapuoli (työntekijä) voisi tietyissä tilanteissa itse disponoida oikeuksistaan myös pakotta-

⁹⁶ HE 63/2009, s. 9 – 10.

vien säännösten vastaisesti tietoisesti hyväksymällä pakottavan säännöksen vastaisen lopputuloksen.⁹⁷ Näin ollen pakottavan säännöksen aiheuttama oikeustoimen mitättömyys voisi olla myöhemmin korjattavissa, mutta se vaatisi loukatun osapuolten tietoisuuden suostumuksen. Tällaisessa tilanteessa sopimisen oikeusvaikutukset ulottuvat kuitenkin vain ja ainoastaan työsopimuksen osapuoliin.

Analogisesti ajatellen tilanne muuttuu entistä monimutkaisemmaksi, kun puhutaan vakuutusyhtiön takautumisoikeudesta ja saatavan siirrosta samassa kontekstissa. Saatavan siirtoa koskevin oikeustoimin puututaan vahvasti vahingon aiheuttajan oikeuksiin, vaikka hän ei edes ole tällaisen sopimuksen osapuolena. Tässä asiayhteydessä on syytä kiinnittää huomiota alalla käytyyn keskusteluun vakuutuslain takautumissäännöksen pakottavuudesta ennen 1.11.2010 voimaan tullutta lain muutosta, jolla luonnollisten henkilöiden takautumisvastuuta rajoittava VakSL 75.3 §:n säännös säädettiin pakottavaksi.⁹⁸ *Hemmo* ja *Häyhä* katsoivat olevan sopimusoikeuden yleisten oppien ja sopimusten henkilöllisen ulottuvuuden vastaista, että vakuutusyhtiö ja vakuutettu voisivat ilman vahingosta vastuussa henkilön myötävaikutusta laajentaa tämän takautumisvastuuta laissa säädettyä ankarammaksi.⁹⁹ Velvoite- ja sopimusoikeutemme yleisiin oppeihin kuuluu sääntö siitä, että sopimuksen henkilöllinen ulottuvuus määräytyy *inter partes* eikä sillä voida luoda velvoitteita kolmannelle, sopimuksen ulkopuoliselle henkilölle.¹⁰⁰

Huldénin tutkimukseen analogisesti peilaten vahingon aiheuttajalta vaadittaisiin siis suostumus siihen, että vakuutettu ja vakuutusyhtiö tekevät sopimuksen saatavan siirrosta, vaikka tämä mahdollisesti loukkaisi hänen oikeuksiaan. Jos ajatellaan tilannetta vahingon aiheuttajan näkökulmasta, on asia melko mustavalkoinen: Tuskin kukaan haluaa joutua maksuvas-
tuuseen vakuutusyhtiötä kohtaan, jos toisena vaihtoehtona on, että koko korvausvastuuta ei syntyisi ja vahingot jäisivät kokonaisuudessaan vakuutusyhtiön katettaviksi.

3.4.5 Lopuksi

Saatavan siirtoa koskevaan problematiikkaan on hankala antaa yksiselitteistä ratkaisua. Puh-
taasti takautumissäännösten sanamuotoa tulkiten voitaisiin väittää, että vakuutettu ja vakuu-

⁹⁷ Huldén, Defensor Legis 4/2014.

⁹⁸ Aihetta on käsitelty edellä, kappaleessa 2.1.

⁹⁹ *Hemmo* 1996, s. 143-145, *Hemmo & Hoppu* 2006, s. 287-289 ja *Häyhä* 1996, s. 351-352.

¹⁰⁰ Ks. esim. *Hemmo* 2003 s. 407-408; *Kartio* Oikeustieto 1/2009, s. 13; *Tammi-Salminen* 2007, s. 373-374 ja *Wikström* 2003, s. 251.

tusyhtiö voivat sopia jo tuomioistuimessa vahvistetun vakuutetun saatavan siirrosta vakuutusenantajalle, vaikka taustalla olevaa tekoa ei olisi aiheutettu tahallisesti tai törkeällä tuotamuksella. Lainsäätäjä on kuitenkin 1.11.2010 voimaan tulleen vakuutuslakilain 75 §:n muutoksen sekä liikennevakuutus- ja työtapaturmalainsäädännön kokonaisuudistuksien myötä tietoisesti painottanut sitä, että takautumisoikeuden rajoitukset olisivat jatkossa nimellisesti pakottavia koskien luonnollisia henkilöitä. Yleiset sopimusoikeudelliset opit sopimuksen henkilöllisestä ulottuvuudesta estävät lähtökohtaisesti sopimuksen tekemisen kolmannen tahon vahingoksi. Näin ollen kääntyisin itse sille kannalle, että tässä yhteydessä käsitelty jälkikäteinen sopiminen takautumisoikeuden lakimääräisistä rajoituksista poiketen on lain vastaista.

Problematiikan ytimessä olevat tapaukset eivät varmasti edusta suurta massaa vakuutusyhtiöiden vahinkokannasta, mutta niitä joka tapauksessa esiintyy oman kokemukseni mukaan tasaisin väliajoin. Keskeiseksi ongelmaksi muodostuu joka tapauksessa se, että vakuutetun saatua jo maksusuoritustuomion rikos- tai siviiliprosessissa vahingon aiheuttajaa kohtaan ei mikään viranomaistaho enää lähtökohtaisesti tutki vakuutusyhtiön takautumisoikeuden edellytyksiä, jos se saatavan siirtokirjalla ryhtyy perimään mainittua velkaa vahingon aiheuttajalta. Lisäksi tuomioistuin on tällaisessa tapauksessa tutkinut korvausvastuun perusteet ilman vakuutusyhtiön osallisuutta, jolloin korvausvastuun syntymisen kriteerit ovat huomattavasti lievemmat.

Käytännössä saatavan siirrosta tiedon saatuaan vahingon aiheuttajan tulisi siis itse esittää väite siitä, että hänen tekonsa ei ole ollut vahingonkorvausoikeudellisesti arvioiden tahallinen tai törkeän huolimaton. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä, sillä vakuutusyhtiön takautumisoikeuteen liittyvä juridiikka ei liene lainkaan yleisellä tasolla tuttua maallikolle.

De lege ferenda voidaan ajatella, että takautumissäännösten sanamuotoa selkiytettäisiin vielä siltä osin, että vakuutusenantajan takautumisoikeuden rajoituksista ei voitaisi myöskään poiketa jälkikäteisillä sopimuksilla saatavan siirrosta vakuutetun ja vakuutusyhtiön välillä. Voimassa olevien lakien sanamuotojen ja esitöiden valossa on mielestäni kuitenkin melko selvää, että lainsäätäjä ei tunnista tässä käsitellyn ongelman olemassaoloa lainkaan. Tämä johtunee siitä, että yksikään tällainen tapaus ei ole päätenyt minkään viranomaisen ”jälkivalvontaan”.

3.5 Vakuutuksenottajan sopimuskumppanin vastuu

Kuten edellä on käsitelty, koskee vakuutusyhtiön lakisääteinen takautumisoikeus tilannetta, jossa vakuutuksenottajan oikeus vahingonkorvaukseen vahingonaiheuttajalta siirtyy vakuutuksenantajalle. Edellä käsitellyissä takautumissäännöksissä ei ole määritelty sitä, minkälaisiin oikeussuhteisiin takautumisoikeus ulottuu. Oikeus korvaukseen kolmannelta voi perustua sopimusvastuuseen tai sopimuksenulkoiseen vastuuseen. Tässä yhteydessä on syytä käsitellä ensiksi mainittua vastuuperustetta lyhyesti.

Tarkasteltaessa suurimpien vakuutusyhtiöiden yleisiä vapaaehtoisten vakuutusten sopimusehtoja käy ilmi, että niissä ei ole erillistä mainintaa takautumisoikeudesta tilanteissa, joissa korvattu vahinko on johtunut vakuutuksenottajan sopimuskumppanin sopimusrikkomuksesta.¹⁰¹ Vapaaehtoisten vakuutusten ehdoissa on yleisesti toistettu takautumisoikeutta koskien vakuutuslain 75 §:n sisältö. Selkeyden vuoksi lienee kuitenkin hyvä, että vakuutusehdoissa mainittaisiin takautumisoikeuden ulottumisesta esimerkiksi sopimusperusteiseen vastuuseen, takuuseen tai muihin vastaaviin vakuutuksenottajan oikeussuhteisiin, jos näin on tarkoitettu. On toki huomattava, että VakSL:n, LVL:n ja TATL:n luonnollisia henkilöitä koskevat takautumisoikeuden rajoitukset koskevat myös sopimusperusteista vastuuta.

Joissakin tilanteissa vakuutusyhtiön korvaama vahinko voi olla esimerkiksi vakuutuksenottajan omistaman esineen takuun tai kuluttajansuojan piirissä. Mieleeni tulee työssä vastaan tullut tapaus, jossa vakuutuksenottajan iPhone-matkapuhelimen näytön lasi oli rikkoutunut. Vakuutuksenottaja oli vienyt laitteen valtuutetulle merkkihuoltajalle, joka oli vaihtanut näyttöön uuden lasin. Pian kävi ilmi, että vaihdettu lasi päästikin normaalia kosteutta esimerkiksi sadekelillä sisäänsä siten, että laite ei toiminut. Vakuutuksenottaja vei puhelimen uudelleen toiseen merkkihuoltoliikkeeseen, jossa todettiin, ettei lasin vaihtaminen kuulu takuun piiriin, koska ensimmäinen merkkihuoltoliike oli asentanut laitteeseen kolmannen valmistajan näyttölasin, joka ei ollut Applen valmistama alkuperäisosa. Näin ollen vakuutuksenottaja haki korvausta laitteen rikkoutumisesta ja toisesta näytön lasin vaihtamisesta vakuutusyhtiöltä.

¹⁰¹ Ks. IFin yleiset sopimusehdot 17.2.2018 alkaen (ehtokohta 12), Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennian Fenniaturvan yleiset sopimusehdot 1.5.2019 alkaen (ehtokohta F14), Pohjolan Mittaturvan vakuutusehdot 1.11.2019 alkaen (yleisten sopimusehtojen kohta 12), LähiTapiolan Kotitalouden vakuutusehdot 1.1.2015 alkaen (yleisten sopimusehtojen kohta 14).

Tilanteessa toimittiin niin, että vakuutuksenottajan kanssa tehtiin erillinen sopimus vakuutuksenottajan takuuseen ja kuluttajansuojalakiin perustuvien oikeuksien siirtämisestä vakuutusyhtiölle, kun tällaisesta ei erikseen oltu vakuutusehdoissa sovittu. Takautumisvaade maksetuista korvauksista lähetettiin ensimmäisen huollon tehneeseen yritykseen sillä perusteella, että se oli asentanut valtuutettuna merkkihuoltajana laitteeseen väärän osan, ja suoritus takautumisvaateelle saatiin.

Toisena hyvänä esimerkkinä takautumisoikeuden laajentamisesta sopimusperusteiseen vastuuseen voidaan mainita rakennusurakat. Rakennusurakan yleisten sopimusehtojen (YSE 1998) pääsääntönä on, että rakennuttajan kanssa urakkasopimuksen tehnyt pääurakoitsija vastaa myös käyttämiensä aliurakoitsijoiden töistä ja toimenpiteistä rakennuttajaa kohtaan. Kyse on sopimus- ja vastuuketjutuksesta: Rakennustyön tilaajalla on pääurakkasopimuksen perusteella oikeus vaatia korvausta rakennusvirheistä tai muista laiminlyönneistä suoraan korvausta pääurakoitsijalta. Pääurakoitsija tyypillisesti taas laatii erilliset sopimukset aliurakoitsijoidensa kanssa, joiden perusteella aliurakoitsijat vastaavat pääurakoitsijalle toteuttamistaan töistä.¹⁰²

Tyypillisesti pääurakkaa varten otetaan vakuutus. Jos vakuutusyhtiö joutuu korvaamaan pääurakkasopimukseen liittyviä vahinkoja, jotka kuitenkin johtuvat aliurakoitsijan toimista, voidaan takautumisoikeutta laajentaa sopimusperusteiseen vastuuseen pääurakoitsijan ja aliurakoitsijan välillä, jolloin vakuutusyhtiö voi esittää takautumisvaateen aliurakoitsijalle. Mainittakoon, että suuria rakennusurakoita koskevat vakuutukset lienevät pääosin melko yksilöllisiä vahinkoriskien ja urakoiden laajuuden moninaisuuden vuoksi.

¹⁰² Oksanen, Kaskiari & Laine 2019, s. 150.

4 Törkeä tuottamus takautumisoikeuden edellytyksenä

Tutkimuksen viimeisen pääluvun tarkoituksena on törkeän tuottamuksen käsitteen tarkasteleminen vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa. Aluksi tarkastellaan tuottamusarvioinnin yleispiirteitä ja mahdollisia eroavaisuuksia vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisten käsitteiden välillä. Tämän jälkeen huomiota kiinnitetään törkeän tuottamuksen käsitteeseen sekä relevanttiin oikeuskäytäntöön, mukaan lukien korkeimman oikeuden, hovioikeuksien sekä vakuutuslautakunnan ratkaisut. Tarkastelun kohteena on myös vahingon aiheuttajan henkilöllisten ominaisuuksien, kuten tekijän iän ja kehityksen tason, vaikutus hänen korvausvelvollisuuteensa.

4.1 Vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisen tuottamuskäsitteen suhteesta

Tuottamusharkinnassa saattaa edelleen sekoittua rajanveto rikosoikeudellisen ja vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuskäsitteen välillä. Näillä kahdella käsitteellä on ollut historiallinen yhteys, joka on muodollisesti katkennut erotettaessa vahingonkorvaussäännökset rikoslaista vahingonkorvauslain voimaantulon yhteydessä 1.9.1974.¹⁰³ Vahingonkorvaussäännösten tärkeänä tehtävänä voidaan pitää muun muassa korvausvastuun oikeudenmukaista jakautumista vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän välillä.¹⁰⁴ *Hahton* mukaan rikosoikeudellisen rangaistuksen taustalla ovat vahingonkorvaussäännösten verrattuna erilaiset, yhteiskunnalliset tavoitteet, mutta vahingonkorvausoikeudellisella tuottamuksella on silti edelleenkin vahva yhteys rikosoikeuteen: Usein rangaistavaksi säädetty teko rikkoo myös vahingonkorvausoikeudellista huolellisuusvelvoitetta. On kuitenkin mahdollista, että rikosoikeudellinen tunnusmerkistö ei jossakin tilanteessa täyty, mutta tämä ei estä vahingonkorvauksen vaatimista riita-asiassa vahingonkorvaussäännösten vedoten.¹⁰⁵

Vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa on säädetty sopimuksenulkoiseen vahingonkorvausvastuuseen sovellettava pääsääntö: ”Joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jollei siitä, mitä tässä laissa säädetään,

¹⁰³ *Hahto* 2008, s. 4.

¹⁰⁴ Ks. *Hahto* 2008, s. 4 - 5 ja *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 7.

¹⁰⁵ *Hahto* 2008, s. 4 - 5.

muuta johdu.” Vahingonkorvauslain esitöissä ei ole tämän tarkemmin määritelty tahallisuuden tai tuottamuksen sisältöä.¹⁰⁶

Merkittävin ero vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisen tarkastelun välillä on se, että tuottamukselle on annettu rikoslain 3 luvun 7 §:ssä legaalimääritelmä: 1 momentin mukaan rikoksen tekijän menettely on huolimatonta, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan. Säännöksen 2 momentin mukaan törkeän tuottamuksen käsillä olo ratkaistaan kokonaisarvostelun perusteella, jossa otetaan huomioon rikotun huolellisuusvelvollisuuden merkittävyys, vaarannettujen etujen tärkeys ja loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus sekä muut tekoon ja tekijään liittyvät olosuhteet. Rikosoikeudellisessa kontekstissa on itsestään selvää, että tuottamukselle on oltava legaalimääritelmä, johtuen rikoslain 3 luvun 1 §:ssä säädetyistä laillisuusperiaatteista, jonka mukaan epäilty voidaan tuomita vain sellaisesta rikoksesta, joka on tekohetkellä laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Tuottamukselle, joka on useiden rikosnimikkeiden tunnusmerkistötekijä, on oltava rikosoikeudellisessa kontekstissa olemassa laillinen määritelmä, vaikka sen sisältö tarkentuukin tapauskohtaisen oikeuskäytännön kautta.

Hahto erottelee rikosoikeudellisen ja vahingonkorvausoikeudellisen vastuun perusrakenteet eri tavalla. Hänen mukaansa rikosoikeudellisen vastuun kolme tasoa ovat *tunnusmerkistön mukaisuus*, *oikeudenvastaisuus* ja *tekijän syyllisyysvaatimus*, kun taas vahingonkorvausoikeudellisen korvausvastuun perusedellytykset ovat *korvauskelpoisen vahingon aiheutuminen*, *vahingonaiheuttajan tuottamus* ja *syy-yhteys vahingon ja tuottamuksen välillä*.¹⁰⁷ Jäljempänä aiheeseen syvennyttään enemmän, mutta muun muassa tämän *Hahton* tekemän erottelun perusteella voidaan havaita rikosoikeudellisen ja vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusarvioinnin välinen eroavaisuus.

Vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa onkin mahdollista törmätä vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisen tuottamuskäsitteen eroavaisuuksien aiheuttamaan ongelmaan. Jos vakuutusyhtiö esittää oman takautumisvaatimuksensa rikosprosessin yhteydessä, on tuomioistuimen tarkasteltavana kahden eri systeemin mukaisia vaateita: Ensinnäkin on ratkais-

¹⁰⁶ Mielityinen 2006, s. 308, HE 187/1973, s. 13.

¹⁰⁷ *Hahto* 2008, s. 12 & 16.

tava syyttäjän ja/tai asianomistajan vaatimus epäillyn tekijän tuomitsemisesta rangaistukseen ja toisaalta harkittava vakuutusyhtiön rahamääräisen vahingonkorvausvaatimuksen perusteita.

Samanlainen tilanne on toki käsillä silloin, kun vahingon kärsijä itse esittää vahingonkorvausvaatimuksia rikosprosessissa. Ongelmalliseksi tilanteen tekee kuitenkin se, että epäillyn ollessa luonnollinen henkilö voi vakuutusyhtiön takautumisoikeus ulottua vain *kvalifioidun tuottamuksen* piiriin, eli tahallisiin tai törkeän tuottamuksellisiin tekoihin. Sen sijaan vahingon kärsijän omat vahingonkorvausvaateet ovat pääsääntöisesti tuomittava korvattavaksi ”normaalintasoisen” huolimattomuuden perusteella. Näin ollen vakuutetun ja vakuutusyhtiön vaatimuksia on samassa prosessissa tarkasteltava eri perustein, vaikka ne perustuvat yhteen ja samaan tekoon tai laiminlyöntiin.

Hyvänä esimerkkinä tällaisesta problematiikasta voidaan mainita tilanne, jossa vahingon aiheuttajaa epäillään liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja rattijuopumuksesta. Käsillä voi hyvinkin olla tilanne, jossa rikoksen tekijän toiminta liikenteessä ei täytä törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen tunnusmerkistöä (esimerkiksi ylinopeutta ei ole ollut ”tarpeeksi”) ja hänen verensä alkoholipitoisuudeksi tekohetkellä mitataan puhallustestillä tai verikokeiden perusteella 1,1 promillea. Tällöin myöskään törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistö ei täyty. Kokemukseni mukaan tuomioistuimien antaa vahingonkorvausoikeudellisessa arviossaan usein huomattavaa painoarvoa nimenomaan sille, mihin rikosnimikkeisiin tekijän katsotaan syyllistyneen. Esimerkkitalanteessa tekijää ei olisi tuomittu kummankaan nimikkeen osalta törkeästä tekemuodosta, jotka molemmat käytännössä automaattisesti oikeuttaisivat vakuutusyhtiön takautumisvaateen.

On kuitenkin huomioitava, että myös vahingonkorvausoikeudellista törkeän tuottamuksen käsitettä on käsiteltävä kokonaisuutena arvioiden. Edellä mainitussa esimerkkitalanteessa vakuutusyhtiön takautumisvaade voisi olla perusteltavissa tekijän törkeällä huolimattomuudella sen vuoksi, että vahingon aiheuttajan toiminta on kokonaisuudessaan osoittanut vakavaa laiminlyöntiä ja tietoista riskinottoa mahdollisista vahinkoseuraamuksista. Kuten edellä on todettu, tuomioistuimen ratkaisuharkinta rikosasioissa painottuu kuitenkin kokemukseni mukaan pitkälti rikosoikeudelliseen puoleen, jolloin vakuutusyhtiön takautumisvaateen perusteet voivat jäädä sivurooliin. Vastaavanlaisissa tilanteissa olen vakuutusyhtiössä työskennellessäni usein joutunut vakavasti pohtimaan, kannattaako takautumisvaadetta esittää rikos-

prosessin yhteydessä, vai olisiko se järkevä käsitellä erillisessä siviiliprosessissa, jolloin tuomioistuin voi keskittyä nimenomaan asian vahingonkorvausoikeudelliseen puoleen, käyttäen taustalla olevaa rikostuomiota harkintansa tukipilarina. Tämä ei toki edistä prosessiekonomista ajattelua eikä helpota tuomioistuinlaitoksemme ruuhkaisuutta, mutta voi joissakin tilanteissa johtaa korvausta vaativan vakuutusyhtiön kannalta parempaan lopputulokseen.

4.2 Vahingonkorvausoikeudellinen tuottamusarviointi

Oikeuskirjallisuudessa vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen arviointiperusteiksi mainitaan *normi-* ja *riskiperusteiset* arviointitavat.¹⁰⁸ Kun täsmällistä yleistä sisältöä tuottamukselle ei voida vahingonkorvauslain sanamuodosta tai sen esitöistä löytää, perustuu tuottamusarviointi aina tapauskohtaiseen harkintaan.¹⁰⁹ Seuraavassa avataan normi- ja riskiperusteisen tuottamusarvioinnin yleispiirteitä.

4.2.1 Normiperusteinen arviointi

Tuottamusarvioinnin lähtökohta voidaan perustaa normiperusteiselle arvioinnille. Tällöin vahingon aiheuttajan käyttäytymistä vahinkoon johtaneessa tilanteessa peilataan johonkin sellaiseen normistoon, jossa on kuvattuna esimerkiksi kielletyt käyttäytymistavat, toiminnan hyväksyttävyydelle asetettavat ehdot tai asiaan liittyvät turvallisuusmääräykset.¹¹⁰ Tuottamuksen sisällön määrittävä normi voi olla esimerkiksi suoraan laissa, asetuksessa, alakohteisissa tapaohjeissa tai järjestyssäännöissä tai muissa lähteissä, joissa on jollakin tavalla määritelty huolellisen toiminnan sisältöä tietynlaisessa toiminnassa. Näin ollen oikeudellisesti sitomatonkin normisto voi toimia normiperusteisen tuottamusarvioinnin pohjana.¹¹¹

Normiperusteisen arvioinnin lähtökohtana voidaan pitää sitä, että huolellisuuden sisältöä kuvaavan normin vastaista käytöstä pidetään vahingonkorvausoikeudellisesti tuottamuksellisenä. Vahingon aiheuttajan voidaan käyttäytymisnormia rikkomalla katsoa ottavan kielletyn riskin vahingon aiheutumisesta.¹¹² Oikeudellisesti sitovien normien osalta vahingonaiheut-

¹⁰⁸ Ks. esim. *Hahto* 2008, s. 69 ja *Hemmo* 2005, s. 27.

¹⁰⁹ *Hahto* 2008, s. 69.

¹¹⁰ *Hahto* 2008, s. 71.

¹¹¹ *Hahto* 2008, s. 73, *Hemmo* 2005, s. 27–29 ja *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 84–86.

¹¹² *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 84.

taja ei voi puolustukseensa vedota tietämättömyyteensä normin asettamasta vaatimuksesta.¹¹³ Jos toimintaohje perustuu kuitenkin ei-oikeudellisesti sitovaan normistoon, edellytetään lähtökohtaisesti sitä, että vahingon aiheuttaja esimerkiksi toimii normin tarkoittamalla alalla, sillä ei-oikeudellista sääntelyä ei voida ulottaa koskemaan rajaamatonta henkilöpiiriä.¹¹⁴

Käyttäytymisvelvoitteita asettavia oikeudellisia ja ei-oikeudellisia normistoja on luonnollisesti suuri määrä, eikä niiden laajempi luetteleminen tässä yhteydessä ole tarkoituksenmukaista. Tarkoituksena on tuoda esille normiperusteisen tuottamusarvioinnin yleisluontoinen sisältö. On kuitenkin syytä mainita, että vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa on usein kyseessä myös jonkin rikoksen tunnusmerkistöön sopiva teko, jolloin rikoslaki voi toimia normiperusteisen arvioinnin perusteena.

4.2.2 Riskiperusteinen arviointi

Jos mitään käyttäytymisnormistoa ei ole vahingonkorvausasiassa löydettävissä, tulee vahingon aiheuttajan tuottamus arvioitavaksi riskiperusteisesti. Arviointi perustuu tapauskohtaiseen harkintaan siitä, miten vahingon aiheuttajan toiminta ja tieto-taito, tapauksen erityisolosuhteet sekä toimintaympäristö ovat vaikuttaneet vahingon ennakoitavuuteen ja vältettävyyteen.¹¹⁵ *Hahton* mukaan niin sanotun tuottamusstandardin sisältöön vaikuttavia seikkoja ei voida yleisellä tasolla luetella, vaan arviointi tulee suorittaa peilattuna vahingonaiheuttajan asemaan (esimerkiksi ikään tai ammattiin) ja toimintaympäristöön. Vahingonaiheuttajan yksilölliset ominaisuudet ja luonteenpiirteet eivät vaikuta vaaditun huolellisuuden tasoon, vaan lähtökohtana tulisi olla esimerkiksi jollakin alalla yleisesti omaksutun huolellisuustason arviointi.¹¹⁶ Toimintaympäristö on otettava huomioon, sillä esimerkiksi lääkärin koulutustausta ei vaikuta hänen toimintansa arvioimiseen liikennevahingon aiheuttajana, mutta toimiessaan työtehtävässä häneltä voidaan edellyttää korkeampaa huolellisuuden vaatimustasoa.

Riskiperusteiseen arviointiin liittyy vahinkoriskin ennakoitavuuden vaatimus. Ennakoitavuuden arviointiin vaikuttaa se, mitä vahingonaiheuttajan asemassa olevan henkilön olisi

¹¹³ Ks. KKO 2001:134 perustelut, toinen kappale: ”Oikeusjärjestyksemme mukaan tietämättömyydelle oikeussäännöksestä ei kuitenkaan pääsääntöisesti anneta merkitystä.” Ks. myös *Hahto* 2008, s. 72 ja *Hemmo* 2005, s. 47.

¹¹⁴ *Hahto* 2008, s. 73 ja *Hemmo* 2005, s. 28-29.

¹¹⁵ *Hahto* 2008, s. 75.

¹¹⁶ *Hahto* 2008, s. 76. Ks. myös *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 101 – 103.

pitänyt tietää ja ottaa huomioon. Esimerkiksi ammattitaidon kautta saavutettu asiantuntijuus tai aikaisempaan elämäkokemukseen perustuva riskitietoisuus voivat alentaa kynnystä katsoa vahingon ennakoitavuusvaatimus täyttyneeksi.¹¹⁷ Toisaalta, jos vahinkoseurausta voidaan pitää odottamattomana ja vahinkoriski ei ole ollut kohtuudella ennalta arvattavissa, ei tekoa lähtökohtaisesti voida pitää tuottamuksellisena.¹¹⁸

Riskiperusteisessa arvioinnissa on otettava huomioon myös osapuolten mahdollisuus välttää vahingon syntyminen sekä se, minkälaisia kustannuksia vahingon välttäminen olisi edellyttänyt. Tätäkin seikkaa on arvioitava tapauskohtaisesti, eikä sitä voida perustaa puhtaan oikeustaloustieteelliseen ajattelutapaan, sillä kaikkia riskejä tai vahingon välttämistoimia ei voida mitata rahallisesti.¹¹⁹

Hemmon mukaan normi- ja riskiperusteisen arvioinnin keskinäisessä suhteessa tulisi normiperusteista menettelyä pitää ensisijaisena, etenkin jos kyse on lakimääräisestä normista. Tällöin käyttäytymisnormi sisältää lainsäätäjän kannanoton toiminnan edellytyksiin ja vaadittuun huolellisuuden tasoon.¹²⁰ Tästä kannanotosta ei ole asianmukaista poiketa. *Hahdon* mukaan käyttäytymisnormit ovat kuitenkin usein tulkinnanvaraisia, minkä vuoksi selkeää eroa normi- ja riskiperusteisen arvioinnin välillä ei välttämättä ole löydettävissä, ja normin rikkomisen arviointiin on osittain käytettävä samoja periaatteita kuin riskiperusteisessa arvioinnissa.¹²¹

4.3 Rikosoikeudellinen tuottamusarviointi

Rikosoikeudellista huolimattomuutta on käsitelty laajasti oikeuskirjallisuudessa. Tässä yhteydessä on tarkoitus tuoda esille rikosoikeudellisen arvioinnin pääpiirteet, mutta laajamittaista syventymistä aiheeseen ei tämän tutkimuksen kontekstissa ole tarkoituksenmukaista tehdä. Kuten kappaleessa 4.1 todetaan, tuottamukselle on rikoslain 3 luvun 7 §:ssä annettu legaalimääritelmä. Rikoslain yleisten oppien uudistamista koskevissa lain esitöissä tunnustetaan tuottamusharkinnan perustavanlaatuinen jako *objektiiviseen huolimattomuuteen*

¹¹⁷ *Hahto* 2008, s. 78 – 79.

¹¹⁸ *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 100.

¹¹⁹ *Hahto* 2008, s. 82.

¹²⁰ *Hemmo* 2005, s. 33.

¹²¹ *Hahto* 2008, s. 84.

(*teon huolimattomuus*) ja *subjektiiviseen huolimattomuuteen* (*tekijän huolimattomuus*), jotka olivat edellisinä vuosikymmeninä vakiinnuttaneet asemansa rikosoikeuden alalla.¹²²

4.3.1 Teon huolimattomuus

Edellä mainittujen lain esitöiden mukaan teon huolimattomuutta koskeva kriteeri rikosoikeudellisen syyksiluettavuuden järjestelmässä ilmenee rikoslain 3 luvun 7 §:n 1 momentin alkuosasta (”... jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta”). Huolellisuusvelvollisuus määräytyy usein suoraan lainsäädännöstä, mutta teon huolimattomuutta arvioitaessa myös esimerkiksi turvallisuutta koskevat tekniset normistot, laitevalmistajan ohjeet tai muut vastaavat määräykset voivat saada sijaa tuottamusarvioinnissa. Jos mitään ”käyttäytymisnormeja” ei yksittäistilanteessa ole havaittavissa, voidaan teon huolimattomuutta arvioida toiminnan hyötyjä ja haittoja punniten tai niin sanotun ”huolellisen henkilön mallia” käyttäen, joskin jälkimmäisenä mainitun osalta lain esitöissä kehoitetaan pidättäytymiseen suhtautumiseen.¹²³ Rikosoikeudellisessa tuottamusarvioinnissa korostuu vahingonkorvausoikeudellista arviointia vastaavin tavoin vahva tapauskohtaisuus. Kunkin tapauksen yksilölliset olosuhteet on otettava punninnassa huomioon.¹²⁴

Nuutila on väitöskirjassaan jakanut teon huolimattomuuden rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä kolmeen toisistaan erotettavaan seikkaan: 1) Ensinnäkin tekijän tulee aiheuttaa kielletyllä riskinotolla oikeudellisesti relevantti vaara; 2) toiseksi tämän riskinotto on realisoitunut tunnusmerkistön mukaisessa seurauksessa; ja 3) kolmanneksi teon tunnusmerkistön on ulotuttava konkreettiseen vahinkoseuraukseen.¹²⁵ Objektiivinen huolimattomuus liittyy näin ollen teon kiellettyyn tai sallittuun luonteeseen.¹²⁶

Rikosoikeudellisessa teon huolimattomuudessa on havaittavissa vahva yhteys vahingonkorvausoikeudelliseen normiperusteiseen arviointitapaan, jossa on myöskin lain tasoisten tai muiden käyttäytymisnormien noudattamatta jättämisen tapauskohtaisesta arvioinnista.

¹²² HE 44/2002, s. 89.

¹²³ HE 44/2002, s. 95.

¹²⁴ HE 44/2002, s. 95 – 96.

¹²⁵ *Nuutila* 1996, s. 277.

¹²⁶ *Nuutila* 1996, s. 525.

4.3.2 Tekijän huolimattomuus

Rikoslain muutosesityöiden mukaan 3 luvun 7 §:n 1 momentin jälkimmäinen osa puolestaan viittaa tekijän huolimattomuuteen (”...vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan”). Esitöiden mukaan *tietoisella tuottamuksella* rikoksen aiheuttanut henkilö on ottanut tietoisesti riskin vahinkoseuraamuksesta, vaikka hänellä olisi ollut kyky ja mahdollisuus toimia huolellisesti.¹²⁷

Haastavampia ja tulkinnanvaraisempia ovat *tiedottoman tuottamuksen* tilanteet eli rikoksesta epäillyn tiedoton riskinotto. Tiedottoman riskinoton tilanteissa joudutaan ensinnäkin arvioimaan, mitä tekijän olisi pitänyt tehdä tai selvittää, jotta hän olisi voinut mieltää toimintansa riskit. Toiseksi on arvioitava, olisiko tekijällä ollut mahdollisuus tai edes kyky toimia tilanteessa toisin.¹²⁸ Kyse on yleisemmin ns. *ryhtymistuottamuksesta*, jossa rikosvastuu ulotetaan myös tekijään, joka ei tekohetkellä havaitse toimintansa riskejä, mutta ryhtyy mainittuun toimintaan.¹²⁹

Tietoisesti riskinoton tapaukset ovat lähtökohtaisesti helpoimpia arvioitavia kuin tapaukset, joissa on kyse tiedottomasta riskinotosta. Tästäkin on toki poikkeuksia, joista esimerkiksi omaisesti voidaan mainita tilanteet, joissa tekijä tiedostaa täysin toimintansa riskit, mutta äkillisen sairauskohtauksen vuoksi ei kykene enää estämään riskin realisoitumista.¹³⁰

Tekijän huolimattomuutta koskevaan harkintaan voivat täten vaikuttaa esimerkiksi tekijän oman koulutuksen tai perehtyneisyyden taso, ikä, terveydentila ja muut vastaavat seikat. Kyse on siitä, onko henkilöllä ollut kyky ja tilaisuus toimia toisin, jotta riskistä realisoitunut seuraamus olisi ollut estettävissä.

Kuten tämän tiiviin jakson perusteella voidaan huomata, on vahingonkorvausoikeudellisella ja rikosoikeudellisella tuottamusarvioinnilla luonnollisesti hyvin paljon yhteneväisiä piirteitä. Mielestäni perustavanlaatuisen eron järjestelmien välillä muodostaa kuitenkin se, että rikosoikeudellisessa arvioinnissa on kyse *rikosvastuun* selvittämisestä ja vahingonkorvausoikeudellisessa arvioinnissa *korvausvastuun* edellytysten punninnasta. Vakuutusyhtiön ta-

¹²⁷ HE 44/2002, s. 96.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ Nuutila 1996, s. 527 – 528.

¹³⁰ Nuutila 1996, s. 527.

kautumisoikeutta on kuitenkin arvioitava vahingonkorvausoikeudellisista lähtökohdista, kuten tutkimuksessa aiemmin on esitetty. Regressitilanteissa vahingonkorvausoikeudellinen ja rikosoikeudellinen tuottamusharkinta ovat kuitenkin jatkuvassa ”vuorovaikutuksessa”.

4.4 Törkeä tuottamus käsitteenä

4.4.1 Vahingonkorvausoikeudellinen ja rikosoikeudellinen punninta

Oikeuskirjallisuudessa esiintyy yhteneväinen linja, jonka mukaan vahingonkorvausoikeudessa törkeän huolimattomuuden käsite ei ole tarkkarajaisesti määriteltävissä. Törkeän tuottamuksen on katsottu käsitteellisesti olevan lähellä tahallisuutta.¹³¹ *Hahton* mukaan törkeän huolimattomuuden sisällön määrittelemisessä ongelmalliseksi muodostuu se, että käsitteen sisältö ei ole yhdenmukainen eri korvaussysteemien välillä.¹³² Mielestäni tämä kannanotto on perusteltu. Jos törkeää huolimattomuutta tarkastellaan esimerkiksi vakuutuskorvauksen alentamiseen perusteena vakuutussopimuksen sivuvelvoitteiden laiminlyönnissä, ei sen sisältö välttämättä määräydy samalla tavoin kuin puhtaassa vahingonkorvausoikeudellisessa arvioinnissa. On muistettava, että vakuutussopimuslain mukaisten sivuvelvoitteiden laiminlyöntitapauksissa taustalla vaikuttaa aina vakuutussopimuslain heikompa sopijaosapuolta (vakuutuksenottajaa/vakuutettua) suojaava tarkoitus. Tulkintalinjoja on vakuutussopimusoiden oikeudellisesta ratkaisuharkinnastakin haettavissa, mutta ensin on perehdyttävä törkeän tuottamuksen käsitteeseen vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisissa kontekstissa.

Vahingonkorvausoikeudellisessa kontekstissa tuottamuksen asteen arviointiin vaikuttavia asioita voivat olla mm. toiminnan vaarallisuus, vahingon todennäköisyys ja vahingon välttämiseksi tehdyt toimet.¹³³ Esimerkiksi ratkaisussaan KKO 2002:56 tuomioistuim on todennut vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen asteen yleisesti *määräytyvän sen mukaan, kuinka merkittävästi vahingon aiheuttaneen toiminta on poikennut vaadittavasta huolellisuudesta. Tässä harkinnassa kiinnitetään ensisijaisesti huomiota vahingonaiheuttajan yksilöstä riippumattomiin seikkoihin ja olosuhteisiin, kuten mahdollisen vahinkoseuraamuksen luonteeseen ja vakavuuteen, vahingon todennäköisyyteen sekä mahdollisuuteen välttää vahinkoseuraamus huolellisesti toimimalla. Usein tuottamusta on pidetty törkeänä silloin, kun toisten henkilökohtaiseen turvallisuuteen on suhtauduttu välinpitämättömästi. Tuottamuksen astetta on myös pidetty sitä törkeämpänä, mitä odotettavampaa vahingon tapahtuminen on*

¹³¹ Ks. esim. *Hahto* 2008, s. 104 ja *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 105.

¹³² *Hahto* 2008, s. 104.

¹³³ *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 106.

*vahinkoteon olosuhteissa ollut. Arvioitaessa mahdollisuutta välttää vahinko ovat vahingonaiheuttajan asemaan liitettävät velvoitteet tuottamusarvostelun lähtökohtana. Näin ollen tuottamuksen aste määräytyy sen perusteella, missä määrin vahingonaiheuttaja on laiminlyönyt sen huolellisuuden noudattamisen, jota tällaisessa asemassa olevalta voidaan vaatia.”*¹³⁴ Ratkaisun perustelut antavat sisältöä edellä kappaleessa 4.2 käsitellyille vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen arviointitavoille.

Rikoslain 3 luvun 7 §:n 2 momentissa on säädetty, että rikosoikeudellinen tuottamuksen törkeys ratkaistaan kokonaisarvostelun perusteella, jossa otetaan huomioon rikotun huolellisuusvelvollisuuden merkittävyys, vaarannettujen etujen tärkeys ja loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus sekä tekoon ja tekijään liittyvät olosuhteet. Törkeysarvostelu käsittelee näin ollen sekä objektiivisen (teon) että subjektiivisen (tekijän) huolimattomuuden.¹³⁵ Rikoslain yleisten oppien uudistamista koskevissa lain esitöissä on täsmennetty säännöksen sisältöä. Menettely on objektiivisesti sitä huolimattomampaa, mitä: (1) tärkeämpää huolellisuusvelvoitetta on rikottu; (2) mitä vakavamman vahinkoseuraamuksen riskin tekijä on ottanut ja (3) mitä todennäköisempi vahinkoseuraus oli tekohetkellä.¹³⁶ Subjektiivisessa arvioissa kiinnitetään puolestaan huomioita tekijän riskinoton tietoisuuteen. Lain esitöiden mukaan tietoisien riskinoton tilanteissa ollaan lähellä tahallista toimintaa, jolloin teon objektiivisen tuottamuksen asteen merkitys jää vähäisemmäksi.¹³⁷ Subjektiivisessä arvioinnissa otetaan edellä käsiteltyin tavoin huomioon mm. tekijän tosiasialliset mahdollisuudet varotoimiin, toiminnan sosiaalinen hyödyllisyys sekä tekijän oma pelko- tai hämmennystila tekohetkellä.¹³⁸

Törkeän tuottamuksen arviointikriteerit vahingonkorvaus- ja rikosoikeudessa vaikuttavat ensi näkemällä vastaavan pitkälti toisiaan. On kuitenkin otettava huomioon, että useiden tuottamuksellisten rikosten törkeä tekemuoto edellyttää teon pitämistä kokonaisuutena arvioiden törkeänä.¹³⁹ Rikoslain yleisiä oppeja koskevissa esitöissä on todettu, että tahallisuutta lähellä oleva tietoinen (eli subjektiivinen) riskinotto voi liittyä hyvin vähäiseen vahingonvaaraan, jolloin tekoa ei kokonaisuutena arvioiden tulisi pitää törkeänä. Toisaalta teko voi

¹³⁴ KKO 2002:56 perustelut, toinen kappale.

¹³⁵ Ks. käsitteistä edellä kappale 4.3.

¹³⁶ HE 44/2002, s. 97.

¹³⁷ HE 44/2002, s. 98.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ Ks. esim. törkeä kuolemantuottamus (RL 21:9) ja törkeä vammantuottamus (RL 21:11).

objektiivisesti arvioiden olla törkeän huolimaton, mutta subjektiivisen tuottamuksen lievä aste estää teon arvioimisen törkeäksi kokonaisharkinnan perusteella.¹⁴⁰

Vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa on hedelmällistä ottaa tarkasteltavaksi esimerkiksi vahingonkorvauslain 5 luvun 4a § ja 4b §, jotka koskevat surmansa saaneen henkilön omaisten ja läheisten oikeutta korvaukseen kärsimyksestä tai sairaanhoitokustannuksista. Korvausvastuun syntymisen edellytyksenä on se, että henkilön kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella, mikä vastaa sisällöllisesti luonnollisen henkilön takautumisvastuun edellytyksiä. Säännöksen muutoshistoriassa on lakien esitöissä vahvistettu näkemys siitä, että törkeän tuottamuksen käsitteellä on vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisen tarkastelun suhteen eroavaisuuksia. Esitöiden mukaan nimenomaan rikosoikeudellisen ”kokonaistörkeyden” puuttuminen ei estä korvauksen tuomitsemista törkeän huolimattomuuden perusteella vahingonkorvausoikeudellisesti arvioiden.¹⁴¹

Törkeän tuottamuksen voidaan lähtökohtaisesti katsoa olevan käsillä ainakin silloin, kun taustalla on tuottamuksellinen rikollinen teko, josta tekijä on tuomittu törkeästä tekomuo-
dosta rangaistukseen. Tätä voidaan perustella sillä, että rikosoikeudellinen vastuu edellyttää vahingonkorvausvastuuta vankempia perusteita.¹⁴² Jos rikosta ei voida kokonaisuutena arvioiden pitää törkeänä, ei tämä välttämättä estä tapauksen katsomista kokonaisuutena arvioiden törkeän huolimattomaksi vahingonkorvausoikeudellisesti.¹⁴³ Näin ollen voidaan todeta, että korvausvastuuta arvioidaan eri tavalla kuin rikosvastuuta. Esimerkiksi tekijän tahallisuutta lähenevä riskinotto voi johtaa korvausvastuuseen, vaikka vahinkoseuraamus olisi hyvinkin tavanomainen. Käännetysti ajateltuna korvausvastuu voisi syntyä törkeän tuottamuksen perusteella myös tilanteissa, joissa tekijän huolimattomuus on tiedottomampaa, mutta rikottu huolellisuusvelvoite ja vahinkoseuraamus ovat erittäin merkittäviä.

¹⁴⁰ HE 44/2002, s. 98.

¹⁴¹ HE 116/1998, s. 10 ja HE 167/2003, s. 53.

¹⁴² Ks. *Hahto* 2008, s. 105. Toisaalta teoksessa *Routamo, Ståhlberg & Karhu* 2006 on hieman ristiriitaisesti todettu seuraavasti: ”Meillä on arvioitu, että rikosoikeudellinen syyllisyysarviointi on yhtä lievää tai lievempää kuin rikosoikeudellinen. ”Siviilituottamus” on siis olemassa aina, kun on olemassa rikosoikeudellinen tuottamus” (s. 122). Saman teoksen uudemmassa versiossa (*Ståhlberg & Karhu* 2013) todetaankin selvemmin seuraavasti: ”Perinteisesti kuitenkin ajatellaan, että rikosoikeudellinen syyllisyys edellyttää enemmän kuin vahingonkorvausoikeudellinen. ”Siviilituottamus” on siis olemassa aina, kun on olemassa rikosoikeudellinen tuottamus” (s. 116). Yhtenä harvinaisena poikkeuksena tästä on molemmissa viimeksi mainituissa teoksissa mainittu tilanne, jossa teko on rikoksena rangaistava, mutta ei johda korvausvastuuseen. Tämän mainitaan tapahtuvan esimerkiksi silloin, kun työntekijä syyllistyy tuottamukselliseen rangaistavaan rikokseen, mutta hänen tuottamuksensa lievyys estää korvausvelvollisuuden syntymisen VahKorvL 4:1:n tai työsopimuslain 12:1:n nojalla (ks. *Routamo, Ståhlberg & Karhu* 2006, s. 123 ja *Ståhlberg & Karhu* 2013, s. 117).

¹⁴³ *Hahto* 2008, s. 106.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2004:48 käsitellyt tapausta, jossa henkilö A oli tuomittu törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja kuolemantuottamuksesta. Syyte törkeästä kuolemantuottamuksesta oli hylätty. Tapauksessa oli kyse kärsimyskorvauksen tuomitsemisesta liikennevahingossa menehtyneen B:n lapselle (edellä mainittu vahingonkorvauslain 5 luvun 4a §). Korkein oikeus tuomitsi kärsimyskorvauksen siitä huolimatta, että syyte törkeästä kuolemantuottamuksesta oli hylätty. Tuomioistuin viittasi ratkaisunsa perusteluissa edellä käsiteltyihin vahingonkorvauslain esitöihin koskien rikosoikeudellisen törkeysarvion ja korvausvastuun arvioinnin erillisyyttä.¹⁴⁴ KKO arvioi vahingon aiheuttajan toiminnan osoittaneen täysin perusteetonta riskinottoa, sillä hän oli liikkeellelähdön jälkeen kiihdyttänyt huomattavaan ylinopeuteen taajama-alueella, minkä lisäksi auton takarenkaissa ei ollut riittävää kulutuspintaa.¹⁴⁵ Voitaneen varmuudella sanoa, että vastaavassa tapauksessa perusteet vakuutusyhtiön takautumisoikeudelle olisivat myös olemassa.

4.4.2 Vakuutusoikeudellinen oikeuskäytäntö

Kuten edellä on *Hahdon* mielipiteeseen yhtyen todettu, eri korvaussysteemien eroavaisuudet aiheuttavat problematiikkaa törkeän tuottamuksen käsitteen tulkinnassa. Korkein oikeus on antanut useita vakuutusoikeudellisia ratkaisuja, joissa on arvioitu törkeän tuottamuksen vaikutusta vakuutuskorvauksen saamiseen. Ratkaisussa KKO 1995:101 tuomioistuin katsoi, että vahingon aiheuttajan aikaisempi kokemus paistorasvan palovaarallisuudesta oikeutti vakuutuskorvauksen alentamiseen yhdellä neljäsosalla, kun vahingon aiheuttaja oli kuuman rasvan liedelle jätettyään lähtenyt polkupyörällä kauppaan hakemaan lisää rasvaa. Ratkaisussa KKO 1999:93 vahvisti, ettei liikennevakuutusyhtiö ollut vastuussa auton omistajan hautajaiskuluista, kun omistaja oli itse yllyttänyt kuskia huomattavaan ylinopeuteen ja aiheuttanut täten törkeällä huolimattomuudella oman kuolemansa.

Ennakkopäätös KKO 2002:89 koski tilannetta, jossa vajaavaltaisen A:n omistama auto oli vaurioitunut hänen isänsä B:n kuljetettua sitä 2,12 promillen humalatilassa. Ajoneuvoa kuljettanut B samastettiin omistaja A:han vakuutussopimuslain 33 §:n perusteella, eikä korvausta vapaaehtoisesta ajoneuvovakuutuksesta maksettu samastetun B:n törkeän huolimattomuuden vuoksi. Ratkaisussa KKO 2005:100 oli kyse samankaltaisesta tilanteesta, jossa katsottiin kuitenkin, että isänsä A:n omistaman auton käyttöönsä ottanut henkilö B ei ollut saanut lupaa käyttää autoa, joten samastusta ei tilanteessa voitu tehdä. Jos samastus olisi

¹⁴⁴ KKO 2004:48 perustelut, viides kappale.

¹⁴⁵ KKO 2004:48 perustelut, neljäs kappale.

tehty, vakuutuskorvauksen hylkäykselle olisi ollut olemassa perusteet B:n 1,36 promillen humalatilan vuoksi.

Hahto on maininnut näiden ratkaisujen osoittavan törkeän tuottamuksen korkeaa rajaa ja tulkitsemi ne myös vahingonkorvausoikeudellisesti arvioiden törkeän huolimattomiksi. Hän kuitenkin toteaa, että vahingonkorvausoikeudellisen törkeän tuottamuksen alarajaa ei vakuutus-sopimuslainsäädännön ratkaisusta voi hakea.¹⁴⁶ *Hahto* on kuitenkin tutkimuksessaan maininnut samassa asiayhteydessä KKO:n ratkaisut KKO 1995:125 ja KKO 1996:24 ”vakuutuslainsäädännön ratkaisuna” ratkaisuna, joista ei hänen mukaansa voisi hakea suoria tulkintalinjoja vahingonkorvausoikeudelliseen törkeän tuottamuksen arvioon. Tämä näkemys on mielestäni virheellinen, sillä mainitut kaksi tapausta koskevat nimenomaan vakuutusyhtiön takautumisoikeutta vakuutetulta siirtyvänä oikeutena, eivätkä vakuutuskorvauksen epäämisen tai alentamisen arviointia. Tapaukset käydään läpi tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

4.4.3 Törkeä tuottamus vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskevassa oikeuskäytännössä

Törkeän tuottamuksen arvioinnista nimenomaan vakuutuksenantajan takautumisoikeuden kontekstissa ei ole saatavilla laajasti korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä. Tässä alaluvussa käydään läpi oikeuskäytäntöä ja vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksia¹⁴⁷. Huomiota kiinnitetään törkeän tuottamuksen vahingonkorvausoikeudelliseen arviointiin sekä vahingon aiheuttajan riskinoton laatuun.

4.4.3.1 KKO 1996:24

Ratkaisussa KKO 1996:24 oli kyse vanhan liikennevakuutuslain (279/1959) ja vakuutus-sopimuslain mukaisesta vakuutuksenantajan takautumiskanteesta.¹⁴⁸ Henkilö A oli luovuttanut ajoneuvon kuljetettavaksi toiselle henkilölle (B), joka oli aiheuttanut liikennevahingon kuljettaessaan ajoneuvoa 2,47 promillen humalassa. Kyse oli takautumisasiasta A:ta kohtaan, jota vakuutusyhtiö vaati yhteisvastuulliseen takautumisvastuuseen aikaisemmin korvausvastuuseen tuomitun B:n kanssa. A oli aikaisemmin rikostuomiolla tuomittu asiassa sakkorangaistukseen liikenne-rikkomuksesta sekä ajoneuvon luovuttamisesta juopuneelle. Korkein

¹⁴⁶ *Hahto* 2008, s. 110.

¹⁴⁷ Ks. vakuutuslautakunnan ratkaisusuositusten oikeuslähdearvosta kappaleesta 1.4.

¹⁴⁸ Vanhan liikennevakuutuslain 20 §:n 1 momentin mukainen takautumisoikeus vastaa tahallisuuden ja törkeän huolimattomuuden edellytysten osalta vakuutuslainsäädännön sisältöä.

asuntolansa roskalaatikon tuleen, minkä lisäksi hän oli uhkaillut kaupungilla roskalaatikkojen polttamisella. Korkein oikeus katsoi, että vahingon aiheuttaja oli aiheuttanut vahingot törkeällä huolimattomuudella, sillä hänen aikaisemman toimintansa vuoksi ”voitiin päätellä hänen älyllisen suoritustasonsa vajavaisuudesta riippumatta varsin hyvin ymmärtäneen sen palovaaran, mikä aiheutui sammuttamattoman savukkeen heittämisestä roskien sekaan.”¹⁵⁰

Tapaus kuvastaa hyvin ensinnäkin sitä, että rangaistukseen tuomitsematta jättäminen ei poista tekijän vahingonkorvausvastuuta. Lisäksi tuomioistuimen perusteluista korostuu mielestäni tietoisien riskien suuri merkitys tuottamusharkinnassa. Tekijän historia vastaavien vahinkojen kanssa osoitti tässä tilanteessa hänen törkeää huolimattomuuttaan, vaikka hänen älyllisen toiminnan tasonsa vastasi arviolta esikouluikäisen lapsen tasoa.

Tapauksen tosiseikastolla on myös paljon yhteisiä piirteitä edellä käsitellyn ratkaisun KKO 1995:101 kanssa, jossa vakuutuskorvausta alennettiin yhdellä neljäsosalla sen vuoksi, että munkkien paistorasvan kuumalle liedelle jättäneellä henkilöllä oli aikaisempaa kokemusta kuumentuneen rasvan palovaarallisuudesta. Myös ratkaisussa KKO 1995:125 päädyttiin sovitteluun korvausta. Kihlakunnanoikeus oli alun perin tuominnut vahingon aiheuttaneen henkilön maksamaan kohtuullisena korvauksena vakuutusyhtiölle 25.000 markkaa korkoineen, vaikka aiheutuneiden vahinkojen yhteismäärä ylitti 500.000 markkaa. Kohtuullistaminen perustui vahingonkorvauslain 2 luvun 3 §:ään, jonka pääsäännön mukaan mielisairas, vajaamielinen tai sieluntoiminnaltaan häiriintynyt on velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta määrän, joka hänen tilaansa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi.

Tapauksen välillä on kuitenkin se ero, että viimeisimpänä mainitussa oli kyse vakuutusopimus oikeudellisesta korvauksen alentamisen tai epäämisen punninnasta ja tapauksessa KKO 1995:125 puolestaan ulkopuolisen vahingonaiheuttajan korvausvastuusta vakuutusyhtiötä kohtaan, johon sovelletaan puhtaasti vahingonkorvauslain säännöksiä.¹⁵¹

¹⁵⁰ Ks. KKO 1995:125 perustelut, viimeinen kappale. Tapauksen tosiseikasto on ainakin osittain verrattavissa aikaisemmin käsiteltyyn ratkaisuun

¹⁵¹ Vrt. *Hahto* 2008, s. 110. Hahto on rinnastanut molemmat tapaukset vakuutusoikeudelliseksi ratkaisuksi, joissa olisi kyse vakuutuskorvauksen määrän alentamisesta tai sen epäämisestä. Tästä ei kuitenkaan selvästi ole kyse.

4.4.3.3 Kouvolan HO 292/2013

Hovioikeuskäytännöstä on löydettävissä joitakin vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskevia ratkaisuja, joissa on arvioitu törkeää tuottamusta. Kouvolan hovioikeuden 28.3.2013 asiassa R 12/804 antamassa ratkaisussa nro 292 oli kyse vakuutusyhtiön takautumisvaateesta tulipalon aiheuttamista koskevassa rikosasiassa. H oli tuomittu rikosasian osalta yleisvaaran tuottamuksesta tämän nukahdettua päihtyneenä sänkyyn palava tupakka suussa. Kytevä tupakka oli aiheuttanut kerrostalon tulipalon, josta aiheutui taloudellista vahinkoa ja kahdeksan henkilön loukkaantuminen. Hovioikeus katsoi H:n menettelyn törkeän huolimattomaksi ja velvoitti hänet takautumisvastuuseen vakuutusyhtiötä kohtaan. Johtopäätöksissään hovioikeus katsoi, että sängyssä päihtyneenä tupakointi on yleisesti tiedostettu syy vaarallisten tulipalojen syttymiseen. Raskauttavaksi tekijäksi hovioikeus arvioi tupakoinnin ja palon syttymisen aamuöisen ajankohdan, jolloin muut talon asukkaat ovat nukkumassa ja heidän pelastautumisensa on vaikeampaa. Vahinko olisi hovioikeuden perustelujen mukaan voitu välttää toimimalla huolellisesti, eli tupakoimalla asianmukaisessa paikassa sekä huolehtimalla tupakantumpin asiallisesta sammuttamisesta. H:n katsottiin ottaneen tietoisuuden riskin tulipalon syttymisestä sekä rikkoneen yleistä huolellisuusvelvoitetta vakavalla tavalla.¹⁵²

Ratkaisuun ei haettu valituslupaa KKO:lta, mutta sen perustelut ovat mielestäni hyvin linjassa edellä kuvattujen tuottamusarvointikriteerien kanssa. H:n on täytynyt ymmärtää tulipaloriski, minkä lisäksi hänen toimintansa voidaan katsoa välinpitämättömäksi toisten henkilökohtaiseen turvallisuuteen nähden, mikä ratkaisun KKO 2002:56 perustelujen mukaan on yksi törkeän tuottamuksen piirteistä.

4.4.3.4 Vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksia

Vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituskäytännöstä on nähtävissä linja, jonka mukaan törkeän tuottamuksen ”raja” takautumistilanteissa ei ylity helposti. Alla käsiteltävissä ratkaisusuosituksissa VKL 289/13 VKL 661/13, VKL 54/14 ja FINE-001031 on kaikissa katsottu, ettei vahingonaiheuttajan toimintaa voitu pitää törkeän huolimattomana, eikä vakuutusyhtiöllä ollut siten myöskään takautumisoikeutta luonnollista henkilöä kohtaan.

¹⁵² Kouvolan HO 292/2013, johtopäätöksiä toinen kappale.

Tapauksessa VKL 289/13 oli kyse tulipalovahingosta, joka oli aiheutunut väitetysti juopuneen henkilön nukahdettua suihkussa lattiakaivon päälle, siten että taloyhtiöön aiheutui vesivahinkoja. Vahingonaiheuttajan väitetty sekava tila oli lautakunnan mukaan selitettävissä myös unenpuutteella. Pelkkää lattiakaivon päälle nukahtamista itsessään ei voitu aikaisempaan ratkaisukäytäntöönkään viitaten pitää itsessään törkeän huolimattomana. Tuottamuksen arvioimisessa voidaan lähteä liikkeelle normaalin tasoisen tuottamuksen oletuksesta, eikä tapauksesta noussut esille mitään erityisiä perusteita katsoa tuottamuksen astetta törkeäksi.

Törkeän tuottamuksen ”alaraja” ei ylittynyt lautakunnan mukaan myöskään tapauksessa VKL 661/13, jossa vakuutettu oli jättänyt kalaa savustaessaan rengaskaasupolttimen ja savustuslaatikon rivitalohuoneiston terassille valvomatta kymmenen minuutin ajaksi, kun hän oli poistunut sisätiloihin. Tässä välissä oli syttynyt vakava tulipalo. Lautakunnan käytössä olleiden selvitysten perusteella vakuutettu oli omistanut rengaskaasupolttimen noin kymmenen vuotta ja hän oli useita kertoja käyttänyt sitä vastaavalla tavalla. Vakuutetun toiminnan ei voitu katsoa osoittavan piittaamattomuutta mahdollisten vahinkoseurausten suhteen, eikä toimintaa voitu taten pitää törkeän huolimattomana.

Ratkaisusuositus VKL 54/14 koski palovahinkoa, joka oli saanut alkunsa keittiön lieden päälle jääneestä keittolevystä, jonka päälle oli jäänyt keittiötavaroita. Tässäkin tapauksessa ei noussut esille erityisiä perusteita pitää toimintaa törkeän huolimattomana. Vahingonaiheuttaja oli antanut seikkaperäisen selvityksen siitä, miten hän normaalisti asunnosta poistuessaan tarkastaa, ettei sähkölaitteita ole jäänyt päälle. Perusteluissa painotetaan, että tavaroiden säilyttäminen lieden päällä on sinänsä huolimaton, mutta kuitenkin varsin yleinen toimintatapa. Lautakunnan tietojen mukaan vahingonaiheuttajalle ei myöskään aikaisemmin ollut sattunut vastaavia vahinkoja.¹⁵³ Vahingonaiheuttajan toiminnan ei katsottu osoittaneen sellaista piittaamattomuutta vahinkoriskiin nähden, että tuottamusta voitaisiin pitää törkeänä.¹⁵⁴

Ratkaisusuosituksessa FINE-001031 oli myös kyse palovahingosta. Vahingonaiheuttaja oli tuomittu rikosasiassa yleisvaaran tuottamuksesta, kun hän oli 1,1 promillen humalatilassa

¹⁵³ Vrt. edellä käsitelty vakuutusosoikeudellinen ratkaisu KKO 1995:101.

¹⁵⁴ Tapauksessa on punnittu myös vakuutussopimuslain takautumisoikeutta koskevien rajausten pakottavuutta (ks. edellä aiheeseen liittyen kappale 2.1 ja kappaleen 2.3.3 alaviite nro 44).

etsinyt vaatehuoneen muovikasseista muovista koristejouluukuusta ja käyttänyt valonlähteenä tupakansytytintä, josta palo oli saanut alkunsa. Vahingonaiheuttajan toiminta katsottiin huolimattomaksi, mutta sytyttimen käyttöä valonlähteenä pimeässä tilassa ei katsottu kovin poikkeukselliseksi. Vahingonaiheuttajan toiminnan kokonaisharkinnassa puolustettavaksi seikaksi katsottiin se, että hän oli palon huomattuaan ilmoittanut asiasta hätäkeskukseen. Sellaista välinpitämättömyyttä, tietoista riskinottoa tai muita erityisiä perusteita ei ollut osoitettavissa, joiden nojalla toiminta oltaisiin voitu katsoa törkeän huolimattomaksi.

Lisäksi vakuutuslautakunnan käytännöstä on löydettävissä useita ratkaisuja koskien tilanteita, joissa takautumisvaatimus on esitetty alaikäiselle vahingonaiheuttajalle. Tämän voidaan olettaa johtuvan siitä, että rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja on 15 vuotta ja tätä nuorempien vahingon aiheuttajien takautumisvastuu päättyy herkemmin vakuutuslautakunnan arvioitavaksi, kun vakuutusyhtiö ei voi esittää vaatimustaan rikosprosessin yhteydessä. Seuraavana käsitellään mainittuja tapauksia.

Tapauksessa FINE-000161 13-vuotias henkilö (C) oli leikkinyt sytyttimellä ladossa 11- ja 13-vuotiaiden kavereidensa kanssa. Ladossa säilytettiin kuivaa ja helposti syttyvää materiaalia, ja poikien sytyttämä heinätukko tipahti heinäkasaan aiheuttaen tulipalon. Vakuutusyhtiö oli kohdistanut vahingon aiheuttajiin takautumisvaateen yhteisvastuullisesti maksamistaan korvauksista perustellen vaatimustaan vahingon aiheuttajien törkeällä huolimattomuudella. C:n vastuuvakuutusyhtiö oli katsonut toiminnan törkeän tuottamukselliseksi ja vähensi vastuuvakuutuskorvauksesta yhden kolmasosan sekä vastuuvakuutuksen omavastuusuuden, joita takautumisvaateen esittänyt vakuutusyhtiö vaati edelleen C:ltä. Vakuutuslautakunta katsoi, että 13-vuotiaan yleisen elämäkokemuksen perusteella C:n tuli ymmärtää tulenkäytön vaarallisuus etenkin mainitussa tapahtumapaikassa, mikä osoitti C:n huolimattomuutta. Tuottamuksen astetta ei voitu kuitenkaan pitää vakuutuslautakunnan mukaan törkeänä, sillä tulipaloa ei oltu pyritty tarkoituksellisesti aiheuttamaan. C oli tulipalon syttymisen jälkeen yrittänyt sammuttaa liekkejä sekä saada lähitaloista apua, minkä jälkeen hän oli vielä soittanut isälleen, joka oli soittanut hätäkeskukseen. Takautumisoikeudelle ei siten ollut ratkaisusuosituksen mukaan perusteita.

Lautakunnan ratkaisussa VKL 135/16 oli puolestaan kyse tilanteesta, jossa 13- ja 14-vuotiaat pojat (A ja B) olivat poliisin tutkintaan perustuneiden tietojen mukaan polttaneet autiotalon yläkerran mikroaaltouunissa tyynyn ja kirjan, käyttäen apunaan sytytintä ja hiuslakkaa. Poltetut esineet olivat jääneet kytemään ja alakertaan poistuneet pojat olivat pian huomanneet

yläkerran syttyneen palamaan ja poistuneet paikalta. Rakennus tuhoutui täysin ja se jouduttiin purkamaan. Vahingot korvannut vakuutusyhtiö haki takautumisoikeutensa perusteella korvausta A:n vastuuvakuutuksesta. Tässäkin tapauksessa vastuuvakuutusyhtiö oli tehnyt maksamastaan korvauksesta yhden viidesosan (1/5) suuruisen vähennyksen törkeän huolimattomuuden perusteella. Vakuutuslautakunnan ratkaisu oli saman sisältöinen kuin edellisessä käsitellyssä tapauksessa FINE-000161. Poliisitutkinnasta saatujen tietojen perusteella poikien tarkoituksena ei ollut talon polttaminen ja poltettujen esineiden kytämään jääminen oli tullut heille yllätyksenä. Lautakunta katsoi, etteivät pojat olleet aiheuttaneet vahinkotaapahtumaa törkeällä huolimattomuudella.

Vakuutuslautakunnan käytäntö näyttää ylipäänsä olevan hyvin tiukkaa sen suhteen, milloin alaikäisen vahingon aiheuttajan tuottamusta voidaan pitää törkeän huolimattomana. Edellä käsiteltyjen kahden ratkaisun kanssa samaa linjaa edustavat lisäksi ratkaisut VKL 355/15 ja VKL 547/04, joissa alaikäisten vahingonaiheuttajien tulella leikkimisen ei ole katsottu osoittavan törkeää tuottamusta.¹⁵⁵ Sen sijaan tapahtuma- ja todistajankertomustensa osalta monimutkaisessa tapauksessa VKL 557/13 lautakunta katsoi, että alaikäisten varomattomasti ampumien ilotulitteiden seurauksena syntyneestä tulipalosta oli kiinteistövakuutusyhtiöllä takautumisoikeus. Kyseinen tapaus koski kuitenkin viiden alaikäisen lapsen korvausvastuun määrän ja vahinkoon osallisuuden harkintaa, josta ratkaisusuositusta oli pyytänyt vahingot alun perin korvannut kiinteistövakuutusyhtiö. Vakuutuslautakunnan ratkaisusta on luettavissa, että siinä ei otettu kantaa takautumisoikeuden syntymisen edellytyksiin, sillä kysymys vahingon aiheuttajan törkeästä tuottamuksesta oli tapaukseen liittyvän kiinteistövakuutusyhtiön ja vastuuvakuutusyhtiön välillä riidaton. Olettaisin ratkaisun olleen toisen sisältöinen, jos vahingon aiheuttaja itse (eli hänen huoltajansa) olisi antanut asiassa vastineen ja pyytänyt lautakuntaa tutkimaan myös takautumisoikeuden syntymisen edellytykset, eli vahingon aiheuttajan tuottamuksen asteen.

¹⁵⁵ Jälkimmäisenä mainittu ratkaisu koski vastuuvakuutuskorvauksen alentamista, mutta tuottamusarviointi tapauksessa voidaan mielestäni rinnastaa takautumistilanteisiin, sillä vastuuvakuutuskorvausta arvioidaan vahingonkorvauslain normien mukaisesti.

5 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää takautumisoikeuden käsitteen tarkoitusta, luonnetta ja sisältöä sekä törkeän huolimattomuuden merkitystä vakuutuksenantajan takautumisoikeuden edellytyksenä. Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen perusteella syntyneet tärkeimmät johtopäätökset.

Luvussa 2 käydyn taustoituksen myötä on todettu, että vakuutussopimuslain, liikennevakuutuslain sekä työtapaturma- ja ammattitautilain säännökset vakuutusyhtiön takautumisoikeudesta ovat nykyään pitkälti saman sisältöiset koskien luonnollisen henkilön takautumisvastuuta, joka edellyttää teon tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta. Vakuutussopimuslain osalta takautumissäännösten luonnollisia henkilöitä koskevien rajausten pakottavuus on vahvistettu lakimuutoksella 1.11.2010. Liikennevakuutuksia ja vapaaehtoisia ajoneuvovakuutuksia koskevat erityiset takautumisoikeuden muodot, jotka liittyvät kuljettajan ajamiseen alkoholin tai huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Vakuutusyhtiöt voivat laajentaa takautumisoikeuttaan edelleen törkeää lievemmän tuottamuksen tilanteisiin, mutta tällöin vaahtimuksen kohteena on oltava oikeushenkilö. Poikkeuksena tästä on tilanne, jossa työtapaturmavakuutuksen perusteella maksetuista korvauksista esitetään takautumisvaade vakuutuksen ottanutta työnantajaa kohtaan. Tällöin tuottamuksen on oltava törkeää tai tahallista, jotta takautumisoikeus syntyy.

Tuotevastuutilanteet oli rajattu aikaisemmin liikenne- ja työtapaturmavakuutuksien osalta takautumisoikeuden ulkopuolelle, mutta nämä rajoitukset on sittemmin laista poistettu. Tullevaisuudessa olisi mielestäni syytä harkita, tulisiko myös kuluttajaan rinnastettavien elinkeinonharjoittajien takautumisvastuuta rajoittaa luonnollisten henkilöiden takautumisvastuuta vastaavin tavoin.

Takautumisoikeuden luonnetta ja ulottuvuutta on käsitelty perusteellisemmin luvussa 3. Takautumisoikeuden luonteesta on käyty oikeuskirjallisuudessa jonkin verran keskustelua. On kuitenkin mielestäni selvää, että se on luonteeltaan vakuutetulta vakuutusyhtiölle *siirtyvä oikeus*, jota tarkastellaan *vakuutetun ja vahingon aiheuttajan välisessä vahingonkorvausoidellisessa suhteessa*. Takautumisoikeus voi syntyä sekä sopimuksen ulkopuolisen että sopimusperusteisen tuottamuksen myötä. Vakuutusyhtiön itsenäinen ja vakuutetusta riippu-

maton vaadeoikeus ei ole perusteltavissa, sillä se johtaisi vahingon aiheuttajan kannalta epäoikeudenmukaiseen tilanteeseen. Vakuutusyhtiöllä ei ole takautumistilanteessa myöskään itsenäistä asianomistajan asemaa rikosprosessissa.

Takautumisoikeuden siirtyvää luonnetta kuvastavat muun muassa seuraavat seikat:

1) Vakuutusyhtiö ei voi vaatia vahingon aiheuttajalta enempää kuin mihin vakuutetulla olisi ilman vakuutuksen olemassaoloa ollut oikeus. Vakuutuskorvauksen maksamisen myötä vahingon kärsijällä ei ole enää oikeutta vaatia vakuutuskorvauksen kattamia korvauseriä vahingon aiheuttajalta.

2) Vahingon aiheuttaja voi vedota vakuutusyhtiötä kohtaan samoihin seikkoihin kuin vakuutettua kohtaan, jos vakuutusta ei olisi ollut olemassa. Tämä koskee esimerkiksi vakuutetun myötävaikutusta vahingon syntyyn, vahingonkorvauslain mukaisia sovitteluperusteita ja takautumissatavan vanhentumista koskevia väitteitä. Korkein oikeus on vahvistanut, että takautumisvaatimuksen sovitteluperusteena ei tule ottaa huomioon vakuutusyhtiön varallisuusoloja, vaan tällaista sovitteluvaatimusta tulee arvioida vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsijän varallisuusoloja toisiinsa peilaten.

3) Takautumisoikeus rajoittuu vakuutusyhtiön korvaamaan vahingon määrään. Poikkeuksena tästä ovat tilanteet, joissa vakuutusyhtiö on maksanut vakuutetulle puhtaasti sopimukseen perustuvaa korvausta, joka ylittää todellisen vahingon määrän ja joita vakuutusyhtiö ei voi takautumisoikeutensa nojalla vaatia vahingon aiheuttajalta.

Oman erityistilanteensa muodostavat tapaukset, joissa vakuutettu ehtii saada suoritustuomion vahingon aiheuttajaa kohtaan, ja vakuutusyhtiö vasta tämän jälkeen pyytää vakuutetulta saatavan siirtokirjan. Tällainen jälkikäteinen siirto voi käsitykseni mukaan johtaa lainvastaiseen tilanteeseen, jos perinnän kohteena on luonnollinen henkilö, eikä taustalla olevaa vahinkoa ole aiheutettu tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella. Sopimusoikeudellisten periaatteiden valossa on selvää, etteivät vakuutusyhtiö ja vakuutettu voi sopimuksin luoda lakimääräisiä ankarampia velvoitteita kolmannelle henkilölle, ainakaan ilman tämän suostumusta. Suurimpana haasteena tällaisessa tilanteessa on se, että vahingon aiheuttaja ei välttämättä tiedä lain sisältöä ja takautumisvastuunsa edellytyksiä, eikä asia tämän vuoksi päädy enää minkään viranomaisen ”jälkivalvontaan”. Ongelman ratkaiseminen edellyttäisi lainsäädäntötoimia.

Viimeisessä pääluvussa 4 olen tarkastellut törkeän tuottamuksen käsitettä vakuutusyhtiön takautumisoikeuden kontekstissa. Vahingonkorvausoikeudellinen ja rikosoikeudellinen tuottamuksen käsite kulkivat pitkälti käsi kädessä ennen nykyisen vahingonkorvauslain voimaantuloa. Vahingonkorvauslain säätämisen myötä muodollinen yhteys rikosoikeudellisen tuottamuksen kanssa on katkennut, mutta rikosoikeuden sisältöä tulee edelleen pitää merkityksellisenä vahingonkorvausoikeudellista tuottamusta arvioitaessa. Tuottamuksen käsitteelle ei saada suoraa sisältöä tai tulkintatukea vahingonkorvauslain esitöistä. Näin ollen tuottamusarvioinnin tulee pohjautua tapauskohtaiseen harkintaan normi- ja/tai riskiperusteisesti. Rikosoikeudessa tuottamusta arvioidaan objektiivisen (teon) huolimattomuuden ja subjektiivisen (tekijän) huolimattomuuden kautta.

Törkeän tuottamuksen käsitteellinen määrittely ei ole helppoa. Mitään yksittäistä ja tarkkarajaista tulkintalinjaa ei ole osoitettavissa, ja käsite voi saada toisistaan poikkeavia sisältöjä riippuen siitä, minkä lain tai korvaussysteemin sisällä liikutaan. Jos vahingonaiheuttaja on tuomittu rangaistukseen törkeän tuottamuksellisesta rikoksesta, on toiminta pääsääntöisesti myös vahingonkorvausoikeudellisesti arvioiden katsottavissa törkeän huolimattomaksi. Rikosnimikkeellä ei ole kuitenkaan sinänsä suoraa vaikutusta vahingonkorvausoikeudelliseen arviointiin, sillä joissain tilanteissa vahingonkorvausoikeudellisen törkeän tuottamuksen voidaan katsoa täyttyvän, vaikka rikosta ei pidettäisi kokonaisuutena arvioiden törkeänä. Hyviä linjoja törkeän tuottamuksen vahingonkorvausoikeudelliseen arviointiin on saatavissa muun muassa ratkaisun KKO 2002:56 perusteluista. Myös vakuutus sopimus oikeudellisista ennakkoratkaisuista on haettavissa tulkintalinjoja, mutta vahingonkorvausoikeudellisen törkeän tuottamuksen ”alarajaa” ei tälläkään tavoin voida määrittää.

Viimeisessä jaksossa käsiteltyjen oikeustapausten valossa voidaan todeta, että törkeän tuottamuksen raja takautumistilanteissa ei ylity helposti, mikä on perusteltua, sillä käsitteen katsotaan yleisestikin olevan lähellä tahallisuutta. Tapaukset KKO 1996:24 ja Kouvola HO 292/2013 ilmentävät törkeän tuottamuksen arviointia etenkin tietoisesta riskinoton, vahingonaiheuttajan välinpitämättömyyden suhtautumisen sekä vahingon välttämisen mahdollisuuksien kautta. Tapaus KKO 1995:125 vahvistaa sen, että kehitysvammaisenkin vahingonaiheuttajan aikaisempi kokemus vastaavanlaisesta riskinotosta voi ylittää törkeän huolimattomuuden rajan. Käsitellyt vakuutuslautakunnan ratkaisusuositukset kuitenkin osoittavat, että arkipäiväisissä tilanteissa sattuu moninaisia inhimillisistä huolimattomuudesta johtuneita vahin-

koja, joita ei voida katsoa törkeällä huolimattomuudella aiheutetuiksi. Lautakunnan käytännöstä on johdettavissa linja, jonka mukaan etenkin alaikäisten lasten aiheuttamien vahinkojen osalta törkeän tuottamuksen raja on vedettävä hyvin korkealle. Mielestäni tämä linja on oikea, sillä takautumisvastuu vakuutusyhtiötä kohtaan voi olla merkittävä taloudellinen seuraamus, jonka aktualisoitumisen ei tulekaan olla itsestäänselvyys.